

Vårdprogram

Ölands södra uddes fyrplats 2026

Vårdprogram

Ölands södra uddes fyrplats 2026

Titel: Vårdprogram Ölands södra uddes fyrplats

Diarienummer: NV-25-010294

Författare: Daniel Heilborn, Länsstyrelsen Gotlands län

Foto | omslagsbild: Kollage över fyrplatsen, Daniel Heilborn

Foto | inlaga: Anges i anslutning till bild. Om ej annat anges Daniel Heilborn

Kartbilder: Anges i anslutning till bild.

FÖRORD

Staten äger fastigheten Mörbylånga Ottenby 1:2. Naturvårdsverket (NV) förvaltar marken och tio följande byggnader på fyrplatsen, som alla är ingår i det statliga byggnadsminnet Ölands södra uddes fyrplats. Bostadshus (sent 1700-tal), Fyrvaktarbostad (1844), Fyrvaktarbostad (1872), Fyrmästarbostad (1920), Källarbyggnad (1898), Maskinhus, Uthus/förråd, Ladugård och rester av murverk, Tvätt- & bagarstuga, samt naturum. Utöver byggnader ingår även omgivande trädgårdar, stenmurar, vattenbrunnar samt rester av bryggor och hamnanläggningar. Hela fyrplatsen blev statligt byggnadsminne 2008. Fyrtornet förvaltas av Sjöfartsverket (SjöV) och omfattas av ett separat vårdprogram.

Vårdprogrammet omfattar en kulturhistorisk värdebeskrivning, historik och nulägesbeskrivning samt mål och strategier för bevarande och utveckling. Programmet är också värdefullt som diskussions- och beslutsunderlag vid tillståndsprövning av ändringsförslag. I vardagen är det ett praktiskt styrdokument för alla som är verksamma med den dagliga förvaltningen av det statliga byggnadsminnet.

På uppdrag av Hanna Lundkvist (NV) har vårdprogrammet utarbetats av arkitekt Daniel Heilborn, Länsstyrelsen Gotlands län i samarbete med Jakob Lohm vid Länsstyrelsen Kalmar län. Från Sjöfartsverket har Emma Wegrell medverkat. Riksantikvarieämbetet har deltagit vid samråd om vårdprogrammet. Naturvårdsverket vill också tacka Ottenbyguiden Göran Andersson för utlån av historiska fotografier samt för delgivning av forskning i ämnet.

Inventering och dokumentation av fyrplatsen på Ölands södra udde har utförts under 2024–25. Vårdprogrammet färdigställdes under 2026.

Hanna Lundkvist
Handläggare, fastighetsenheten
Naturvårdsverket

Ölands södra uddes fyrplats 1910. Det högre stenhuset till vänster uppfördes som första fyrvaktarboställe, samtida med fyrtornets färdigställande 1785. Övriga byggnader på bilden tillkom från mitten av 1800-talet. Foto: Kalmar läns museum.

Innehåll

FÖRORD	3
1. Sammanfattning.....	12
1.1 Historisk bakgrund.....	12
1.2 Statligt byggnadsminne.....	17
1.3 Kulturhistoriska värden.....	18
1.4 Forskningsbehov.....	19
1.5 Målsättning	20
1.6 Vårdkrav	21
2. Författningsskydd & andra skyddsformer	22
3. Kulturhistoriska värden.....	30
3.1 Kulturhistoriskt värdefulla byggnader, trädgårdar och markanläggningar	30
3.2 Fyrplats i förvandling.....	36
3.3 Värdefulla detaljer	38
4. Målsättning	39
4.1 Bevarande och utvecklingsmål.....	39
4.2 Skötsel, vård och underhåll	41
4.3 Miljö	42
4.4 Risk- och sårbarhetsanalys.....	42
4.5 Verksamheter	44
5. Vårdkrav	45
5.1 Förutsättningar	45
5.2 Krav på tillstånd.....	45
5.3 Riktlinjer för stomme och exteriör	47
5.3.1 Bostadshus uppfört ca 1785 (3)	47
5.3.2 Fyrvaktarbostad uppförd 1844 (2).....	48

5.3.3 FyrmästARBostad uppförd 1872 (1)	49
5.3.4 Uthus/förråd (5).....	49
5.3.5 Källarbyggnad (5).....	50
5.3.6 FyrmästARBostad uppförd 1920 (7)	51
5.3.7 Maskinhus (6)	51
5.3.8 Naturum (10)	51
5.3.9 Tvätt- och bagarstuga (9)	51
5.3.10 Ladugård och rester av murverk (8)	52
5.4 Riktlinjer för interiör.....	53
5.4.1 Bostadshus uppfört ca 1785 (3)	54
5.3.2 FyrvaktARBostad uppförd 1844 (2).....	54
5.3.3 FyrmästARBostad uppförd 1872 (1)	54
5.3.4 Uthus/förråd (5).....	55
5.3.5 Källarbyggnad (5).....	55
5.3.6 FyrmästARBostad uppförd 1920 (7)	55
5.3.7 Maskinhus (6)	55
5.3.8 Naturum (10)	56
5.3.9 Tvätt- och bagarstuga (9)	56
5.3.10 Ladugård och rester av murverk (8)	56
6. Historik.....	57
6.1 Fyrplatsens tillkomst, syfte och funktion	57
6.2 Lotsverket och Fyringenjörkontoret.....	66
6.3 Fyrplatsens utveckling och betydelse	67
6.4 Livet på fyrplatsen	69
7. FyrvaktARBostad (1844)	70
7.1 Historik och byggnadsteknik	71
7.2 Kulturhistoriska värden.....	76
7.3 Nulägesbeskrivning	79
7.3.1 Grundläggning.....	80
7.3.2 Stomme	81

7.3.3 Tak och fasader.....	82
7.3.4 Fönster och dörrar.....	84
7.3.5 Planlösning.....	85
7.3.6 Invändiga ytskikt och utrustning.....	85
7.3.7 Uppvärmning & ventilation.....	86
7.4 Rumsbeskrivning.....	86
7.4.1 Farstu och badrum mot söder.....	86
7.4.2 Hall.....	86
7.4.3 Kök.....	87
7.4.4 Vardagsrum.....	87
7.4.5 Sovrum västra.....	87
7.4.6 Sovrum östra.....	87
7.4.7 Vinden.....	88
8. Fyrvaktarbostad (1872).....	91
8.1 Historik och byggnadsteknik.....	93
8.2 Kulturhistoriska värden.....	99
8.3 Nulägesbeskrivning.....	100
8.3.1 Grundläggning.....	100
8.3.2 Stomme.....	100
8.3.3 Tak och fasader.....	103
8.3.4 Fönster och dörrar.....	104
8.3.5 Planlösning.....	105
8.3.6 Invändiga ytskikt och utrustning.....	105
8.3.7 Uppvärmning & ventilation.....	105
8.4 Rumsbeskrivning.....	106
8.4.1 Farstu & badrum.....	106
8.4.2 Rum inredda till butik.....	106
8.4.3 Personalutrymme och förråd.....	107
8.4.4 Vinden.....	107
9. Bostadshus (ca 1785).....	108
9.1 Historik och byggnadsteknik.....	108

9.2 Kulturhistoriska värden.....	111
9.3 Nulägesbeskrivning	112
9.3.1 Grund.....	112
9.3.2 Stomme	112
9.3.3 Tak och fasader.....	114
9.3.4 Fönster och dörrar.....	114
9.3.5 Planlösning.....	116
9.3.6 Invändiga ytskikt och utrustning.....	116
9.3.7 Uppvärmning & ventilation	116
9.4 Rumsbeskrivning.....	118
9.4.1 Trapphall	118
9.4.2 F.d. Panncentral och oljecisternrum (förråd) nere.....	118
9.4.3 Toaletter nere.....	118
9.4.4 Kök & badrum uppe.....	118
9.4.5 Sovrum uppe (2st)	118
10. Källarbyggnad (1898).....	119
10.1 Historik och byggnadsteknik.....	119
10.2 Kulturhistoriska värden	122
10.3 Nulägesbeskrivning.....	123
10.3.1 Grund	123
10.3.2 Stomme.....	126
10.3.3 Tak och fasader	126
10.3.4 Dörrar.....	126
10.3.5 Planlösning	126
10.3.6 Invändiga ytskikt och utrustning.....	127
10.3.7 Uppvärmning & ventilation.....	127
10.4 Rumsbeskrivning	127
10.4.1 Entré och trapphall	127
10.4.2 Mellersta och södra källarförrådet.....	127
10.4.3 Norra källarförrådet.....	127

11. Uthus/förråd (andra hälften av 1800-talet)	128
11.1 Historik och byggnadsteknik.....	128
11.2 Kulturhistoriska värden	129
11.3 Nulägesbeskrivning.....	129
11.3.1 Grund.....	132
11.3.2 Stomme.....	132
11.3.3 Tak och fasader	132
11.3.4 Dörrar & fönster	132
11.3.5 Planlösning	133
11.3.6 Invändiga ytskikt och utrustning.....	134
11.3.7 Uppvärmning & ventilation.....	134
11.4 Rumsbeskrivning	134
11.4.1 Värmestuga.....	134
12. Maskinhus	135
12.1 Historik och byggnadsteknik.....	135
12.2 Kulturhistoriska värden	137
12.3 Nulägesbeskrivning.....	138
12.3.1 Grund.....	138
12.3.2 Stomme.....	138
12.3.3 Tak och fasader	138
12.3.4 Dörrar & fönster	139
12.3.5 Planlösning	139
12.3.6 Invändiga ytskikt.....	139
12.3.7 Uppvärmning & ventilation.....	139
13. FyrmästARBOSTAD (1920)	140
13.1 Historik och byggnadsteknik.....	141
13.2 Kulturhistoriska värden	144
13.3 Nulägesbeskrivning.....	146
13.3.1 Grundläggning	148
13.3.2 Stomme.....	150

13.3.3 Tak och fasader	150
13.3.4 Fönster och dörrar	150
13.3.5 Planlösning	151
13.3.6 Invändiga ytskikt och utrustning	151
13.3.7 Uppvärmning & ventilation.....	152
13.4 Rumsbeskrivning	153
13.4.1 Farstu och hall	153
13.4.2 Kök.....	153
13.4.3 Sovrum nedervåning (2st).....	153
13.4.4 Sovrum övervåning (2st).....	153
13.4.5 Badrum nere.....	154
13.4.6 Källaren.....	154
14. Ladugård & rester av murverk	154
14.1 Historik och byggnadsteknik.....	155
14.2 Kulturhistoriska värden	156
14.3 Nulägesbeskrivning.....	157
14.3.1 Grundläggning	157
14.3.2 Stomme.....	157
14.3.3 Tak och fasader	158
14.3.4 Fönster och dörrar	158
14.3.5 Planlösning	158
14.4 Rumsbeskrivning	158
14.4.1 Södra ladan.....	158
14.4.2 Norra ruinen.....	159
15. Tvätt- & bagarstuga.....	160
15.1 Historik och byggnadsteknik.....	161
15.2 Kulturhistoriska värden	162
15.3 Nulägesbeskrivning.....	163
15.3.1 Grundläggning	163
15.3.2 Stomme.....	163

15.3.3 Tak och fasader	164
15.3.4 Fönster och dörrar	164
15.3.5 Planlösning	164
15.3.6 Invändiga ytskikt och utrustning	164
15.3.7 Uppvärmning & ventilation.....	164
14.4 Rumsbeskrivning	164
15.4.1 Före detta bagarstugan med murstock	164
16. Trädgårdar & markanläggningar	165
17. naturum.....	172
17.1 Historik och byggnadsteknik.....	172
17.2 Nulägesbeskrivning.....	173
Källförteckning.....	174
Arkiv	174
Myndigheter	174

Ölands södra uddes fyrplats 1872. Från "Beskrivning av svenska fyrar Kongl. Lotsstyrelsen". Förtoning av kuststräckan mellan Ölands S: fyr och Åhs kyrka i norr. Norr om fyrtornet syns en tidigare tillbyggnad med magasin och stall, samt det första fyrvaktarbostället.

1. Sammanfattning

1.1 Historisk bakgrund

Fyrplatsen på Ölands södra udde är en av Sveriges äldsta och har sedan 1600-talet varit viktig för navigeringen på Södra Östersjön och det vältrafikerade Kalmarsund. Fyrtornet är landets högsta och tillsammans med Kullens fyr en av de ljusstarkaste. Redan 1672 fick Maria Sofia de la Gardie kungligt privilegium (Karl XI) att uppföra och bruka två fyrar på Öland, på södra respektive norra udden. Enligt Lantmäteriets karta 1676 var konstruktionen på södra udden en så kallad vippfyr av trä där elden hissades upp i en korg av järn. När Sverige 1675 kom i krig med Danmark så släcktes fyrarna men fyrplatsen på Ölands södra udde sattes åter i drift 1677.

Karta över Ölands södra udde 1676. På udden syns en vippfyr. Vid vägs ände finns även två hus, troligen fiskarstugor. Uppe på kartan till vänster är inritat S:t Johannes kapell, vars kalksten, enligt hävd, senare användes till "Långe Jan". Källa: Lantmäteriet.

Fyren vi idag känner som "Långe Jan" stod färdig och tändes 1785. Samtidigt eller möjligen några år senare uppfördes ett boställe för fyrbetjäningen i form av ett stenhus i två plan samt ett mindre uthus. Tornets höjd från grund var ursprungligen 36 m, men höjdes 1822. Idag mäter fyrtornet 42 m och är därmed Sveriges högsta fyr. Kalksten till byggnaden togs, enligt hävd, från det närliggande men övergivna kapellet S:t Johannes.

Från början var konstruktionen en öppen stenkolsfyr. En kraftig lossningsbrygga för stenkol anlades med landfundament av kalksten och de yttre delarna utförda som stenkistor av timmer. Därtill hade fyrpersonalen en egen skyddad hamn norr om stenkolspiren. 1822 ändrades fyren från öppen till täckt stenkolsfyr och härden omslöt av en glasad och ventilerad lanternin.

1844 byggdes fyren om till en Lentillefyr med fast fyrlyjusapparat och lins. Därefter har flertalet moderniseringar och ombyggnader av främst lanterninen skett i takt med nya typer av fyrlyjusapparater utvecklats.

Fyrplatsen har efter hand utökats med flera bostäder för fyrpersonalen samt andra, för driften nödvändiga, byggnader såsom förrådsbodar, ladugårdar, matkällare, maskinhus och tvätt- & bagarstuga.

Karta över Fyrplatsen 1796. Fyrbåken byggd 1785, fyrbetjäningens hamn anlagd 1795. Lossningsbron (stenkolspiren) tillbyggd 1795. Fyrvaktarens hus och ett mindre uthus, samt en stenmur som avgränsar fyrplatsen. Källa: Krigsarkivet, Sjökarteverkets Hydrografiska karta Ölands södra udd.

1920 utökas fyrplatsens areal från 3 till 6 hektar. Samtidigt uppförs en ny och större Fyrmästarebostad. Några år efter kriget (1948) elektrifieras fyren och fyrplatsen. 1980 avbemannas fyrplatsen och tillsyn utförs endast sporadiskt.

1946 anläggs Ottenby fågelstation strax norr om fyrplatsen. Forskningsstationen har bidragit starkt till Ölands södra uddes identitet idag, där mycket fokus ligger på natur och fågelliv. Fyrstationen och forskningsstationen har levt sida vid sida och gör så än idag där både natur- och kulturvärden samsas och lyfts fram.

I mitten av 1990-talet uppfördes ett naturum på fyrplatsen med fokus på att visa upp och tillgängliggöra det rika fågellivet på platsen. Fyren Långe Jan var ett populärt besöksmål redan i början av 1900-talet, men visades då endast interiört i mån av tid. Under andra världskriget, samt även under kalla krigets år 1952 – 57, var fyrplatsen ett militärt skyddsobjekt och stängt för allmänheten. Sedan Ölandsbron invigdes 1972 har besökarantalet stigit kraftigt. Idag är fyrplatsen med sitt naturum samt fågelstationen vid Ottenby ett välkänt besöksmål som under ett år har upp emot 200 000 besökare varav ca 30 000 går upp i fyrtornet.

Fyrplatsen omkring år 1900. Det första fyrvaktarbostället av sten, till höger i bild, reser sig högt på den låga udden. I bakgrunden ses de senare byggda fyrvaktarbostäderna i rödmålat trä. Göran Andersson, beskuret brevkort daterat 1903.

Vykort 1950-tal. Sjöfartsverkets arkiv Norrköping. Till höger den ursprungliga Tvätt- & bagarstugan. Höger om Fyrtornet den "nya" Fyrmästarebostaden samt Maskinhuset och den lilla krutboden som tidigare stod längst ner på udden intill de ursprungliga Mistkanonerna.

Fyrplatsen sedd från parkeringen 1962. Till vänster Fågelstationen och till höger den tidigare cafépaviljongen Rosenkind. Göran Andersson, vykort ca 1962

Flygfoto över Fyrplatsen mitten av 1980-talet. Från den "nya" Fyrmästarenbostadens kammare, på övervåningen, har man då ännu fri sikt över udden. På den öppna ytan öster om fyren byggs naturum år 1997. Göran Andersson, vykort ca 1962

1.2 Statligt byggnadsminne

Fyrtornet blev statligt byggnadsminne (SBM) 1935. Det statliga byggnadsminnet utvidgades 2008 till att omfatta hela fyrplatsen med 10 byggnader utöver fyren. Siffran inom parentes anger numrering enligt beslutet om SBM. Fyrmästarebostad uppförd 1872 (1), Fyrvaktarbostad uppförd 1844 (2), Bostadshus uppfört ca 1785 (3), Källarbyggnad uppförd 1898 (4), Förrådslänga uppförd mitten 1800-tal (5), Maskinhus, före detta fotogenbod uppförd 1920 (6), Fyrmästarebostad uppfört 1920 (7), Ladugård, rekonstruerad sent 1990-tal, och rester av murverk från slutet av 1800-talet (8), Tvätt- & bagarstuga sent 1800-tal (9), samt naturum uppfört 1997 (10). Även marken på fastigheten, med tillhörande anläggningar, inkluderades i det statliga byggnadsminnet.

I samband med utvidgningen fastställdes även skyddsföreskrifter, numera benämnda skyddsbestämmelser, för samtliga byggnader. Skyddsbestämmelserna syftar till att bevara fyrplatsens kulturhistoriska värden och återfinns i sin helhet på sidan 27. Åtgärder som strider mot skyddsbestämmelser är tillståndspliktiga hos Riksantikvarieämbetet.

1.3 Kulturhistoriska värden

Ölands södra uddes fyrplats har ett mycket högt kulturhistoriskt värde som en av Sveriges äldsta och viktigaste fyrplatser. Den strategiska placeringen längs ner på Öland valdes för att varna för de grunda reven runt udden, men även för navigeringen i det vältrafikerade Kalmarsund. Långe Jan utgör, som Sveriges högsta fyr, ett landmärke som är känt i hela landet. De kulturhistoriska värdena är kopplade till platsens funktion och kontinuitet. Fyrplatsens utveckling återspeglar livet på fyrplatsen väl och hur arbetet med att hålla fyren lysande fortskridit. Bebyggelsen och markanläggningarna utgör årsringar som berättar om de förändringar som skett i arbetet med att hålla fyrljuset tänt. Från eldning med stenkol, via fotogen, till elektrifiering och till sist automatisering. De olika bostadshusen berättar om hierarkin inom fyrpersonalen, från Fyrmästare och Fyrvaktare till Fyrbiträde. De olika funktionsbyggnaderna berättar om fyrtekniken och det dagliga livet med mathållning, tvätt, bakning, renhållning och lagerhållning av förnödenheter på en då tidvis otillgänglig plats.

Fyrplatsen bär på många läsbara tillskott och förändringar som återspeglar boendestandard, levnadsvillkor samt de återkommande moderniseringar i både teknik och bekvämligheter. Fyrplatsen berättar också om fritiden, där fiske och odling varit en viktig del av försörjningen. Likväl strävan efter att hålla utemiljön välvårdad och inbjudande med planteringar, trädgårdsanläggningar och omsorgsfulla stenläggningar. Trädgårdsmiljöer, stenmurar och trädplanteringar har också varit ett sätt att skapa lä och därmed förutsättningar för odling. Olika stilideal över tid kan utläsas såväl i byggnader som i markanläggningar, även om mycket gått förlorat vid ombyggnader och moderniseringar.

Den äldsta byggnaden, jämte Fyrtornet, är det lite högre stenhuset. Det utgjorde fyrplatsens första bostadshus för fyrbetjäningen. Byggnaden uppfördes samtida med Fyrtornet och ger en bild av fyrplatsens ursprungliga, mer karga utseende, på en helt öppen plats. De därefter följande bostadshusen för fyrpersonalen har uppförts i trä efter Lotsverkets och Fyringenjörkontorets ritningar vartefter fyrplatsen utvecklats, moderniserats och förtätats. De olika funktionsbyggnader som finns på fyrplatsen, matkällare, förrådsbod, maskinhus, tvätt- & bagarstuga och ladugårdar är även de ritade av Fyringenjörkontoret. Byggnader samt markanläggningar utgör alla viktiga delar av den historiska helheten och läsbarheten av fyrplatsens utveckling.

Lotsverkets boenden för fyrpersonalen följde tidsandan och moderniserades successivt vilket kan utläsas tydligt på fyrplatsen. Tydliga förändringar av bostadshusen är utbyte till kopplade tvåglasfönster i mitten av 1940-talet. Samtidigt får bostadshusen egna badrum med vattentoaletter. Bakugnar rivs ut till förmån för modernare kök med vedspisar. I slutet av 1960-talet moderniseras köken igen med elspisar och rinnande vatten. Även träfasader har bytts ut efter hand och varierat i utformning. De tidigare profilerade locklisterna, gesimserna och hörnlisterna har ersatts med släta. De tidigare

dominerade papptaken har ersatts med lertegel. Den ursprungliga färgsättningen är förändrad. De kvarvarande ursprungliga detaljerna liksom spår av historiska utföranden blir viktiga, såsom takgesimsen på Fyrvaktarbostaden från 1872 samt de delvis kvarvarande, profilerade locklisterna på Fotogenbodens norra långsida.

Ofta var Lotsverket tidiga med att använda nya material och konstruktioner då dess projekterande Fyringenjörer låg i framkant gällande byggnadsteknikens utveckling. Fyrplatsen har därför i sin helhet ett omistligt byggnadstekniskt, arkitektoniskt och industritekniskt värde. En främmande fågel på fyrplatsen är naturum som uppfördes i slutet av 1990-talet. Naturum och dess restaurang är dock ett viktigt och omtyckt besöksmål som ger liv åt fyrplatsen även utanför den intensiva sommarsäsongen. Placeringen inom fyrplatsområdet tillgängliggör den kulturhistoriskt intressanta miljön på ett lite oväntat sätt, men välkomnande sätt, och ger besökaren möjlighet att ta del av fyrplatsens historia och dess kulturhistoriska värde, Byggnaden har ett arkitektoniskt värde samt ett stort socialt värde som mötesplats för de många besökarna vid Ölands södra udde. Tillkomsten av naturum berättar också om platsens betydelse för fågelforskningen. Utställningen i naturum samt dess aktiviteter på området är en viktig informations- och kunskapskälla rörande Ottenby och dess unika natur- och kulturlandskap.

1.4 Forskningsbehov

Under framtagandet av detta vårdprogram har en stor mängd arkivmaterial gått igenom. En mängd tidiga kartor och sjömätningar har framkommit som tidigare inte varit kända och som visar fyrplatsens uppbyggnad i ett tidigt skede i slutet av 1700-talet. Arkivsök har också lett till flera nya klarheter kring den standardiserade fabrikstillverkningen av bostäder och funktionsbyggnader som Lotsverket nyttjade. Vid efterforskningar kring Ölands södra udde hittades tidigare okända patenthandlingar, ritningar och kataloger över listverk mm. från husfabrikanten Bark & Warburg AB i Göteborg. Firman levererade byggnader till de flesta av Sveriges fyrplatser från 1860-tal fram till slutet av 1920-talet. Detta område behandlas i vårdprogrammet, men det finns här möjlighet till ytterligare fördjupning i byggnadstekniken. Det är viktiga kunskaper vid framtida restaureringar. Till följd av att djupare kännedom tidigare saknades om detta byggnadssystem av stående spontat virke revs Tvätt- och bagarstugan vid Ölands södra udde så sent som 1995-96. Detta var en stor och onödig förlust av en kulturhistoriskt värdefull byggnad.

Vid undersökningar på plats har det påträffats många spår av tidigare markanläggningar såsom stenläggningar, brygganläggningar samt planteringar och trädgårdsanläggningar. Tillsammans med detaljerade situationsplaner upprättade över

fyrplatsen från 1872 samt 1920 bör det gå att få en tydligare bild av fyrplatsens tidigare markanläggningar och i framtiden möjlighet att förtydliga dessa årsringar.

Det finns mycket mer att lära om byggnadernas ursprungliga färgsättning. De flesta exteriörer och interiörer har förändrats kraftigt vid ombyggnader, men det finns ännu originaldetaljer såsom ytterpanel och invändiga snickerier som bör undersökas mer noggrant. Inför framtida underhåll och ommålningar av såväl exteriör som interiör bör ett färgsättningsprogram framtagas efter mer noggranna färgundersökningar på plats.

Flera av byggnaderna har intressanta stommar som bör undersökas närmare. Det äldsta stenhuset, idag kallat "skolhuset", är samtida med fyrtornet. Därav finns det skäl att tro att även denna byggnad är uppförd av sten från det närliggande St. Johannes kapell. Konstruktionen med kraftiga takåsar tyder också på ett tidigare tungt tak, kanske stenflis, som var vanligt på 1700-talets stenhus på Öland och södra Gotland. Murverk och takkonstruktion bör inventeras mer ingående. Fyrmästarebostaden från 1844 har en stomme av liggtimmer. Är den prefabricerad eller bilad på plats? De ursprungliga ritningarna kan tolkas såsom att fasaderna var reveterade och avfärgade i en rosaröd kulör. Detta byggnadssätt förekom på andra fyrplatser i samma tid. Det är viktiga pusselbitar i förståelsen av hur fyrplatsen uppfördes och gestaltades under de första 100 åren. Källarbyggnaden som idag är tillstängd för allmänheten har en intakt stomme av metertjocka stenväggar och en omsorgsfullt huggen stentrappa samt till synes originalsnickerier och färgsättning interiört. Denna byggnad bör dokumenteras noggrant och mätas upp inför framtida beslut om restaurering. Fotogenboden uppförd 1872 bör även den undersökas i djupare då det här finns spår av snickeridetaljer från Bark & Warburg AB. Detaljer som gått förlorade på andra byggnader på fyrplatsen.

1.5 Målsättning

Naturvårdsverkets mål för Ölands södra uddes fyrplats är att bibehålla den kompletta fyrplatsmiljön i symbios med naturum. Målet är också att bevara byggnadernas specifika och höga kulturhistoriska värden och förstärka dem vid framtida åtgärder. Exempel på förstärkande åtgärder för byggnaderna kan vara att vid vård- och underhållsarbeten återgå till traditionella material eller historisk färgsättning. När det gäller marken kan de kulturhistoriska värdena exempelvis stärkas genom att stenläggningar och planteringar restaureras eller återskapas. I trädgården kring Fyrmästarebostaden finns exempelvis spår av stenlagda ytor och avgränsade planteringar som också kan verifieras genom äldre situationsplaner och fotografier. Dessa bör friläggas och siktlinjer återställas. Den äldre brunnen vid Fyrmästarebostaden kan gärna framhävas liksom omgärdande stenmurar. Resterna efter hamnanläggningar bör hållas efter och synliggöras. En inventering och dokumentation av trädgårdar och

markanläggningar bör göras, både vad gäller växter och träd samt kvarvarande (ibland dolda) stenarbeten, rabatter, grusgångar mm.

Observera att såväl förändringar av marken som byte av kulörer eller användande av andra material kan kräva tillstånd från RAÄ. Målet är att fyrplatsen fortsatt skall vara ett uppskattat besöksmål där allmänheten har fritt tillträde att röra sig utomhus på i stort sett hela fastigheten.

Förrådslängan nyttjas som väderskydd och kaffestuga och är flitigt nyttjad av de många fågelskådarna som besöker Ottenby. Här finns även en mindre historisk utställning om fyrplatsen med fotografier och beskrivande text. Denna utställning kan gärna uppdateras med fler fotografier, ritningar och teckningar som skildrar fyrplatsens utveckling, driften och de människor som arbetade här.

Byggnaderna skall fortsatt systematiskt skyddas mot skador vållande av brand, klimat och skadegörelse. Anpassningar kan behöva göras för att tekniska åtgärder ej skall påverka de kulturhistoriska värdena negativt.

1.6 Vårdkrav

Den förvaltande myndigheten skall hålla det statliga byggnadsminnet under kontinuerlig tillsyn och utföra vård och underhåll. Vid såväl större byggnadsarbeten som vid löpande underhåll ska kunskapen om fyrplatsen och dess byggnaders kulturhistoriska värden utgöra grunden. Vård och underhållsarbeten skall utföras med traditionella byggnadsmaterial och metoder, på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar. Alla arbeten skall utföras med stor respekt för originalmaterialet.

Vid vård- och underhållsinsatser som strider mot skyddsbestämmelser skall tillstånd sökas hos Riksantikvarieämbetet. Samtliga åtgärder, liksom mer genomgripande underhållsarbeten, skall dokumenteras och arkiveras. RAÄ kan förena beslut om tillstånd med krav på byggnadsantikvarisk medverkan och dokumentation.

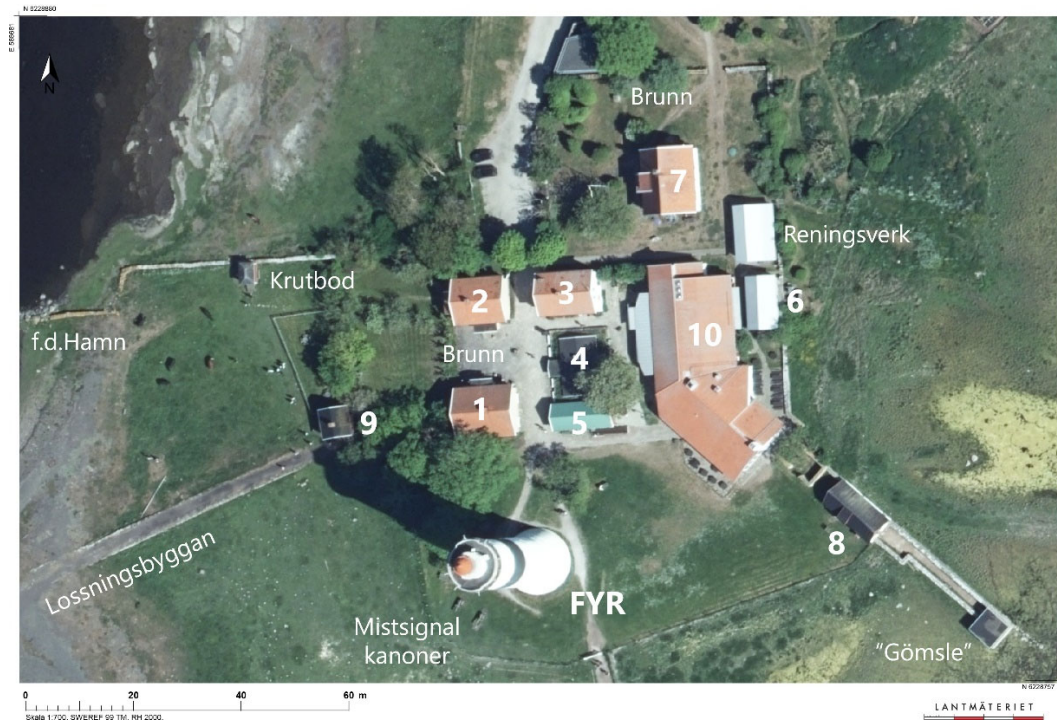
Verksamhetsrelaterade ändringar såsom tekniska installationer skall vara väl underbyggda och dess konsekvenser grundligt analyserade ur både kulturhistorisk och teknisk aspekt för att förhindra negativ påverkan på det statliga byggnadsminnet inklusive dess tillhörande markområde.

2. Författningsskydd & andra skyddsformer

Karta över Ölands södra udd 2025. Avgränsning statligt byggnadsminne (SBM) streckprickad vit linje. Källa: Lantmäteriet.

Det statliga byggnadsminnet Ölands södra uddes fyrplats omfattar del av fastigheten Mörbylänga Ottenby 1:2. Kalmar län. Samtliga byggnader utom Fyrtornet förvaltas av Naturvårdsverket. Siffran inom parentes anger byggnad enligt kartbilaga, beslut om statligt byggnadsminne 2008. Fyrmästarbostad 1872 (1), Fyrvaktarbostad uppförd 1844 (2), Bostadshus uppfört ca 1785 (3), Källarbyggnad (4), Uthus/förråd (5), Maskinhus (6), Fyrmästarbostad uppförd 1920 (7), Ladugård och rester av murverk (8), Tvätt- & bagarstuga (9), samt naturum (10). Fyrtornet (FYR) förvaltas av Sjöfartsverket. En f.d. krutbod, placerad inom det statliga byggnadsminnets markområde, är ej upptagen i beslutet om statligt byggnadsminne 2008. Byggnaden har ett stort kulturhistoriskt värde och bör bevaras då den har haft en tydlig funktion rörande mistsignalering med kanoner. Skyddsbestämmelser bör omfatta även Krutboden. I byggnadsminnet Ölands södra fyrplats ingår även de tillhörande anläggningarna i form av hamnar och bryggor (rester av) mistmaskinkanoner, stenmurar, stenläggningar, vattenbrunnar och trädgårdar samt övriga markanläggningar som har hört fyrplatsen till.

Orthofoto över Ölands södra uddes fyrplats 2024. Fyrvaktarbostad 1872 (1), Fyrvaktarbostad 1844 (2), Bostadshus ca 1785 (3), Källarbyggnad (4), Uthus/förråd (5), Maskinhus (6), Fyrmästarbostad uppf. 1920 (7), Ladugård och ruin (8), Tvätt- & bagarstuga (9), naturum (10). Orthofoto Lantmäteriet.

Länsstyrelsen i Kalmar län sköter genom ett uppdragsavtal fastighetsförvaltningen åt Naturvårdsverket. Länsstyrelsen förvaltar vidare naturreservatet Ottenby (Natura 2000) som är Kalmar läns största reservat på 995 hektar. Länsstyrelsen förvaltar och nyttjar ovan nämnda byggnader bortsett från Fyrtornet. Restaurangen i naturum arrenderas ut till privat aktör.

Ölands södra uddes fyr "Långe Jan" är sedan 1935 **statligt byggnadsminne**. Efter hemställan från Riksantikvarieämbetet så beslutade Regeringen, enligt förordningen (1988:1229) om statliga byggnadsminnen, om en utökning av byggnadsminnet där fyrplatsen i sin helhet kom att ingå. Beslut fattades 2008. Riksantikvarieämbetet (RAÄ) är tillsynsmyndighet över statliga byggnadsminnen. Alla åtgärder och ändringar som står i strid med **skyddsbestämmelserna** är tillståndspliktiga. Frågan om tillstånd till ändring prövas av RAÄ efter ansökan från förvaltande myndighet, i detta fall NVV. Förvaltaren skall tillse att åtgärder dokumenteras och att handlingarna arkiveras och skickas in till RAÄ. RAÄ utför tillsyn för att säkerställa för att den förvaltande myndigheten aktivt tillämpar och efterlever kraven i **förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen (FSBM) och de upprättade skyddsbestämmelserna**. Vårdprogram beslutas av den förvaltande

myndigheten och samråds med RAÄ enligt avtal (Avtal mellan NVV och RAÄ, 2019-04-15, NVV dnr NVV-03453-18, RAÄ -2018-2003).

MB Miljöbalken 4 kap 1-2§§. Hela Öland riksintresse med hänsyn till natur- och 3 § kulturvärden. 3 kap 6 § Särskilt angivna delområden är av riksintresse för kulturmiljövård, naturvård respektive friluftsliv. 7 kap 4 § Naturreservat; naturvårdsområden (före detta 19 §)

Samtliga byggnader omfattas av **Plan- & bygglagen (2010:900)** där bygglov krävs vid tex. ändrad användning, om- och tillbyggnad eller rivning.

Sedan år 2000 är **Södra Ölands odlingslandskap inskrivet på Unesco:s världsarvlista.** Det öländska landskapet är ett kulturarv inom kategorin levande kulturlandskap och är ett av 15 världsarv i Sverige.

Ottenby och Ölands södra udde är avsatt som **naturreservat (Natura 2000)**. Såväl flora som fauna är unik, till följd av det maritima läget, den mångtusenåriga kulturpåverkan samt det geografiska läget mitt i stråket för arktiska flyttfåglar. Vår och höst dokumenteras flyttfågelsträcket varje dag. Omkring 20 000 fåglar ringmärks årligen.

Vy över fyrplatsen från nordväst 1930-tal. Fyrtornets band målas 1935 svart och därefter blir fyren statligt byggnadsminne. Till vänster den "nya" Fyrmästarebostaden som hade en mörkare kulör på fasaden med vita fönsteromfattningar. Kalmar Läns museum.

 REGERINGEN	 Riksantikvarieämbetet Ink. 2008-06-12 <i>ad 311-4350-2004</i> Dnr:	Regeringsbeslut 14 2008-06-05 Ku2007/3553/KT
Kulturdepartementet	Riksantikvarieämbetet Box 5405 114 84 STOCKHOLM	

Framställning om utökning av samt fastställande av skyddsföreskrifter för det statliga byggnadsminnet Ölands södra uddes fyrplats, Mörbylånga kommun, Kalmar län

2 bilagor

Ärendet

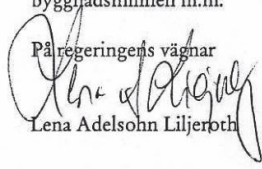
Ölands södra uddes fyr (Länge Jan) är sedan 1935 statligt byggnadsminne. Riksantikvarieämbetet har hemställt om utökning av byggnadsminnet, så att byggnadsminnet omfattar fyrplatsen i dess helhet och samtliga byggnader inom området.

Sjöfartsverket som förvaltar fyren och det intilliggande maskinhuset har yttrat sig över förslaget och har inget att erinra. Även Naturvårdsverket, som förvaltar fyrplatsen i övrigt, har tillstyrkt förslaget.

Regeringens beslut

Regeringen beslutar enligt förordningen (1988:1229) om statliga byggnadsminnen m.m. att det statliga byggnadsminnet Ölands södra uddes fyrplats, Mörbylånga kommun, Kalmar län, ska innefatta de byggnader och den omfattning som framgår av *bilagorna*. Vidare fastställer regeringen de skyddsföreskrifter som framgår av *bilaga 1*.

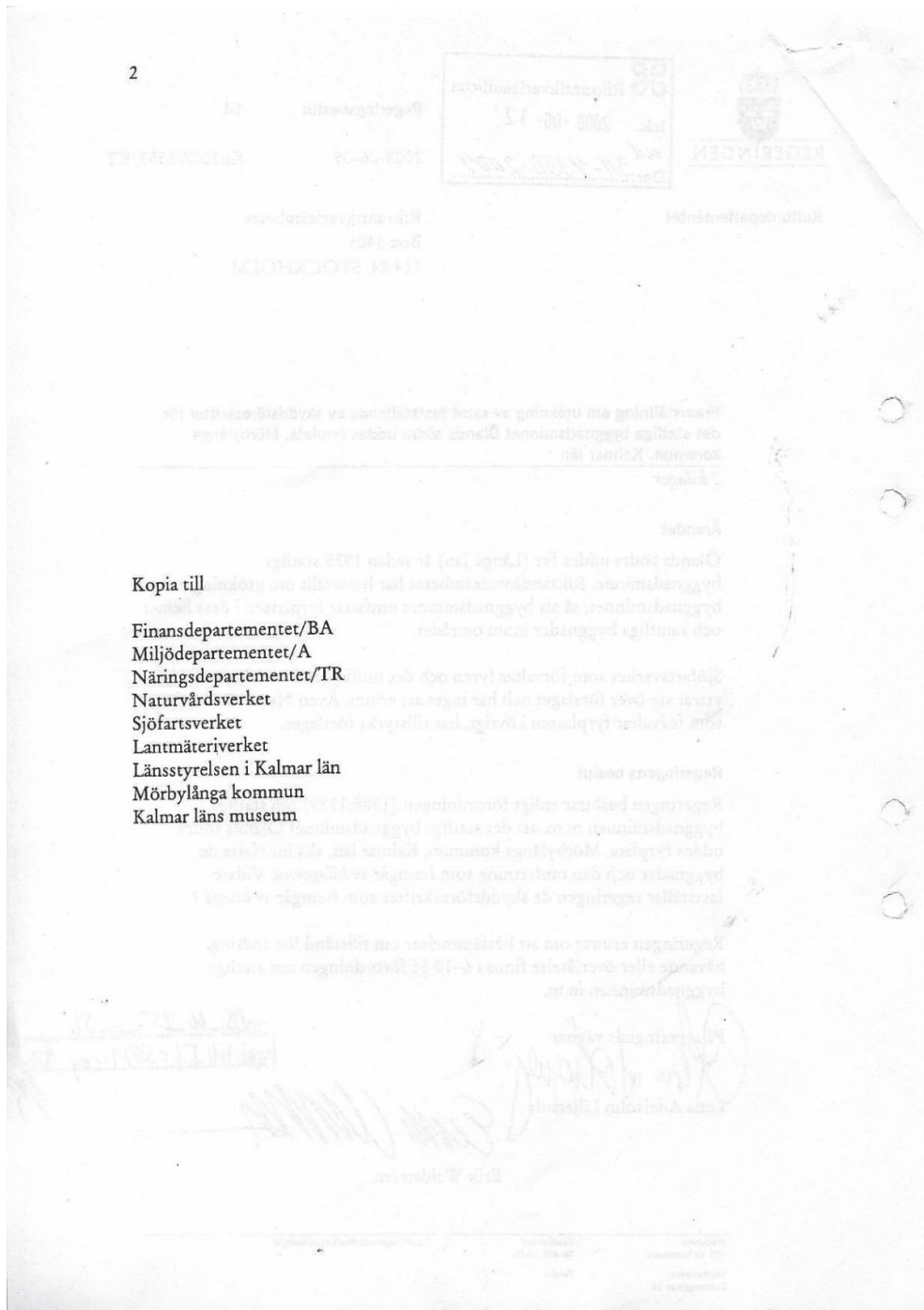
Regeringen erinrar om att bestämmelser om tillstånd för ändring, hävande eller överlåtelse finns i 6–10 §§ förordningen om statliga byggnadsminnen m.m.

På regeringens vägnar

 Lena Adelsohn Liljeroth

2008-06-25 beslut. Sk
 Maria Willert-SBM-reg. Az

 Erik Wahlström

Postadress 103 33 Stockholm	Telefonväxel 08-405 10 00	E-post: registrator@culture.ministry.se
Besöksadress Drottninggatan 16	Telefax	

Regeringsbeslut om utvidgat byggnadsminne Ölands södra uddes fyrplats, sidan 1.

Regeringsbeslut om utvidgat byggnadsminne Ölands södra uddes fyrplats, sidan 2.

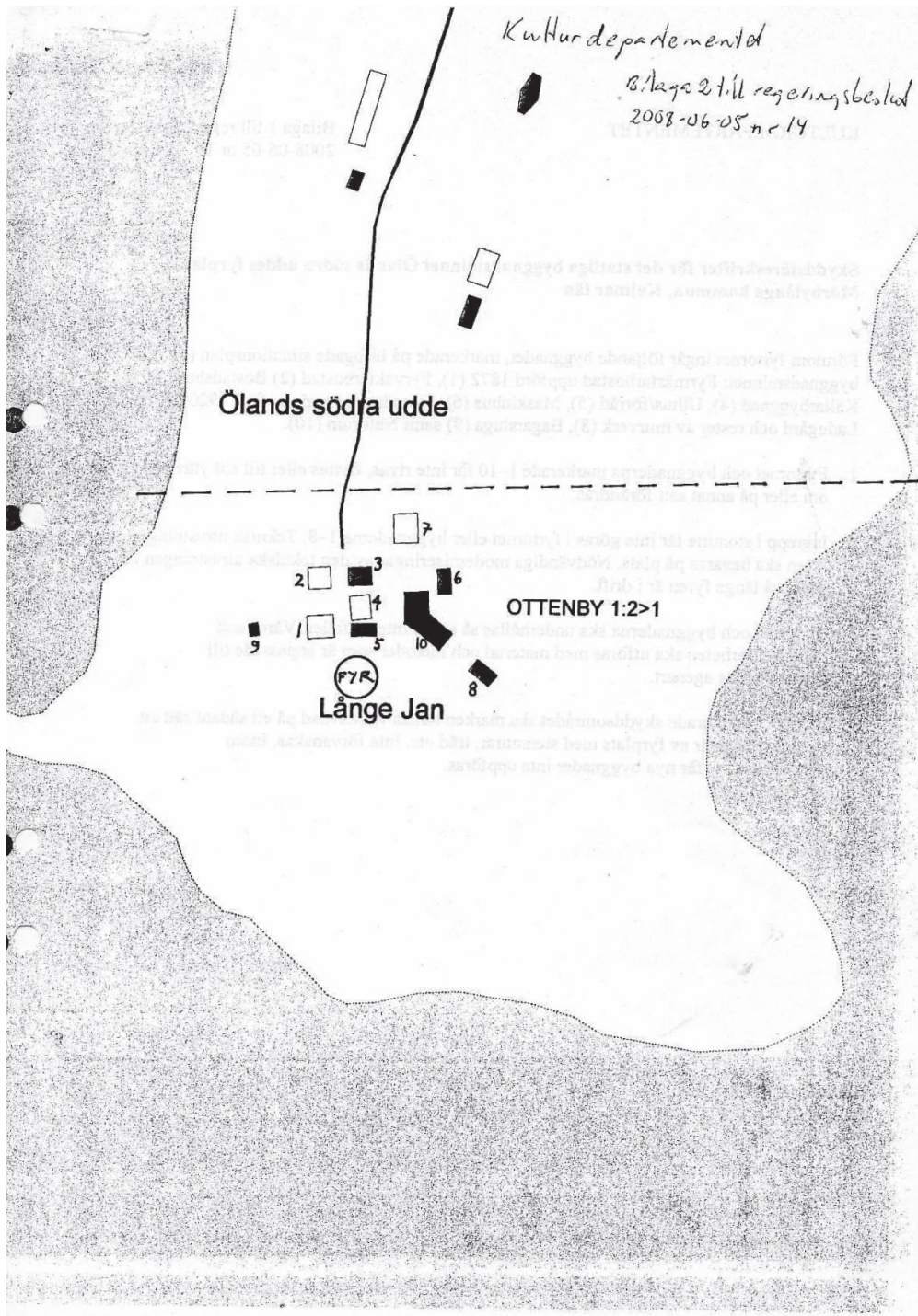
KULTURDEPARTEMENTET

Bilaga 1 till regeringsbeslut
2008-06-05 nr 14**Skyddsföreskrifter för det statliga byggnadsminnet Ölands södra uddes fyrplats,
Mörbylånga kommun, Kalmar län**

Förutom fyrtornet ingår följande byggnader, markerade på bifogade situationsplan (*bilaga 2*) i byggnadsminnet: Fyrmästarbostad uppförd 1872 (1), Fyrvaktarbostad (2) Bostadshus (3), Källarbyggnad (4), Uthus/förråd (5), Maskinhus (6), Fyrmästarbostad uppförd 1920 (7), Ladugård och rester av murverk (8), Bagarstuga (9) samt Naturum (10).

1. Fyrtornet och byggnaderna markerade 1–10 får inte rivas, flyttas eller till sitt yttre byggas om eller på annat sätt förändras.
2. Ingrepp i stomme får inte göras i fyrtornet eller byggnaderna 1–8. Teknisk utrustning i fyren ska bevaras på plats. Nödvändiga moderniseringar av den tekniska utrustningen får göras så länge fyren är i drift.
3. Fyrtornet och byggnaderna ska underhållas så att de inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten ska utföras med material och metoder som är anpassade till byggnadernas egenart.
4. Inom det markerade skyddsområdet ska marken hållas väl hävdad på ett sådant sätt att platsens karaktär av fyrplats med stenmurar, träd etc. inte förvanskas. Inom skyddsområdet får nya byggnader inte uppföras.

Regeringsbeslut om utvidgat byggnadsminne Ölands södra uddes fyrplats, sidan 3.

Regeringsbeslut om utvidgat byggnadsminne Ölands södra uddes fyrplats, sidan 4.

Ölands södra uddes fyrplats 1935, året då fyrtornet blev statligt byggnadsminne.
Göran Andersson, privat samling.

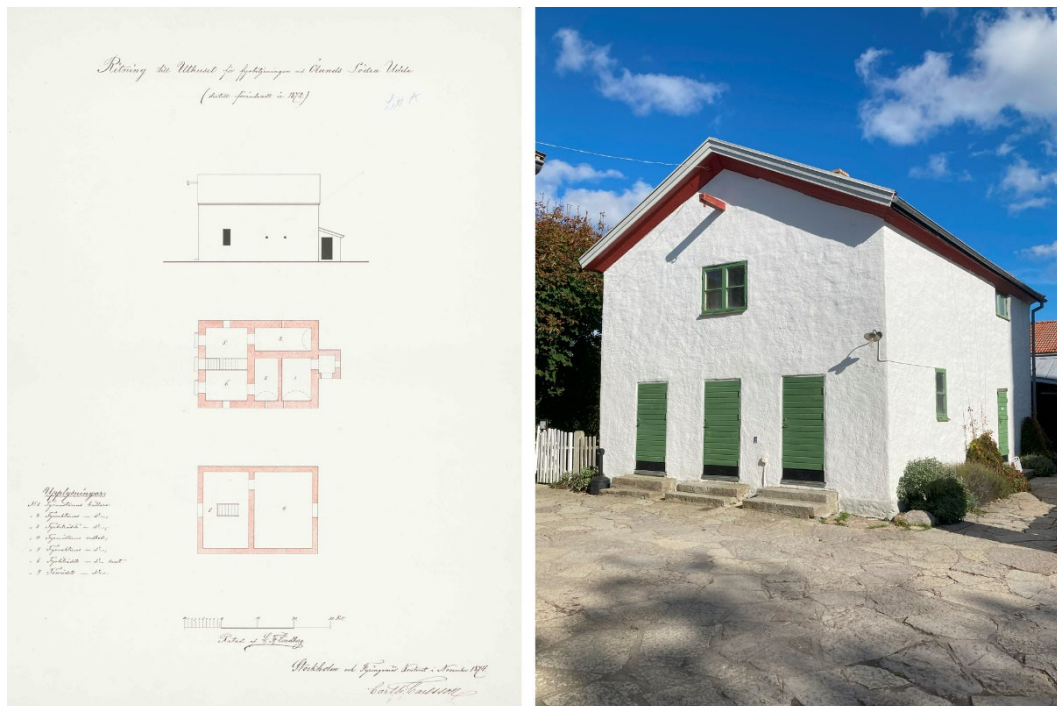
Fyrplatsen är ansluten till kommunalt vatten från en ytvattentäkt i Grönhögen (f.d. stenbrott). Avloppsreningsverket är gemensamt med Ottenby fågelstation. Reningsverket är placerat i separat byggnad sydväst om Fyrmästarebostaden. Infiltration är anlagd österut ned mot stranden. Två grävda brunnar från 1800-talet finns på området, dessa försörjde fyrplatsen när den var bemannad. En är lokaliserad mellan Fyrvaktarbostäderna och den andra nordväst om Fyrmästarebostaden (se karta sid 63). Båda brunnarna har otillräcklig kvantitet för nuvarande verksamheter samt skiftande kvalitet.

3. Kulturhistoriska värden

3.1 Kulturhistoriskt värdefulla byggnader, trädgårdar och markanläggningar

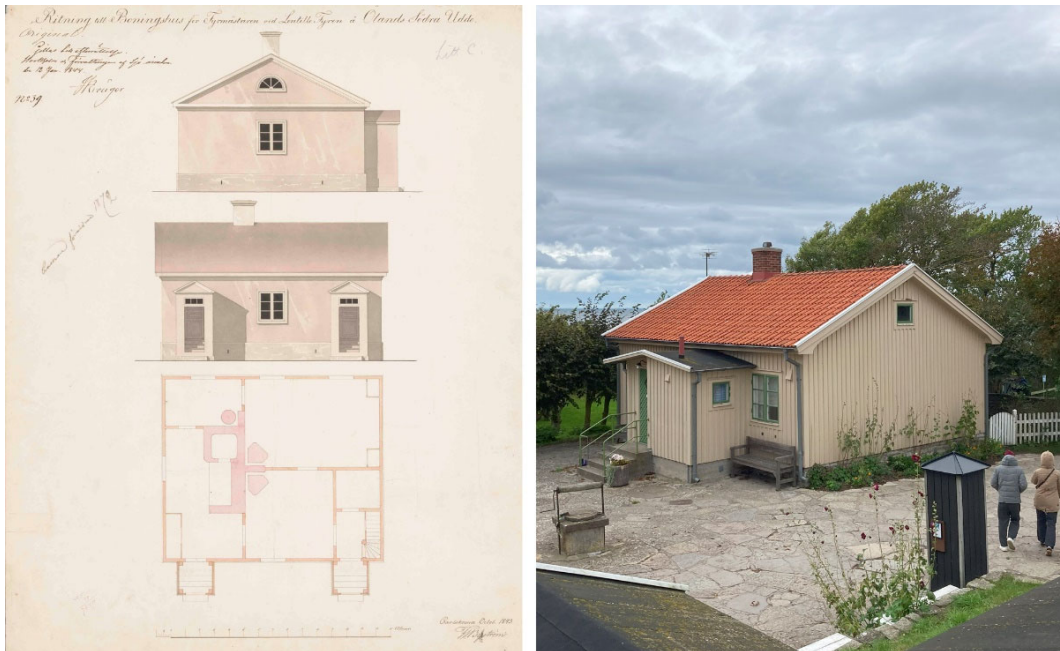
Fyrplatsen består av ett tiotal byggnader, uppförda succesivt under en tidsperiod om drygt 200 år. Den långa kontinuiteten och variationen i byggnadsstilar gör att varje byggnad är en viktig pusselbit för att förstå historien. Det är av stor vikt att bevara de olika årsringarna samt att vid framtida åtgärder i möjligaste mån förstärka dem.

Det första fyrvaktarbostället är det stenhus som i dag benämns "skolan". Byggnaden uppfördes samtida med Fyrtornet (1785). Byggnadens murstomme av kalksten är relativt intakt. Den ursprungliga bärande takkonstruktionen med kraftiga takåsar och grova plank är bevarad under en nyare taktäckning. Byggnaden tillkom innan den stora utbyggnaden av Sveriges fyrplatser med mer standardiserade ritningar och konstruktioner varför den är unik på fyrplatsen, såsom det enda stenhuset.

Bilden till vänster. Ritning 1874, ombyggnad till uthus med förråd och källare för fyrbetjäningen. Ritning Fyringenjörkontoret. Riksarkivet Marieberg, Lotsverkets arkiv. Bilden till höger. Nuvarande utseende efter åtskilliga ombyggnader.

Den andra fyrvaktarbostaden som uppfördes 1844 har en stomme av liggtimmer som också tillkom tidigare än de senare prefabricerade fyrbetjäningsbostäderna. Ursprungligen var denna byggnad möjligen reveterad men har byggts om kraftigt under åren. Den kvarvarande timmerstommen är intakt med spår av lunettfönster i gavelpetsarna. Byggnaden har dubbelkopplade fönsterbågar från 1945 och en planlösning från den senaste ombyggnaden 1969 som väl speglar hur fyrvaktaren bodde under den sista tiden som fyrplatsen var bemannad.

Bilden till vänster. 1843 års ritning till ny Fyrmästarebostad. Ritning Fyringenjörkontoret. Riksarkivet Marieberg, Lotsverkets arkiv. Bilden till höger. Nuvarande utseende efter åtskilliga ombyggnader.

Fyrvaktarbostaden från 1872 är den första prefabricerade byggnaden på udden, tillverkad på snickerifabrik Bark & Warburg AB i Göteborg. Byggnaden har en stomme av stående 3,5 tum tjocka dubbelspontade plank. Detta var ett patenterat system (patent 1861) som kom att dominera Lotsverkets byggnader under de kommande 50 åren. Byggnaden är den enda kvarvarande med denna konstruktion på Ölands södra udde, sedan Tvätt- & bagarstugan rivits och ersatts i slutet av 1990-talet. Den har därav ett högt kulturhistoriskt och industritekniskt värde. Byggnaden har även kvar en del av de specifika snickerier som ursprungligen prydde fasaden. Runt takfoten finns en kraftig gesimslist, som var ett signum för Lotsverkets bostäder från slutet av 1800-talet. Även den sponthylvade panelen är troligen original, men tidigare profilerade locklister är utbytta till släta. Gesimsen och den underspikade takfotens spontade panel har spår av den ursprungliga linoljeförstärkta rödfärgen. En färgtyp och kulör som Lotsverket nyttjade på de flesta fyrplatser från mitten av 1800-talet och en bit in på 1900-talet.

Källarbyggnaden har metertjocka murar av kalksten med ett tidigt betongvalv gjutet mellan I-balkar av stål. Byggnaden har stora skador av fukt och korrosion men är relativt intakt vad gäller dörrsnickerier och stenarbeten från byggnadsåret 1898. Byggnaden kulturhistoriska värde sitter i den ursprungliga kalkstenstommen och de tidiga betongvalven. De kvarvarande snickerierna i form av dörrar har ett högt värde liksom den fint bearbetade entrétrappan av finslipad kalksten. Ventilationshuvorna är ursprungliga av omsorgsfullt huggen kalksten. Byggnaden ger en viktig bild av hur förnödenheter lagrades och hur källarförråden var uppdelade inom fyrpersonalen. Förrådslängan har byggts om i flera omgångar, men ännu går det att utläsa den ursprungliga planen. Boden uppfördes som fotogenbod & förråd, troligtvis 1872. Den ersatte ett tidigare magasin som var sammanbyggt med fyrtornet, vilken revs samma år. Här finns ännu ursprungliga detaljer kvar såsom den sponthyvlade panelen med profilerade locklister, de sista kvarvarande av sin sort på Ölands södra udde (Tillverkade på Bark & Warburg AB).

Tvätt- & bagarstugan uppfördes i slutet av 1800-talet och levererades då av snickerifabrik Bark & Warburg AB i Göteborg. Av byggnadens ursprung återstår endast grundmurarna, som senare blivit övergjutna med en betongplatta. Byggnadens volym överensstämmer i stort med den ursprungliga Tvätt- & bagarstugan. Stomme, konstruktion och detaljeringsgrad saknar dock helt likheter till originalet och är i sin helhet att betrakta som en ersättningsbyggnad. Byggnadens placering och volym är dock viktig för fyrplatsens helhet.

Maskinhuset tillkom 1920 i samband med en större modernisering av fyrplatsen. Byggnaden uppfördes som fotogenbod och benämndes av Lotsstyrelsen som "nya fotogenboden". Den har en stomme av Leantegel, som var ett nytt material vid tiden. Stommen är sedan spritpustsad med släta fönsteromfattningar och hörnanvisningar. Byggnaden har blivit höjd två murskift med utbytt takkonstruktion (1949). Det kulturhistoriska värdet ligger i placeringen samt den kvarvarande stommen, med till stor del ursprunglig spritputs och släta omfattningar.

Fyrplatsen ca 1930. Gårdsplanen är belagd med kalkstensflis som är karaktäristisk för platsen än idag. Till höger syns vattenbrunnen. Tre stora rönnor dominerar gårdsmiljön, men blåste ned i en storm. Till vänster syns nedgången till matkällaren med träluckor. Fotogenbodens tak är täckt med papp, lagt med s.k. listtäckning, som var den dominerande taktäckning på samtliga byggnader fram till mitten av 1940-talet. Foto. Kalmar museum digitalt fotoarkiv.

Kring byggnaderna har det anlagts trädgårdar och gårdsmiljöer över lång tid. Trädgårdarna har förändrats mycket efter olika stilideal och epoker. Kalkstenmurar som avgränsar fyrplatsen och de olika bostäderna är viktiga för helheten, liksom den kalkstenflisbelagda marken mellan byggnaderna. Träd och buskar är medvetet planterade för att skapa rum och även skydda mot vind. På fyrplatsen finns två intakta stensatta vattenbrunnar, möjligen är båda från tiden då fyrplatsen anlades. Brunnarna är ursprungliga till sin utformning både ovan och under mark och har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Kring den nya Fyrmästarebostaden (1920) fanns en ambitiös trädgårdsanläggning med grusgångar, stensättningar och planteringar som åter bör framhävas. Det finns ännu tydliga spår och gränser men gräsytor har tagit över.

”Ladugården” är en rekonstruktion av en tidigare raserad ladugård på samma plats. Möjligen är byggnaden uppförd av sten från den ursprungliga ladugården. Intilliggande rester av ett murverk är autentiskt men saknar funktion som byggnad. Ruinen har ett miljöskapande värde där den erbjuder lä i en vindutsatt miljö. Ruinen har också ett kulturhistoriskt värde som berättar om livet som levdes under den mest aktiva tiden, när flera familjer var bosatta på fyrplatsen med tillhörande djurhållning.

Fyrplatsen innan den stora moderniseringen 1920. Samtliga tak har papp, på norra takfallen ännu lagd med s.k. listtäckning. På flera av byggnaderna finns dessa papptak kvar under nyare taktäckning av tegel och plåt. Källarbyggnadens betongvalv är täckt med jord och gräsbevuxet. Valvet och stenmurarna finns bevarade under en nyare takkonstruktion. Foto. Sjöfartsverkets arkiv, Norrköping.

Naturum är ett modernt tillskott invigt 1997 som integrerats på ett väl avvägt sätt även om det är en avvikande byggnad på en fyrplats. Byggnaden har ett arkitektoniskt värde samt berättar om platsens betydelse för fågelforskning under lång tid. Byggnaden har även ett socialt värde som mötesplats för besökare av Ölands södra udde.

Fyren "Långe Jan" är unik som Sveriges högsta fyr, men också en av de äldre. Byggnaden är troligen uppförd av kalksten från det nedrivna St. Johannes kapell. Fyrtornet har genomlevt fyrväsendets alla olika sätt att hålla fyrljus, från öppen till sluten stenkolsfyr. Från olika oljedrivna lampor till elektrifierade med fyrlyjusapparater (linser) av en mängd olika typer och storlekar. Fyrtornet ingår ej i detta vårdprogram då den förvaltas av Sjöfartsverket. Då fyren är anledningen till fyrplatsens tillkomst beskrivs ändå dess historik och konstruktion i ett sammanfattande avsnitt, Historik samt Kulturhistoriska värden. Sjöfartsverket planerar att upprätta ett vårdprogram för fyrtornet under 2026.

Bilden till vänster, den stensatta brunnen på gårdsplanen 1930. Brunnen är i stort intakt idag, liksom stenläggningen på gården. Bilden till höger, vy över fyrplatsen. Källarbyggnaden har fått ett papptak (1920). De kvarvarande ventilationskanalerna av kalksten har ett stort värde liksom entréns kalkstenstrappa. Kring Fyrmästarebostaden syns en iordningställd trädgård med en stor grusplan. Att återställa trädgårdsanläggningen skulle stärka det kulturhistoriska värdet. Foto: KW Gullers 1940, Nordiska museets digitala arkiv.

3.2 Fyrplats i förvandling

Byggnader och anläggningar på Södra Ölands uddes fyrplats berättar en tydlig historia om fyrväsendets utveckling och om livet på fyrplatsen, från anläggandet av fyrplatsen 1785 till dess att den avvecklades 1980.

Vi kan följa utvecklingen från den första ensamma fyrvaktarbostaden invid fyrtornet till en komplett fyrby med flertalet bostäder, olika funktionsbyggnader och hamnanläggningar. Vi kan också följa hur Lotsverkets byggnadsstandard moderniserades i ganska snabb takt samt hur Fyringenjörkontorets stilideal, innovationer, och materialval ofta låg i framkant byggnadstekniskt och arkitektoniskt. Fyringenjörkontoret var fram till 1920-talet starkt präglad av att skapa en arkitektur som skulle tålas att visas upp i ett internationellt sammanhang.

I takt med nya stilideal och moderniseringar har fasadbeklädnader samt detaljering bytts ut och förändrats. Planlösningar och interiörer har förändrats med nya krav på boendestandard. Ofta har ombyggnader haft ett rent funktionellt syfte, där det estetiska värdet och det kulturhistoriska värdet inte varit prioriterat av då förvaltande myndighet. In många fall har moderniseringarna projekterats av ingenjörer som saknat sina föregångares, blick för det arkitektoniska.

Taktäckningsmaterialen har bytts ut under åren på flera byggnader, från svarta papptak till röda tegeltak och i enstaka fall plåt. Skälet har troligen varit rent rationellt, det vill säga en önskan om bättre beständighet samt minskat underhållsbehov. De flesta interiörer har förändrats från sitt ursprungliga utseende. Detta har skett vid moderniseringar där boendemiljön för fyrapersonalen prioriterats. En högre levnadsstandard samt nya tekniker har varit styrande när planlösningar förändrats och ytskikt förnyats. Trädgårdar och markbeläggning har sakta förändrats efter det att fyrplatsen avbemannades. Trädgårdar och odlingar var en viktig del av vardagen på fyrplatsen för de boende. Rabatter och insamling av regnvatten i tunnor krävde daglig tillsyn varför förändringen till mindre krävande växtlighet är förståelig.

Grundandet av Ottenby fågelstation 1946 har haft en stor påverkan på fyrplatsen och verksamheterna har länge varit sammanflätade. 1922 – 24 planterades 7000 tallplantor direkt norr om fyrplatsen, varav endast ett fåtal överlevde. I samma område har sedan Fågelstationen, på 50- och 60-talen, planterat buskar och lövträd. Trädgårdarna och planteringar av tall och annan vegetation norr om fyrplatsen har gett flyttfåglarna viktigt skydd på en blåsig och utsatt plats. Trädgårdarna på fyrplatsen har varit nära knutna till byggnadernas placering samt stilideal vid uppförandetiden.

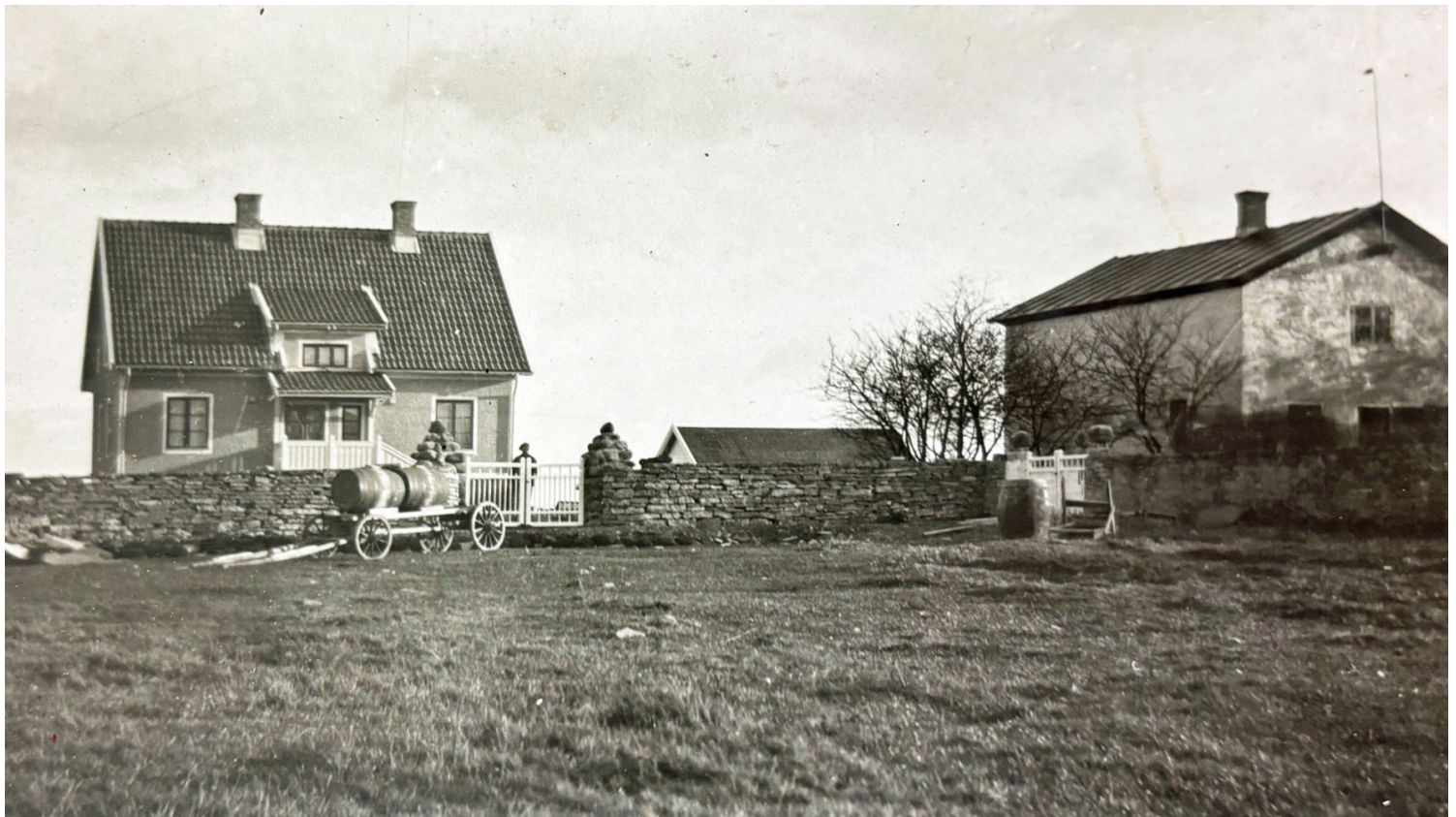

Byggandet av naturum 1996–97 förändrar fyrplatsen men gör den samtidigt mer tillgänglig för besökare. Foto: Föreningen Birdlife Sverige.

3.3 Värdefulla detaljer

Flertalet av fyrplatsens byggnader har förändrats kraftigt vid tidigare ombyggnader men ännu går det att finna delar av fasader som är relativt intakta, med för Lotsverket specifika detaljer. Värdefulla exempel är Fyrvaktarbostaden uppförd 1872 som har kvar sin utvändiga sponthylade panel och kraftiga gesimslist av trä. Här finns även spår i takfoten av den ursprungliga rödfärgen, enligt Lotsverkets eget recept.

Förrådsbyggnaden har på norra sidan delvis kvar sin utvändiga sponthylade panel med ursprungliga profilerade locklister. Även fönster på norra sidan är de ursprungliga. På Fyrvaktarbostad uppförd 1844 finns spår av äldre papptak med listtäckning under nuvarande taktäckning av lertegel. Källarbyggnadens, lite dolda och bortglömda interiör har många kvarvarande snickerier och stenarbeten. Den bäst bevarade byggnaden är Fyrmästarbostaden där många snickeridetaljer är intakta, såsom dörrar, listverk, trappor och räcken. Byggnadernas stommar och takkonstruktioner har också viktiga detaljer som berättar om tekniken och materialvalen. Dessa spår är viktiga att bevara synliga för att förstå och dokumentera byggnadstekniken.

Den "nya" Fyrmästarbostaden fotograferad färdigställd 1920. I bakgrunden den nya fotogenboden som senare blev maskinhus. Till höger stenhuset, den första fyrvaktarbostaden uppförd samtida med fyrtornet "Långe Jan". Foto Sjöfartsverket.

4. Målsättning

4.1 Bevarande och utvecklingsmål

Naturvårdsverkets mål är att bevara och framhäva fyrplatsen som en historiskt betydelsefull länk i det svenska fyrsystemet samt att dess kulturhistoriska värden bevaras. Målet är också att värna den unika naturen och fågellivet på platsen. Ölands södra uddes fyrplats erbjuder en unik upplevelse av både höga naturvärden och rik kulturhistoria. Årligen upplever runt 200 000 besökare Ölands södra udde och fyrplatsen. Att Ölands södra udde är ett attraktivt besöksmål gör bevarandet och underhållet av byggnaderna på fyrplatsen än mer angeläget. Antalet gäster från andra länder ökar också varför upplevelsen och intrycket av byggnadernas skick behöver vara autentiskt. Syftet med statliga byggnadsminnen är dels att berätta om Sveriges och den statliga förvaltningens historia, dels att bevara kulturhistoriskt värdefulla byggnader som ägs av staten till kommande generationer.

Fyrmästarebostaden och fyrvaktarbostäderna skall fortsatt kunna användas som boende för personal knuten till driften av naturum samt bemanningen av fågelstationen. Standarden är modern och funktionell. Den fysiska upplevelsen av byggnaderna ger besökaren en koppling till tiden då fyrplatsen var bemannad. Att material och detaljer fortsatt skall vara autentiska är viktigt för förståelsen av fyrpersonalens uppdrag, dåtidens byggnadskonst och inte minst Fyringenjörkontorets professionalitet vid projekteringen. Ett sätt att förstärka de olika byggnadernas kulturhistoriska värden skulle kunna vara att återgå till ursprunglig färgsättning samt se över detaljeringen, tex. utformning av fönster & dörrar, ytterpanel och locklister. Även trädgårdsanläggningar kring byggnader bör kunna återskapas för att framhäva olika tiders stilideal. Allmänhetens tillgänglighet skall även framgent värnas och säkerheten förbättras.

Målsättningen och ambitionen vid framtida underhållsarbeten eller restaurering av byggnaderna bör vara att utfört arbete skall stå sig minst 50 år. Eventuella förändringar skall samrådats och tillståndsprövas av RAÄ.

Naturvårdverket har även som målsättning att upprätta relationsritningar för samtliga byggnader som myndigheten förvaltar. I första hand gäller det planritningar som skall förses med rumsnummer för att underlätta framtida underhållsarbeten i byggnaderna. Relationsritningar bör läggas som bilagor vid framtida revidering av vårdprogrammet samt kopplas till mer detaljerade rumsbeskrivningar.

Fyrplatsen sett från söder. Byggnaderna bildar tillsammans med trädgårdar, stenmurar och stenläggningar en bebyggelsekaraktär som skall vårdas i sin helhet. Foto 2024.

Att ta sig upp i fyrtornet har under alla tider varit ett mål för besökaren av Ölands södra uddes fyrplats. Det är viktigt att värna helheten i allt från bygnadsunderhåll till hävd av markområdet. Träd och buskar erbjuder vindskydd för de tusentals småfåglar som landar här under sina flyttperioder i ett annars öppet landskap.

4.2 Skötsel, vård och underhåll

Byggnaderna skall vårdas och underhållas så att de ej förfaller. Vård- och underhållsarbeten skall utföras med material och metoder som är anpassade till byggnadernas egenart på ett sådant sätt att dess kulturhistoriska värden bevaras. Materialen skall vara kompatibla med varandra. Material och metoder skall möjliggöra framtida underhåll, vara återbehandlingsbara och anpassas i egenskaper såsom kulör och ytstruktur till byggnadsminnet.

Byggnaderna har många kvarvarande detaljer, till stor del i originalskick. I första hand ska ursprungliga och äldre delar bevaras och, vid behov lagas, i stället för att ersättas. Det är av viktigt att alla byggnadsdelar och detaljer som demonteras vid

underhållsarbeten noga dokumenteras och märks upp för att kunna återmonteras på rätt plats. Infästningar och beslag som ersätts skall vara av samma utförande som originalet om inget annat föreskrivs eller beslutas. Särskilt noga är att observera ytterväggarnas sammansättning och dess olika ingående skikt vid en stomrenovering.

Byggnaderna är mycket väderutsatta och vid kraftiga vindar kombinerat med nederbörd kan läckage uppstå i oväntade delar av fasader. Det är viktigt att tillsyn därför sker kontinuerligt, för att tidigt upptäcka skador och fuktproblem.

Länsstyrelsen Kalmar län förvaltar byggnaderna på fyrplatsen och sköter en del löpande underhåll och handlar upp större entreprenader när så krävs. Under sommarsäsongen sker mer daglig tillsyn av byggnaderna av både personal och boende varför brister eller skador kan upptäckas i ett tidigt skede. Det är viktigt att byggnaderna fortsatt nyttjas aktivt då det blir en naturlig tillsyn och ett upprätthållande av skick och funktion. Även källarbyggnaden bör därför öppnas upp och på så vis bli mer nyttjad och tillsedd dagligen.

4.3 Miljö

Förvaltningen av det statliga byggnadsminnet på Ölands södra uddes fyrplats skall bedrivas så att långsiktigt god hushållning tryggas och kretslopp uppnås i fråga om återanvändning och återvinning liksom annan hushållning med material, råvaror och energi. Det innebär att krav på lägsta möjliga miljöpåverkan bör ställas i förvaltningens alla led gällande underhåll och investeringar i byggnader och anläggningar.

Naturvårdsverkets systematiska arbete med att minska miljöpåverkan följer förordningen (2009:907) om miljöledning i statliga myndigheter. Arbetet innebär bland annat att NV ska sätta mål, ta fram handlingsplaner och rutiner samt att fördela ansvaret så att så stor effekt som möjligt kan uppnås. Arbetet med att minska miljöpåverkan skall följas upp på årsbasis, så att mål och handlingsplaner kan uppdateras och fler förbättringar genomföras.

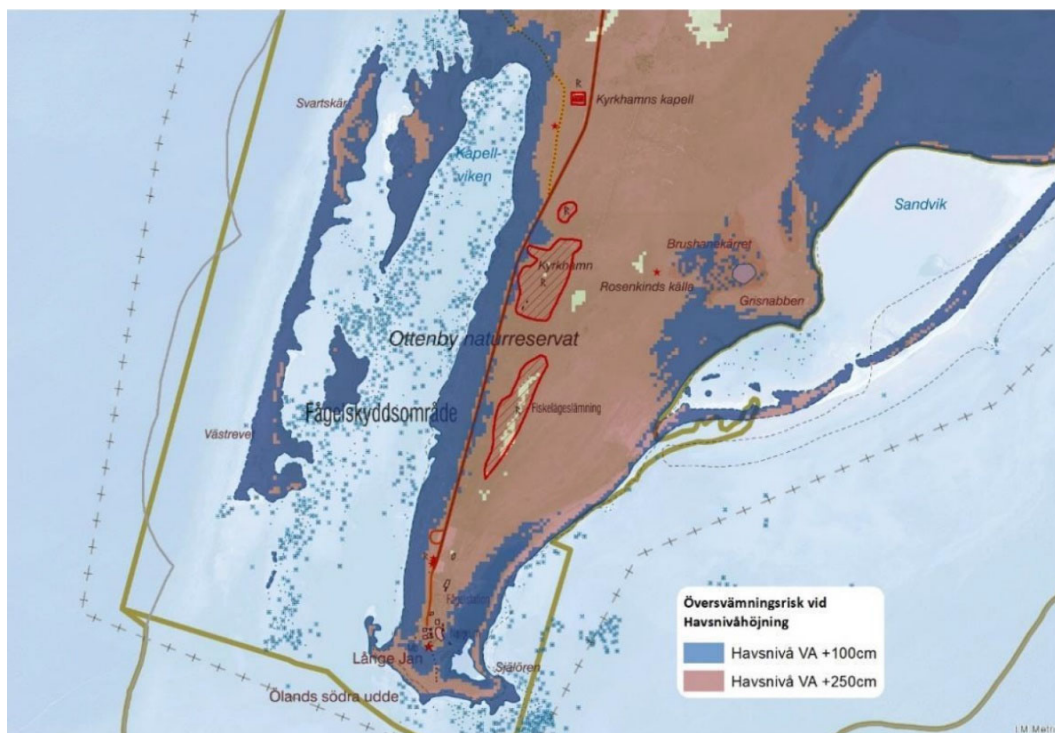
Mål för underhåll och renovering av de statliga byggnadsminnena ska även ligga i linje med skyddsföreskrifterna, vilket innebär användandet av traditionella och teknisk kompatibla material. Detta kan samtidigt innebära en miljöbelastning i vissa fall. Att respektera ursprungliga material och att lappa och laga är god resurshushållning.

4.4 Risk- och sårbarhetsanalys

Det största hotet mot fyrplatsens byggnader är skador vållade av brand, klimat eller skadegörelse. Systematiskt brandskyddsarbete skall utföras där tillgänglig brandsäkerhetsutrustning besiktigas av sakkunnig årligen och uppgraderas vid behov. Även elinstallationer skall besiktigas kontinuerligt. Elkraftbesiktning bör göras vart 4e år.

Det utsatta läget innebär också en hård belastning med tanke på väder och vind. Detta kan i sin tur leda till skador på byggnaden men också problem med vedätande insekter och svampangrepp. Takbesiktningar bör utföras varje år där yttertaketets skick samt takavvattning ses över. Samtidigt bör kallvindar, åtkomliga kattvindar och kryppgrunder inspekteras årligen för läckage, kondens och mikrobiell påväxt.

Enligt scenarier, presenterade av Länsstyrelsen Kalmar län i rapporten Klimatförändringar och världsarv (ISSN 0348–8748), kan årsmedeltemperaturen öka 4 grader på Öland år 2100 jämfört med perioden 1961–1990. Samtidigt förväntas havsnivån stiga upp till 1 meter under samma tid. Skulle havsnivån stiga 1m när vattnet upp till fyrtornets bas. Stiger havsytan 2,5m ligger hela Ölands södra uddes fyrplats under vatten.

Kartskiss översvämningsrisk vid höjd havsnivå. Länsstyrelsen Kalmar län, ur rapporten Klimatförändringar och världsarv.

Bilden till vänster. Naturum utställningssal. Bilden till höger. Restaurangen i naturums lokaler.

4.5 Verksamheter

Ottenby och Ölands södra udde är ett av Sveriges mest besökta naturområden och vår internationellt mest kända flyttfågellokal. Här rastar och häckar varje år ett stort antal vadare, änder, gäss och småfåglar och här bedrivs ringmärkning och flyttfågelforskning sedan 1946.

Naturum Ottenby är ett besöks- och informationscentrum beläget centralt på fyrplatsen. Som en viktig del av Ölands rika naturarv är naturum Ottenby en plats där besökare kan lära sig mer om den unika biologiska mångfalden och ekosystemet på ön. På Naturum erbjuds interaktiva utställningar, spännande presentationer och guidade turer som ger en djupare förståelse för områdets flora, fauna och geologi. Besökare kan även utforska Birdlife Sveriges naturbutik och naturbokhandel förlagd i Fyrvaktarbostaden uppförd 1872, där man hittar ett brett utbud av böcker, souvenirer och produkter som är kopplade till den rika naturen och kulturen i området.

I naturumbyggnaden finns även en restaurangverksamhet.

I direkt anslutning till fyrplatsen ligger Ottenby fågelstation som grundades 1946 i samband med tillkomsten av dess huvudman Sveriges Ornitologiska Förening (idag

BirdLife Sverige). För den driften och för forskningsinriktningen ansvarar BirdLife Sveriges Ottenbykommitté.

Här vid fågelstationen bedrivs en omfattande och bred fågelforskning. Verksamhetsfältet inkluderar bland annat fågelflyttningens gåtor, övervakning av populationsförändringar, fåglarnas svar på klimatförändringar samt fåglarnas betydelse som bärare av sjukdomar som kan smitta mellan djur och människor. Till detta kommer en omfattande uppdragsforskning och materialinsamling åt externa institutioner. Inventering och observationer av fåglar sker dagligen på fyrplatsen och dess vindskyddade trädgårdar.

5. Vårdkrav

5.1 Förutsättningar

Ölands södra uddes fyrplats är ett statligt byggnadsminne som omfattas av skyddsbestämmelser, vars syfte är att säkerställa byggnadernas kulturhistoriska värden och ge goda förutsättningar för hantering av bebyggelse och mark. Vid såväl större byggnadsarbeten som kontinuerligt underhåll ska kunskapen om fyrplatsen och dess byggnaders och anläggningars kulturhistoriska värden utgöra grunden. Vid arbeten skall beprövade materiel och arbetsmetoder användas. Fyrplatsens utsatta läge med hårda klimatpåfrestningar kan innebära tätare intervaller på underhållsarbete än normalt. Risken för förfall är stor om underhållet brister. Naturvårdsverkets mål är att tillsyn av fyrplatsen genomförs en gång per år att en mer omfattande besiktning utförs vart 4e år. Vid besiktning skall antikvariskt- samt tekniskt sakkunnig person medverka. Alla arbeten skall utföras av entreprenörer med rätt kompetens och erfarenhet av kulturhistoriska byggnader av liknande typ. Underhållet skall anpassas till varje byggnads särart och material samt tillvägagångsättet skall vara kopplat till byggnadens ålder och tekniskt utförande. Årsringar skall beaktas noga och i det fall en förändring övervägs skall denna föregås av projektering samt tillstånd sökas hos RAÄ. Åtgärder och ändringar skall dokumenteras och arkiveras.

5.2 Krav på tillstånd

Vid åtgärder som strider mot skyddsbestämmelserna skall tillstånd sökas från Riksantikvarieämbetet. Generellt är alla ingrepp och ändringar tillståndspliktiga. Vid tillståndspliktiga åtgärder skall alltid antikvariskt sakkunnig (byggnads- eller bebyggelseantikvarie) anlitas för medverkan, rådgivning, konsekvensbedömning samt dokumentation. Verksamhetsrelaterade ändringar av teknisk art måste vara väl

underbyggda och dess konsekvenser grundligt analyserade ur både kulturhistorisk och teknisk aspekt. Detta för att minimera negativ påverkan på byggnadsminnet. Gällande princip bör vara att i första hand lappa och laga framför utbyte av äldre material eller detaljer. Om detta inte är möjligt ska en kulturhistorisk utredning med konsekvensanalys utvärdera val av material och utförande. Vid målningsarbeten skall utgångspunkten vara traditionella färgsystem såsom linoljebaserad färg. Ambitionen bör vara att utförda arbeten skall ha en livslängd på minst 50 år med rätt underhåll.

Fyrplatsen från sydost 1920. Fyrvaktarbostäderna närmast fyren är rödfärgade. Båda byggnaderna liksom stenhuset har svarta papptak. Fyrmästarbostaden har en mörkare kulör med vita fönsteromfattningar och knutar. Långe Jans målade band är vid den här tiden rött. 1935 byts kulören till svart på bandet.

5.3 Riktlinjer för stomme och exteriör

Byggnadernas stommar ingår i sin helhet i byggnadsminnesförklaringen. Enligt skyddsbestämmelser gäller följande;

1. Fyrornet och byggnaderna markerade 1-10 får inte rivas, flyttas eller till sitt yttre byggas om eller på annat sätt förändras.
2. Ingrepp i stommar inte göras i fyrornet eller byggnaderna 1- 8. Fyrornet och byggnaderna. Nödvändiga moderniseringar av den tekniska utrustningen får göras så länge fyren är i drift.
3. Fyrornet och byggnaderna skall underhållas så att de ej förfaller. Vård- och underhållsarbeten ska utföras med material och metoder som är anpassade till byggnadernas egenart.
4. Inom det markerade skyddsområdet skall marken hållas väl hävdad och på ett sådant sätt att platsens karaktär av fyrplats med stenmurar, träd etc. inte förvanskas. Inom skyddsområdet får nya byggnader inte uppföras.

5.3.1 Bostadshus uppfört ca 1785 (3)

Det första fyrvaktarbostället som senare blev skola är det äldsta huset på fyrplatsen, byggt samtida med Fyrornet. Murverket har genomgått en del förändringar vid ombyggnader men byggnadens ursprungliga volym och resning är väl bevarad. Stor varsamhet bör vidtagas vid framtida underhållsarbeten och val av mur- och putsbruk. Takkonstruktionen med bärande åsar och kraftiga plank skall bevaras liksom kvarvarande invändig äldre kalkputs i vindsutrymmet.

Bild till vänster. Förråd/uthus, ursprungligen fotogenbod, senare förråd och visthusbod. Idag "kaffestuga" för besökare. Bild till höger. Det första fyrvaktarbostället uppfört i slutet av 1700-talet. Därefter nyttjades nedre plan som förråd och källare. Det övre planet blev skolsal och lärarbostad. Under andra världskriget nyttjades övervåningen som logement och senare som övernattningslägenhet för Sjöfartsverkets servicepersonal. Idag finns toaletter för allmänheten nere och personalbostad uppe.

5.3.2 Fyrvaktarbostad uppförd 1844 (2)

Byggnaden uppförd med en stomme av liggtimmer. Lotsverkets ritningar från 1843 visar att byggnaden troligen var reveterad med en slätputsad yta, avfärgad rosa eller röd (järnoxid) med vita fönster- och dörrromfattningar samt vita gesimser. Byggnadens fasad och planlösning förändras 1872 då timmerstommen kläs in med stående sponthyvlat träpanel med profilerade locklister. 1920 sker en omfattande ombyggnad då många av de, för Lotsverket, karaktäristiska detaljerna och listverken försvinner. Fasaden kläs nu in med liggande panel, utanpå den stående. 1944–45 får byggnaden åter en stående spontad panel som ersätter den liggande. Fasaderna är idag målade med linoljefärg av varm beige kulör (NCS S2010-Y30R) med gröna fönster (NCS S5030-G30Y) Men träpanelen var ursprungligen rödfärgad efter Lotsverkets egna recept. Byggnaden är den enda på fyrplatsen med stomme av liggtimmer. Färgsättningen bör utredas genom ytterligare forskning.

5.3.3 Fyrmästarebostad uppförd 1872 (1)

1872 byggs åter en ny Fyrmästarebostad och den tidigare tillfaller de båda Fyrvaktarna. Lotsverkets projekteringsbyrå Fyringenjörkontoret har nu utvecklat en ny typ av trästomme tillsammans med snickerifirma Bark- & Warburg AB i Göteborg. Den nya prefabricerade konstruktionen består av resvirke med 3,5 tum tjocka och dubbelspontade plank. Stommen är sedan klädd med sponthyvlad panel och profilerade locklister. Ursprungligen rödfärgad efter Lotsverkets egna recept. Den befintliga spontade panel är troligen ursprunglig och skall bevaras liksom den kraftiga gesimslisten och det underspikade taksprånget. Färgsättningen bör utredas genom ytterligare forskning. Den ursprungliga rödfärgen finns sparad i ett fält under taksprånget mot öster.

Bild till vänster. Stomme av liggtimmer Fyrvaktarbostad uppförd 1844. Spår av tidigare lunettfönster i gavelspets. Bild till höger. Stomme av resvirke Fyrvaktarbostad uppförd 1872. Dubbelspontade 3,5 tum tjocka plank. Patenterat byggsystem utvecklat av Bark & Warburg AB, som Kungliga Sjöförvaltningen begagnade sig av vid tiden.

5.3.4 Uthus/förråd (5)

Förråd/uthuslängan uppfördes som fotogenbod under 1800-talets andra hälft efter att Fyrtornet byggts om från Stenkolsfyr till Lentillefyr (linsfyr), där den fasta linsen drevs

med oljelampa. Den ursprungliga boden var mer kvadratisk vilket kan utläsas i stomme och golvplankor. Boden har byggts till i två omgångar, den första åt väster, troligen 1872 och den senare åt öster 1920. Den sponthyvlade ytterpanelen med sågtandade ändar nedtill är till viss del ursprunglig på norra sidan, samt på västra gavelspetsen, där även de profilerade locklisterna återfinns. Takstolar är ursprungliga från såväl uppförandet som från de två utbyggnadsfaserna öster- och västerut. Ursprungligen var byggnaden rödfärgad (slamfärg enligt Lotsverkets recept) som senare målats över med linoljebaserad färg. Det är av stor vikt att läsbarheten i stomme, golv och tak inte döljs eller målas över. Vid framtida underhåll bör stor varsamhet vidtagas vid måleriarbeten.

Bild till vänster. De av Lotsverkets beställda profilerade locklisterna, ännu kvar på Förrådet/uthusets norra fasad (de sista kvarvarande original läkten på fyrplatsen). Bild till höger. Bark & Warburg AB:s standardlistverk. Gesimslist på Fyrvaktarbostad uppförd 1872. Ursprungligen rödfärgade fasader och takfot, nu Beige linoljefärg.

5.3.5 Källarbyggnad (5)

Källarbyggnaden uppförd 1898 har under mark en stomme av nära 1m tjocka kalkstensväggar med gjutna betongvalv som bärande tak. Den ursprungliga nedgången hade synliga kalkstensmurar och ett slaget stenvall över entrédörren. Även skorstenar/ventilationshuvor av kalksten. Den ursprungliga trappan av finhuggen kalksten finns kvar om än något förvanskad och dold av senare påbyggd farstu. Över

källarbyggnaden har ett tak rests med takstolar av trä med råspont och ytpapp. Planlösningen i källarutrymmet är ursprunglig med original dörrsnickerier. Snickerier bör restaureras mycket varsamt utan att förlora den ursprungliga kulören och färgtypen. Endast tvättas av och bättringsmålades vid lagningar. En konstruktör behöver besiktiga det ursprungliga betongvalvet och upprätta ett åtgärdsförslag.

5.3.6 Fyrmästarbostad uppförd 1920 (7)

Fyrmästarbostaden uppförd 1920 har en stomme av Lean-tegel, en tidig variant av betonghålstén. Takstolar av trä med ursprunglig taktäckning med lertegel (falstegel). Huset är byggd på en källare med upphöjt bjälklag och därmed hög sockel. Byggnaden är väl bevarad och i stort oförändrad i stomme och planlösning även om stora moderniseringar skett interiört gällande kök, badrum samt ytskikt. Ursprungligen var byggnaden avfärgad i en mörkare kulör med vita hus hörn samt vita fönster- & dörromfattningar. Färgsättningen bör utredas genom ytterligare forskning och ett färgprogram upprättas. Alla originalsnyckerier och eventuella ursprungliga färgskikt skall bevaras.

5.3.7 Maskinhus (6)

Även Maskinhuset är uppfört i Lean-tegel med spritputsade fasader. På gavelfasaderna syns spår av de ursprungliga fönsteröppningarna, med sina slätputsade omfattningar. Även hushörnen och fasadens möte med sockeln är markerade med slätputsad kant. Byggnadens ursprungliga spritputs med släta fönsteromfattningar skall bevaras liksom spår av att byggnaden har höjts. Alla kvarvarande tekniska installationer bör bevaras för att bättre förstå den tidigare funktionen som maskinhus.

5.3.8 Naturum (10)

Naturum är uppfört 1995–97 med modern byggteknik, betongplatta på mark, isolerad trästomme med stora glasytor, takkonstruktion med bärande limträbalkar, tegeltak. Byggnaden har inget direkt hantverksmässigt eller kulturhistoriskt värde gällande stommen. Däremot har byggnaden ett högt arkitektoniskt värde och är resultatet av en arkitektävling. Byggnaden har ett gott byggnadstekniskt genomförande.

5.3.9 Tvätt- och bagarstuga (9)

Byggnaden är en ren ersättningsbyggnad utan kulturhistoriska värden annat än kvarvarande grund samt placering. Nuvarande färgsättning bibehålls då den påminner om ursprunget.

5.3.10 Ladugård och rester av murverk (8)

Ladugården är en ren ersättningsbyggnad utan kulturhistoriska värden annat än placering som överensstämmer i stort med ursprunglig byggnad. Nuvarande färgsättning bibehålls då den påminner om ursprunget. Rester av murverk skall underhållas och hållas fritt från växlighet.

Murverk från olika sekel. Bild till vänster. Fyrmästerbostaden uppförd 1920 är murad av s.k. Lean-tegel. Bild till höger. "Skolhuset" med murverk av kalksten sent 1700-tal.

Samtliga byggnader från fyrepoken har fått en förändrad färgsättning och färgtyp i förhållande till ursprunglig. En återgång till ursprunglig färgsättning och ursprungliga färgmaterial bör ske nästa gång det är dags för underhåll av fasader. Som grund bör ett färgsättningsprogram baserat på färgundersökningar ligga.

Fyrmästarbostaden är den enda byggnaden som har kvar sitt ursprungliga taktäckningsmaterial bestående av s.k. falstegel (lertegel rött). Övriga byggnader har ursprungligen haft papptak, från början med listtäckning men senare horisontella våder. Källarbyggnaden var ursprungligen täckt med jord.

Det finns idag inga planer eller behov att byta ut nuvarande taktäckningsmaterial på någon av byggnad (se resp. byggnad takkonstruktion)

5.4 Riktlinjer för interiör

Interiört är byggnaderna i stort oförändrade sedan fyrplatsen blev statligt byggnadsminne 2008. Tidigare har det däremot skett stora förändringar i planlösningar, användningsområden, ytskikt och färgsättning. Det finns trots allt en hel del byggnadsdetaljer kvar som är viktiga att bevara för framtiden.

Bilden till vänster. Fyrvaktarbostadens trapphall med bevarade spegeldörrar, listverk & trappa (1920). Bilden till höger. Källarbyggnadens ursprungliga entrédörr och stentrappa (1898).

Bilden till vänster. Låskista till matkällarens ursprungliga entrédörr (1898). Bilden till höger. Källarens stentrappa av huggen kalksten (1898), idag delvis överbyggd.

5.4.1 Bostadshus uppfört ca 1785 (3)

Från entréhallen leder en äldre trappa troligen från ombyggnad 1945. Vindsförrådet i anslutning till trappan har invändig kalkputs som kan vara ursprunglig vilken bör lämnas oförändrad. Interiören är i övrigt från modernisering 1969 och framåt. Modernare ytskikt i samtliga rum. Från sovrum nås en kallvind som är orörd där den ursprungliga takkonstruktionen kan inspekteras samt delar av murverket. Riktlinjen bör vara att endast underhålla nuvarande interiör samt att ej förändra de ovan nämnda kvarvarande äldre inslagen.

5.3.2 Fyrvaktarbostad uppförd 1844 (2)

Moderna ytskikt i samtliga rum. Köksinredning och skafferi delvis från ombyggnad 1945. Vindstrappa med dörr och trapphållsräcke från 1945. Planlösningen intakt från den sista stora modernisering 1969. På vinden finns ett äldre brädgolv bevarat delvis under tilläggsisolering. Riktlinjen blir att behålla nuvarande planlösning från tiden när fyrplatsen ännu var bemannad. Samt att ej förändra äldre, ovan nämnda detaljer.

5.3.3 Fyrmästarebostad uppförd 1872 (1)

Moderna ytskikt i samtliga rum. Planlösning från senaste ombyggnad till butik och personalutrymme 1995-96. Vindstrappa från 1945. Delvis synliga takstolar med markeringar från snickerifabrik. Riktlinjen blir att behålla nuvarande planlösning för butiksfunktion och personal. Samt att ej förändra äldre, ovan nämnda detaljer.

5.3.4 Uthus/förråd (5)

Moderna ytskikt på väggar. Äldre brädgolv kvar i hela byggnaden med spår av tidigare målning som bör lämnas orört. Tidigare tillbyggnad av förrådet läsbar i golv. Ursprungliga synliga takstolar. Även här kan olika byggnadsskeden utläsas. Riktlinjen blir att behålla nuvarande planlösning för "kaffestuga" för allmänheten. Samt att ej förändra äldre, ovan nämnda detaljer. Möjlighet finns att komplettera nuvarande utställning om fyrplatsen utan att påverka äldre inslag i interiören.

5.3.5 Källarbyggnad (5)

I stort orörda bemålade dörrsnickerier till de olika matförråden, tillförande fyrpersonalen. Byggnadens interiör bör bevaras och restaureras varsamt utan ommålning. Målbilden blir att återgå till utseende när byggnaden var matkällare för fyrpersonalen. Idag blir intrycket förråd för allehanda överblivet byggmaterial. Putsade kalkstensväggar och gjutet takvalv. Möjligen originalputs som avfärgats. Tillägg av skyddsrum i byggnadens norra del, troligen under beredskapsåren 1939-1945. Den ursprungliga nedgången med finhuggen polerad kalksten är intakt under en tillbyggd farstu. Byggnaden bör öppnas upp för allmänheten efter en restaurering.

5.3.6 Fyrmästarebostad uppförd 1920 (7)

Moderna ytskikt på väggar. Ursprungliga dörrsnickerier samt delvis foder, golvlister och taklister. Ursprungliga trappor och trapppräcken. Stor varsamhet vid framtida ändring av ytskikt. Samtliga idag kvarvarande och ursprungliga snickeridetaljer bör sparas. Källarväggar med ursprunglig puts där Leanteglets format syns. Bör endast rengöras vid underhåll.

5.3.7 Maskinhus (6)

Delvis putsade väggar och betonggolv från byggnadsåret 1920. Vissa kvarvarande tekniska installationer. Bör endast rengöras vid underhåll för att bevara spåren av teknikbyggnad.

5.3.8 Naturum (10)

I stort ursprunglig interiör från byggnadsåret 1995-96. Vid renoveringar skall hänsyn tas till den arkitektoniska utformningen samt till dess material.

5.3.9 Tvätt- och bagarstuga (9)

Interiören härstammar helt från den ersättningsbyggnad som uppfördes 1995. Inga speciella riktlinjer annat än att interiören skall vårdas och underhållas i nuvarande skick.

5.3.10 Ladugård och rester av murverk (8)

Ladugården är en ren nybyggnad men med arkitektoniska kvaliteter och goda materialval. Inga speciella riktlinjer annat än att interiören skall vårdas och underhållas i nuvarande skick med lika material.

Ruinen skall hållas ren från växlighet samt tillses att murkrönet har tillräcklig vattenavrinning.

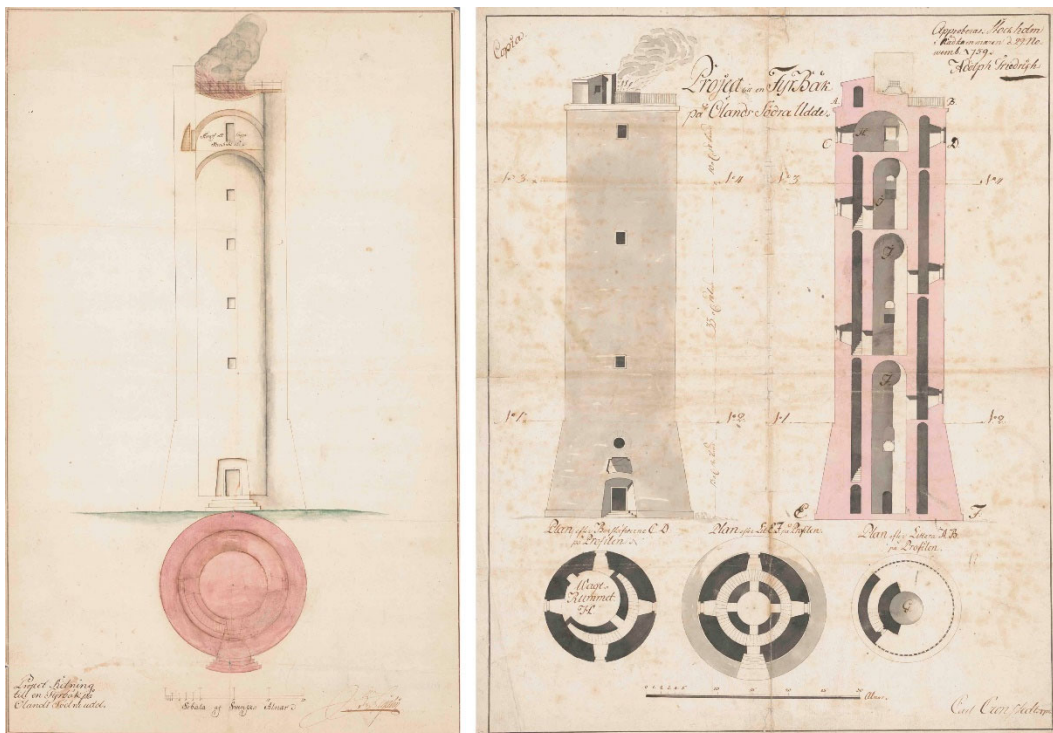

Bilden till vänster. Trapphålsräcke vind Fyrvaktarbostad uppförd 1872. Bilden till höger. Fyrmästarebostadens trappräcke/stolpe på övervåningen. Det mesta utgörs av originalsnickrier från 1920.

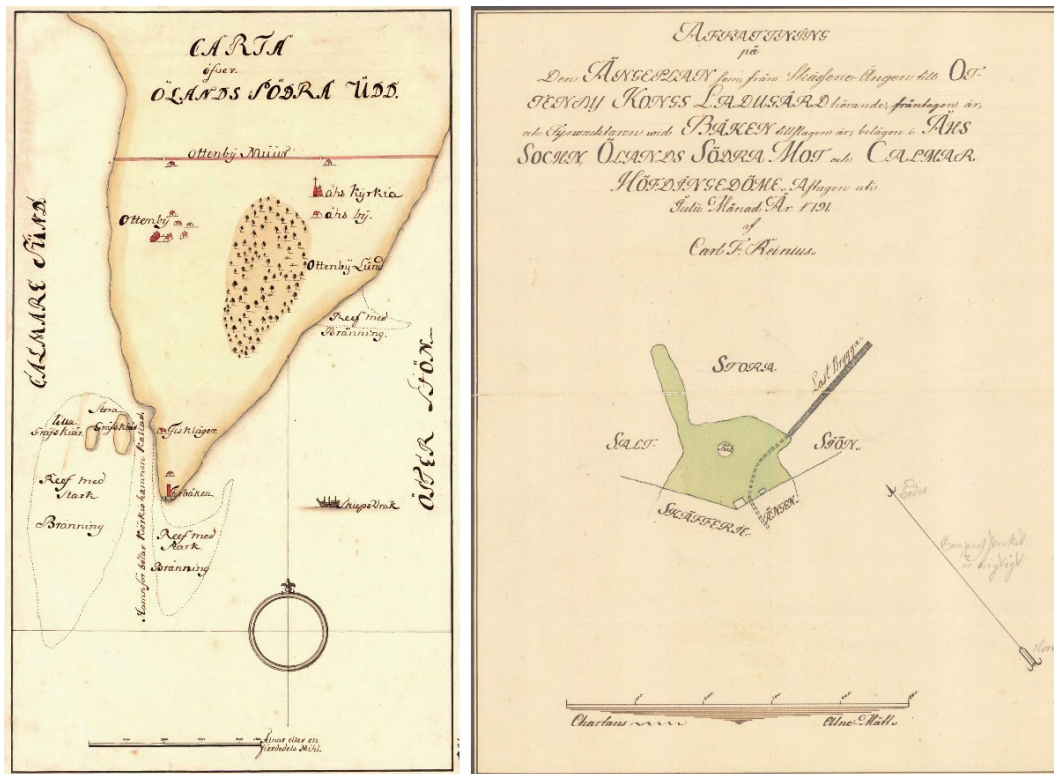
6. Historik

6.1 Fyrplatsens tillkomst, syfte och funktion

En fyr på Ölands södra udde planerades redan i slutet av 1600-talet, men det kom att dröja ytterligare 100 år innan den restes. Enligt karta från 1676 fanns här en vippfyr av trä. 1759 godkände konungen delvis en fyrbåk av sten ritad av överintendent Carl Cronstedt. Fyren stod klar 1785 och tändes första november samma år. Fyrljuset markerade udden och det långt utskjutande grunda revet omkring. Den byggdes som en öppen stenkolsfyr, ursprungligen 60 alnar hög (ca 36 meter). Kalksten till bygget togs, enligt hävd, från det närliggande och övergivna kapellet St: Johannes. Kolet firades upp på utsidan av fyrtornet med en hissanordning (block & talja) och förbrändes i en öppen järnkorg. Väster om fyren anlades en större brygga för lossning av de stora mängderna stenkol som gick åt. Strax norr om båken uppfördes samtida ett fyrvaktarboställe av kalksten samt ett uthus.

Bilden till vänster. Projektritning till en fyrbåk på Ölands södra udd 1759. Riksarkivet. Lotsverkets arkiv. Bilden till höger. Carl Cronstedts projektritning 1759 som approberas av konungen Adolf Fredrik. Riksarkivet. Lotsverkets arkiv.

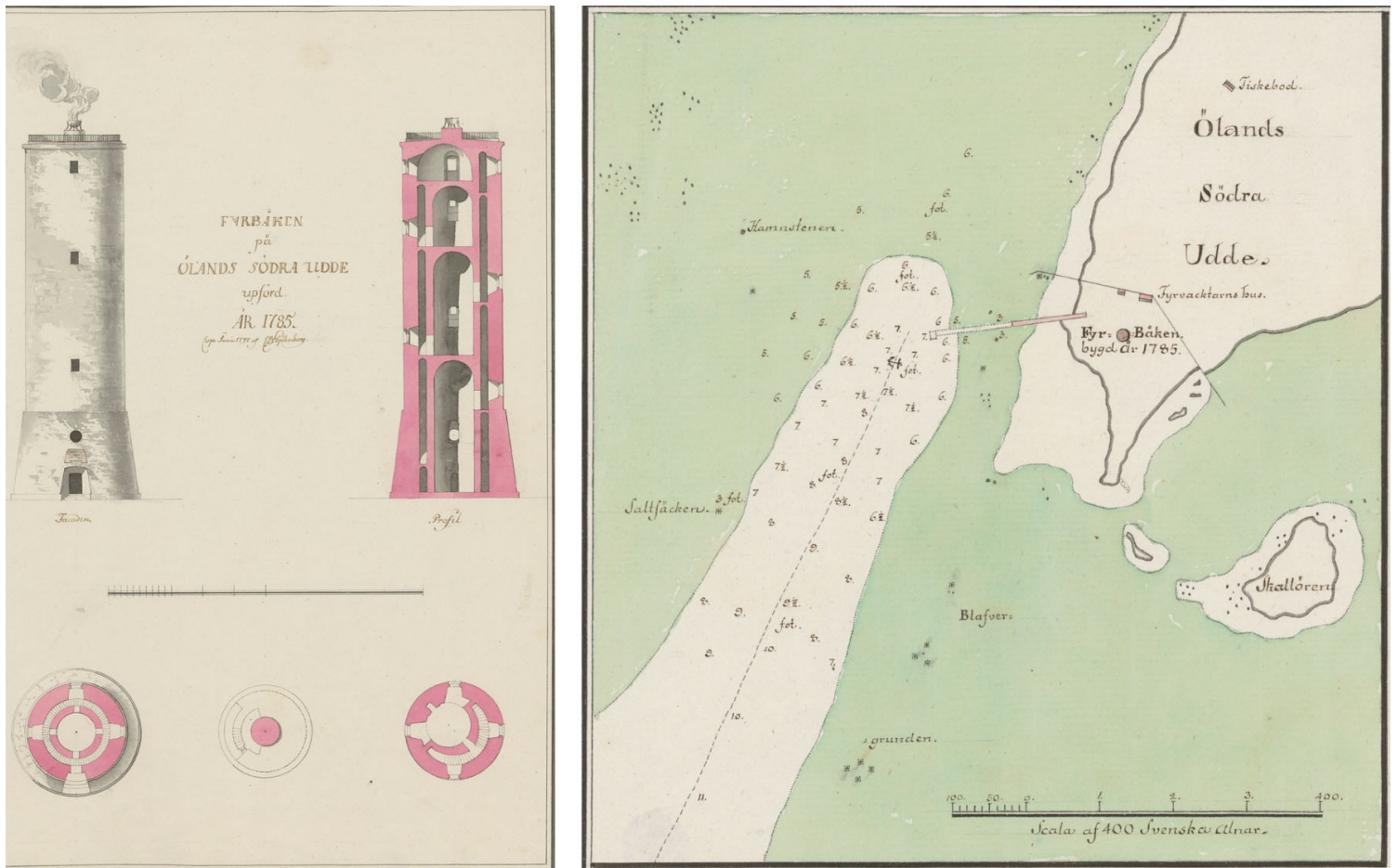
Bilden till vänster. Karta över Ölands södra udd 1785–90. Riksarkivet. Bilden till höger. Karta över södra udden (felvänd i väderstrecken) av Carl Reinius 1791. Lantmäteriet. Båda kartorna visar både fyrbåken uppförd 1785 och den samtida Fyrvaktarbostaden.

klippans svagt befästade fyrtorn, förbi hvilket vi sände en hälsning till och med ögonen slukade tornen i Kariskrona, samt dess skyddande fästen, Kungsholmen och Drottningsskär, hvilka i det aflägsna fjerran kunde skönjas. Snart reste sig, lik ett hvitt spöke, uppstigande ur vattnet, den s. k. **Långe Jan**, eller fyrtornet på Ölands södra udd. Här öfverföll oss oförmodadt en liten stormby, som för ett ögonblick gjorde en liten revolution vid vårt middagsbord, men utan vidare äfventyr fortgick sin väg ifrån oss; men de goda båtsmännen påstodo genast, att denna by var ett »straff, emedan fartygen tvungits att gå förbi sitt hem, utan att få anlöpa det!»

DN Fredagen den 31 Juli 1885

Ett litet 100-års-jubileum firades sistlidne söndag vid Ölands södra uddes fyr. Det var nämligen den 26 juli 1785 som fyrens byggnad fullbordades. Med anledning af detta förhållande hade åtskilliga hemmansägare i Ölands-Smedby, Kastlösa och Mörbylånga socknar kommit öfver ens om att nedresa till udden och fira dagen. Sedan de kl. 2 e. m. ankommit till ort och ställe samt der af medhafda förråd intagit sin middag, inbjödes de af fyrmästaren i hans trädgård, der förfriskningar voro uppdukade och ungdomen tog sig en svängom. Under muntert glam tillbragtes eftermiddagen, och värden på stället tolkade i ett ofta af bifallsrop afbrutet versifieradt tal dagens betydelse, lofprisande den nytta **Långe Jan** under de hundra åren gjort. Vid solens nedgång bröt hvar och en upp till sitt hem, medförande minnet af en särdeles angenämt tillbringad dag.

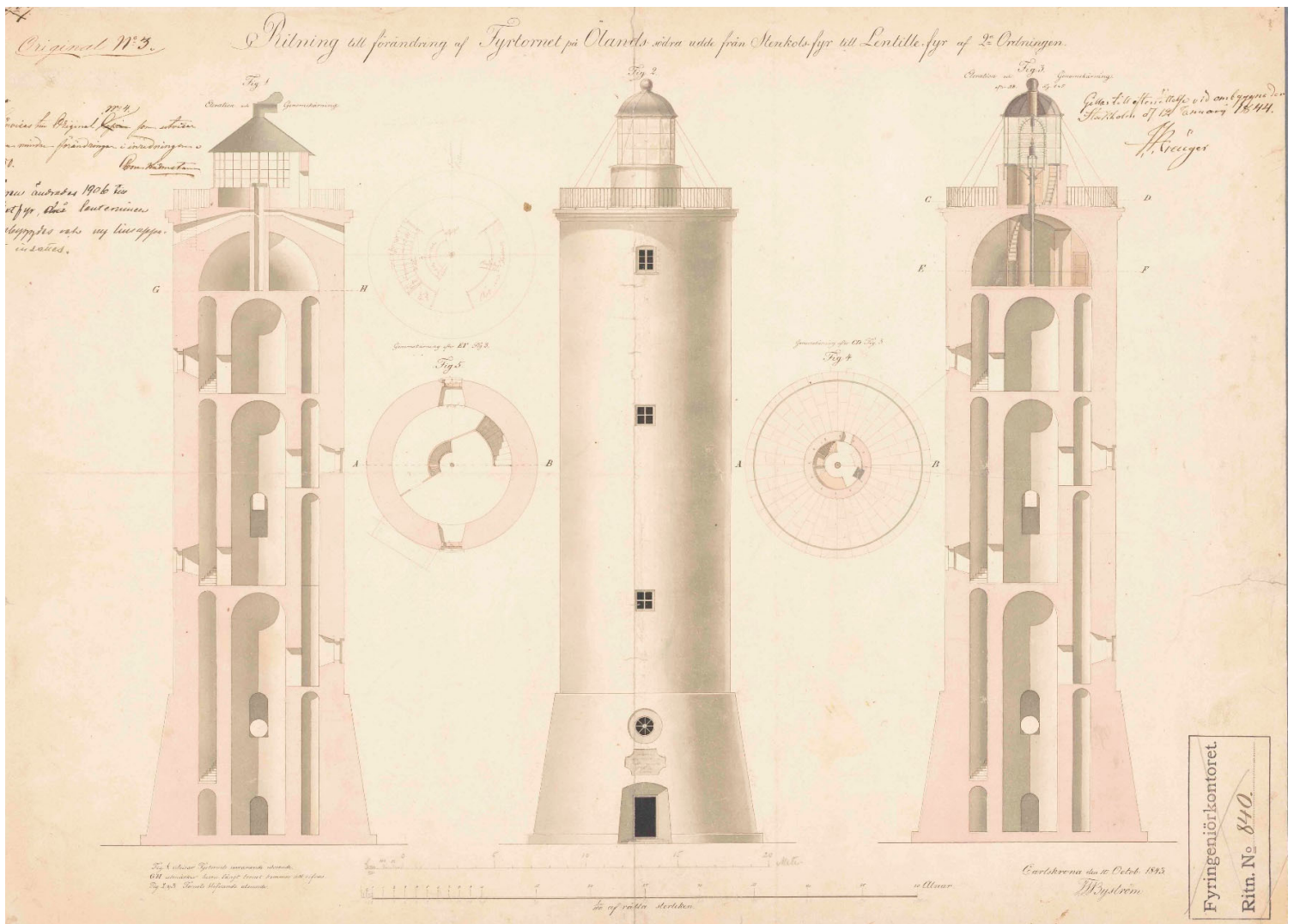
Namnet Långe Jan finns tidigt bekräftat i skrift. Det finns olika teorier om dess tillkomst. Enligt hävd härstammar namnet från kapellet S.t. Johannes. En annan idé är att namnet myntats av sjöfarare. Bilden till vänster. Ur Aftonbladet 1846, reseminnen. Bilden till höger. Ur DN 1885. Göran Andersson, efterforskning vid Kungliga biblioteket.

T.v. Uppmätning av fyrbåken Ölands södra udde 1797, Carl David Gyllenborg. T.h. Karta ritat av Carl David Gyllenborg 1797 visande Fyrbåken och Fyrvaktarens hus samt lossningsbryggan för stenkol väster om fyren. (Kartan är baserad på Sjökarteverkets Hydrografiska karta upprättat 1792).

1822 byggdes fyrbåken om från öppen stenkolsfyr till slutet med glasad lanternin. Detta minskade bränsleåtgången genom en mer kontrollerad förbränning och förbättrade säkert arbetsmiljön avsevärt.

År 1844–45 försågs fyrtornet åter med en ny lanternin och en linsapparat eldad med rovolja ersatte förbränningen av stenkol. Linsen var av 2:a ordningen (1400 mm Ø) med oljelampa och levererades av firma Henry Lepaute, Paris. Den nuvarande linsen av 3:e ordningen (1000 mm Ø) med Lux-belysningen infördes år 1906. Fyrljusapparaten levererades nu av franska tillverkaren Barbier Bernard & Turenne. Lysvidden var ca 4 – 4,5 sjömil vid klart väder.

Långe Jan ändras 1845 från stenkolsfyr till Lentillefyr (lins). Ritning Fyringenjörkontoret 1844. Riksarkivet Marieberg, Lotsverkets arkiv.

Höjden över havsytan är idag 41,6 meter. Långe Jan är därmed Sveriges högsta fyrtorn. Drygt 170 trappsteg av kalksten leder upp till den ursprungliga fyrtoppen, där man eldade med stenkol på 36 m höjd. 1844 – 45 höjdes fyren till nuvarande 42 m. En svängd ståltrappa om ca 25 steg leder upp till fyrbalkongen under den nya lanterninen. Sammanlagt 197 steg upp till den utvändiga balkongen.

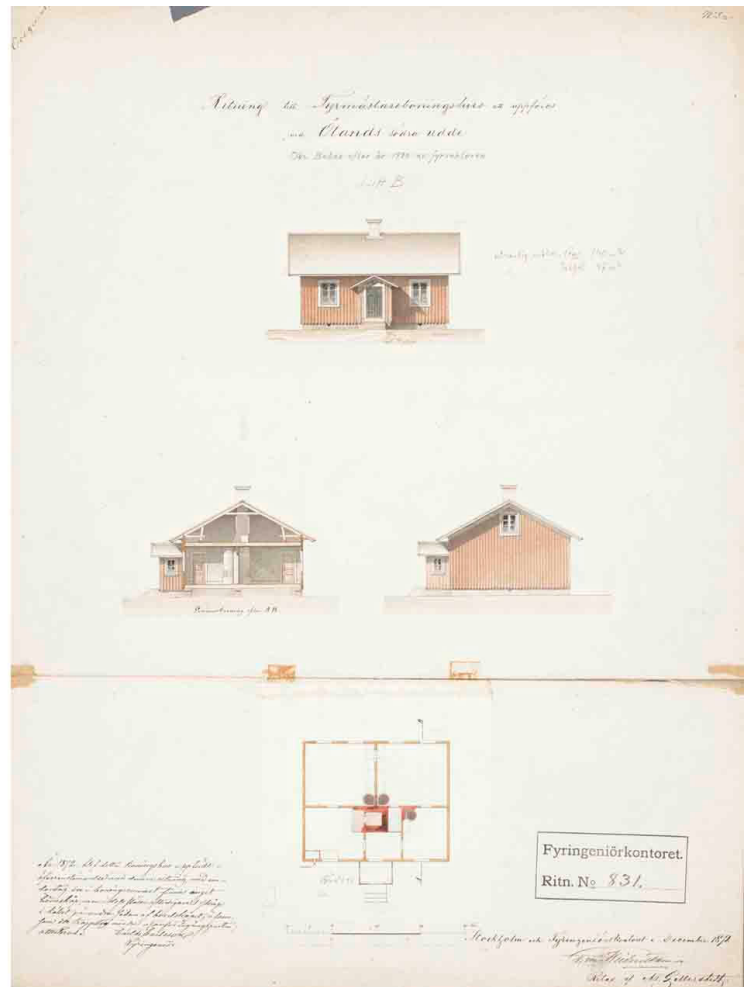
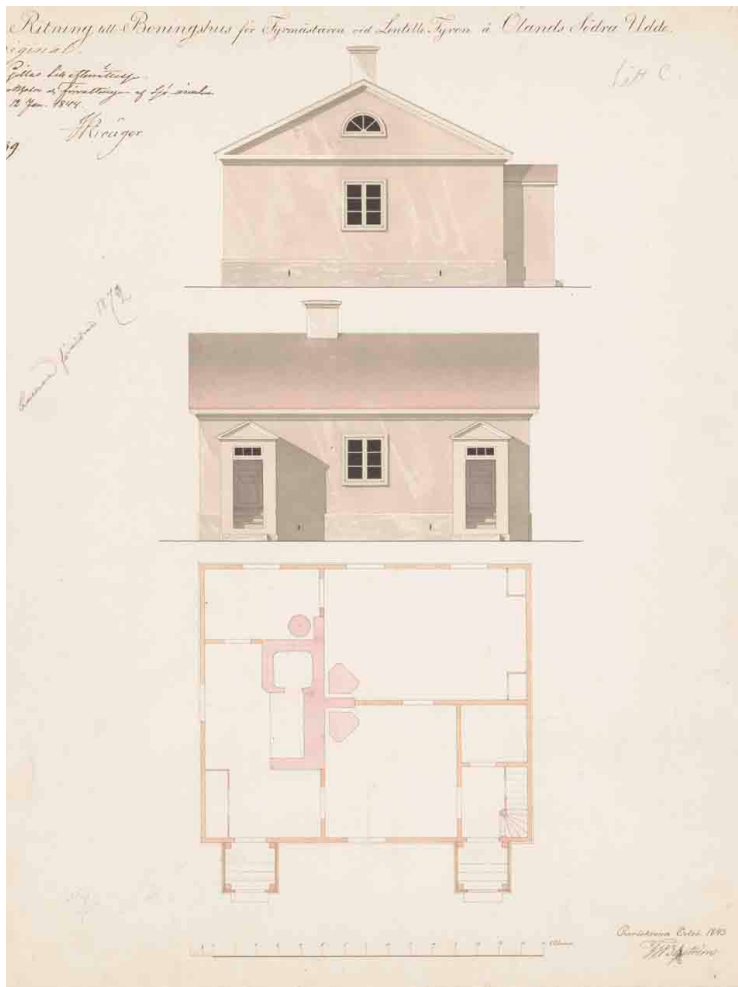
Långe Jan putsades och avfärgades (målades) vit 1844 – 1845 i samband med höjning och ny lanternin. 1872 får fyren ett rödmålat bälte. Färgen på bältet ändras till svart år 1935. Fyren elektrifierades år 1948 och är sedan 1980 obemannad och helt automatisk.

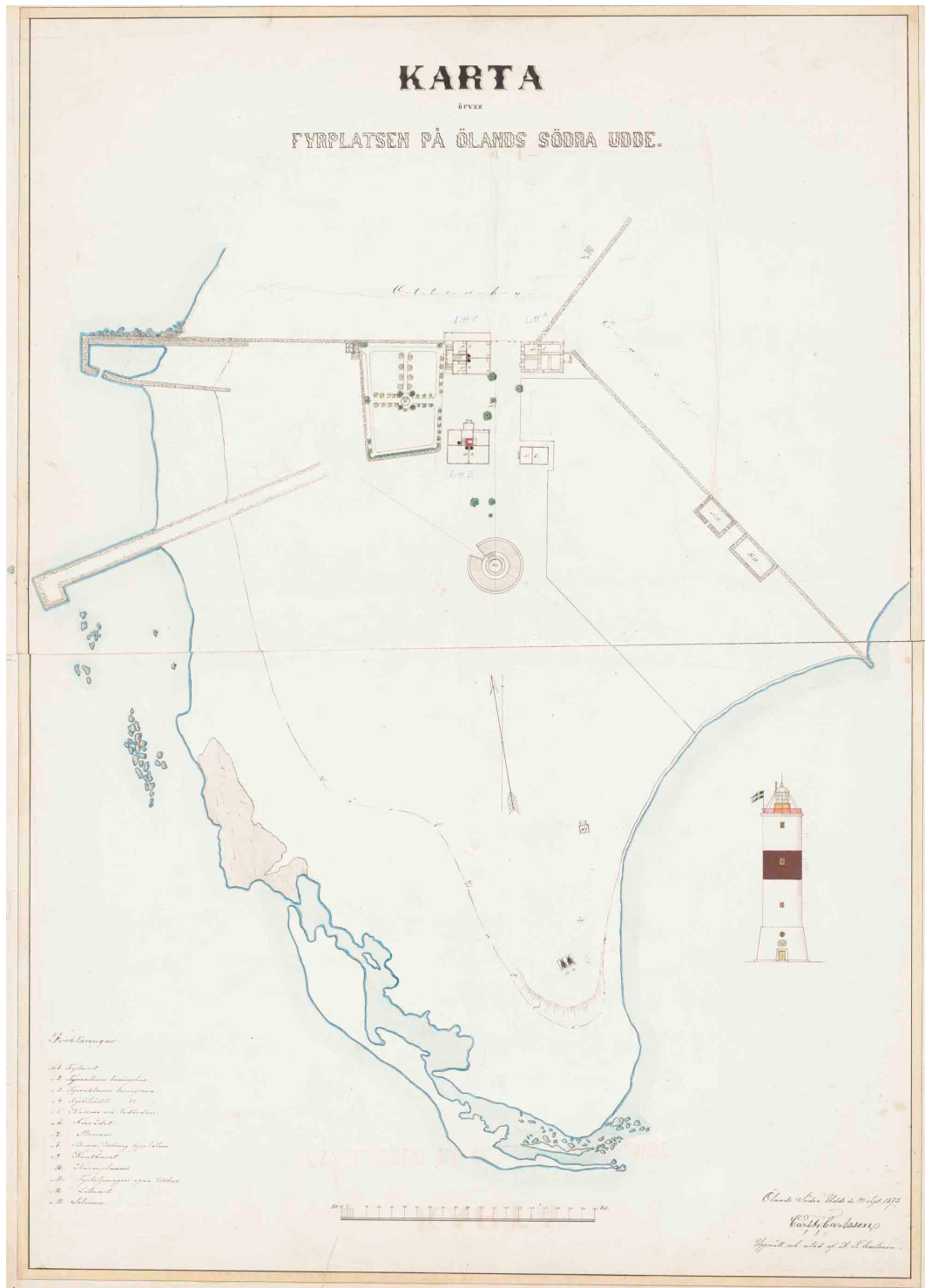
Ölands södra fyr, blyertsteckning Fredrik Arosenius juli 1832. I förgrunden det första fyrvaktarbostället ("skolhuset"). Vid fyrens sockel ses taket från tillbyggnaden som innehöll magasin, vedförråd, kostall mm. Krigsarkivet.

Den första fyrvaktarbostaden var belägen i det lite högre stenhuset på fyrplatsen, vilket uppfördes samtida med fyren. Fyrpersonalen utökas efterhand och 1844 byggdes en ny fyrmästarebostad i trä, som ursprungligen var reveterad. Stenhuset övergick nu till fyrvaktarbostad. Fyrtornet byggs till med ett uthus av sten innehållande kostall, vedbod magasinrum samt latriner.

1872 byggdes åter nytt för fyrmästaren närmare fyren, även denna gång i trä. Samtida uppförs en bod av trä avsedd för lagring av fotogen intill fyren. Jordkällaren anlades 1889 och hade från början ett grästak. I slutet av 1800-talet uppförs även en Tvätt- & bagarstuga på utsidan av fyrvaktarträdgården, mot lossningsbryggan till.

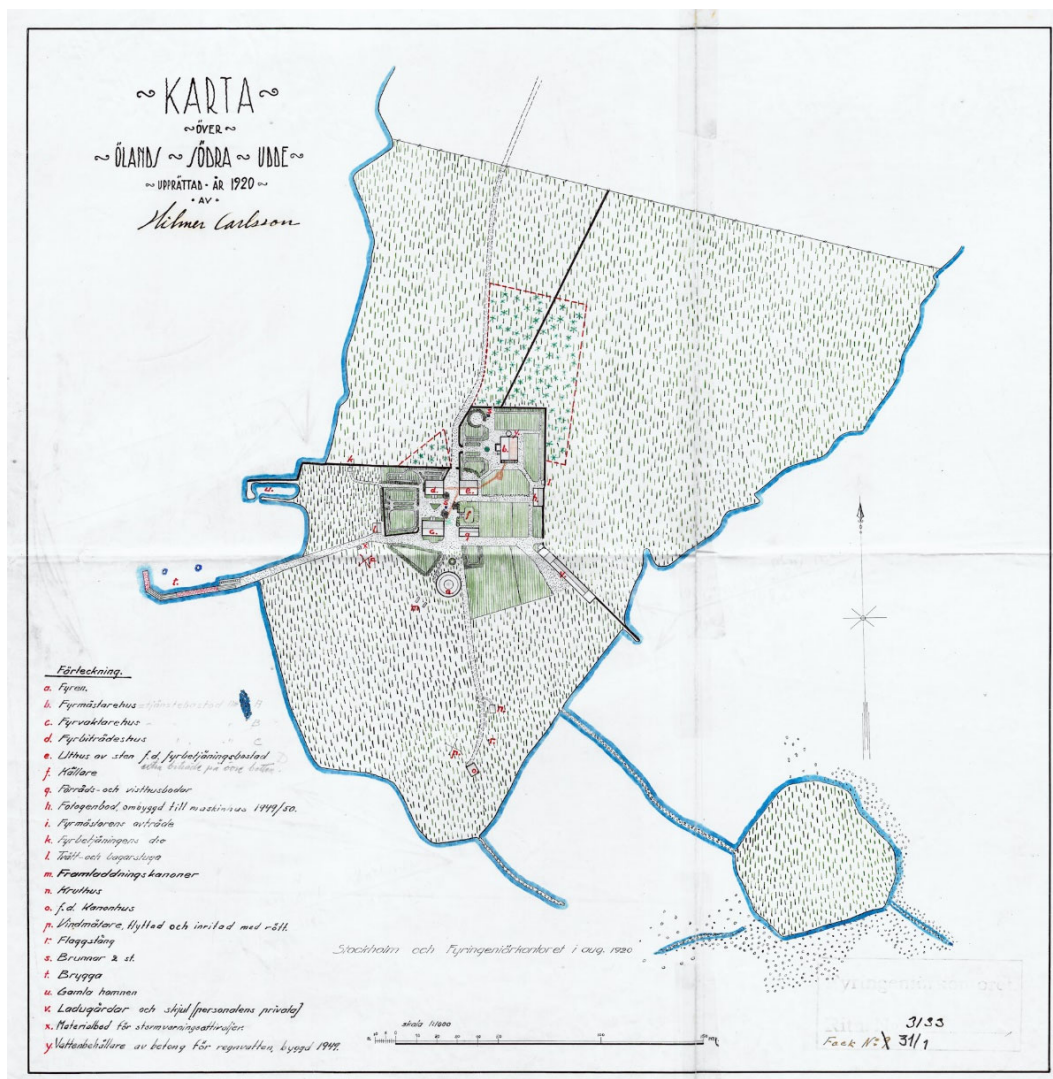

Bilden till vänster. 1843 års ritning till ny Fyrmästarebostad. Ritning Fyringenjörkontoret 1844. Riksarkivet Marieberg, Lotsverkets arkiv. Bilden till höger. 1872 Uppförs åter en ny Fyrmästarebostad. Ritning Fyringenjörkontoret 1844. Riksarkivet Marieberg, Lotsverkets arkiv.

Karta över Ölands södra uddes fyrplats 1872. Ritning Fyringenjörkontoret. Riksarkivet Marieberg, Lotsverkets arkiv.

En större modernisering gjordes även 1920 då det sista fyrmästarbostället uppfördes, det idag vita huset med brant tegeltak strax nordost om den ursprungliga fyrplatsen. Fyrvaktarbostaden, i det gamla stenhuset byggs nu om till skolbyggnad för fyrpersonalens barn. På fyrplatsen fanns också förrådsbyggnader, ladugård, tvätt- & bagarstuga, kruthus och maskinhus. Fyrbetjäningen hade en egen skyddad hamn väster om fyrplatsen. Den ursprungliga lossningsbryggan för stenkol raserades i en svår nordlig storm redan i slutet av 1700-talet. Idag finns endast rester kvar av bryggans stenfundament. Även fyrbetjäningens hamn med kajer och bryggor har tagits av havet som förflyttat stora mängder grus och sediment under senare årtiondens stormar.

Situationsplan över fyrplatsen efter modernisering 1920. Norr om fyrplatsens bebyggelse är tallplantering inritad med streckad röd linje. Ritning Fyringenjörkontoret, Sjöfartsverkets arkiv, Norrköping.

På fyrplatsen har länge funnits två brunnar för dricksvatten för fyrpersonalen. (inritade på karta 1872). Dessa har dock inte räckt till för nuvarande besökstryck på naturum, restaurang Fågel blå samt verksamheten på Fågelstationen. 2023 drogs kommunalt vatten till fyrplatsen. 1923 gjordes ett försök att skydda fyrplatsen mot nordliga vindar då 7000 tallplantor sattes ut. Endast ett fåtal tog sig men utgör idag en viktig tillgång för fågelstationens verksamhet och ger visst skydd till insamlingsfällorna norr om Fyrplatsen. Även de uppvuxna och inhägnade trädgårdarna har varit viktiga för att uthärda vindarna på denna utsatta plats. Idag är det viktiga miljöer för fåglar att söka skydd i.

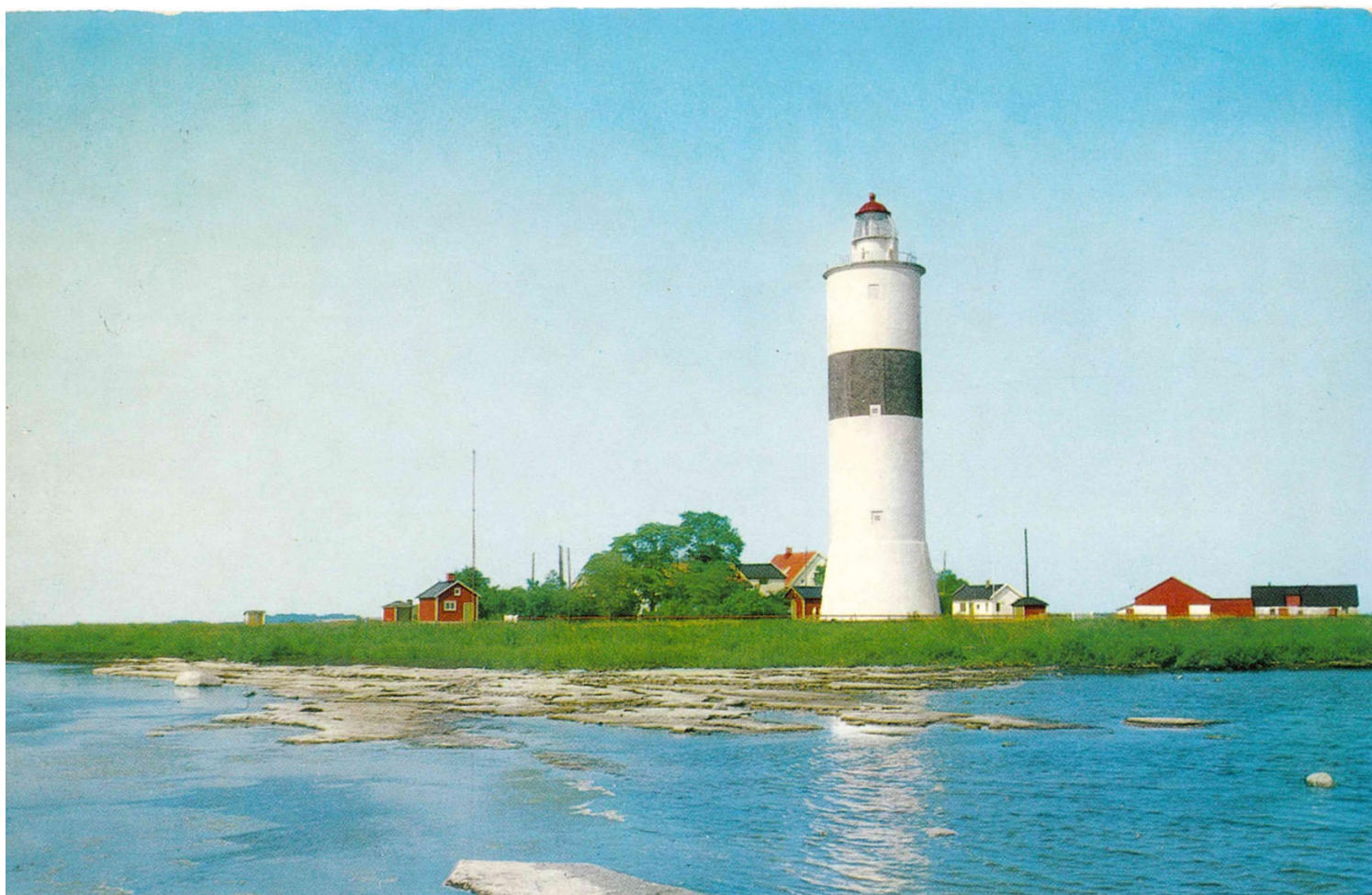
Fyren är statligt byggnadsminne sedan 1935 följt av resterande byggnader på fyrplatsen, inkl. markområdet med murar och trädgårdar, som fick samma skydd 2008.

Södra Uddens Fyr. (Långe Jan).

Förlag: Nilssons Foto, Borgholm.

Vykort med fyrplatsen ca 1950. Väster om Fyrvägen de nya elstolparna från 1948 då fyrplatsen elektrifierades. Göran Andersson, privat samling.

Långe Jan, Södra uddens fyr The South point lighthouse

Öland

Fyrplatsen från söder 1960-tal. Göran Andersson, privat samling. Till höger de ursprungliga ladugårdarna. Den vänstra utgör idag ruinen och den högre är en rekonstruktion.

6.2 Lotsverket och Fyringenjörkontoret

Lotsverket bildades 1873 genom en avknoppning från Amiralitetskollegium, ett ämbete som ansvarade för sjöfartsärenden och farleder i svenska farvatten.

Lotsverket övergick 1955 till Sjöfartsstyrelsen ombildades senare, 1969, till nuvarande Sjöfartsverket.

Lotsverket var organiserat i tre byråer, kanslibyrån, lotsbyrån och Fyringenjörkontoret. Den senare skötte alla tekniska frågor och projektering av byggnader. De flesta byggnaderna på Sveriges fyrplatser är beställda från snickerifabriker runt om i landet,

tex. Bark & Warburg AB i Göteborg, Gullringe-träförädling i Vimmerby, Borohus i Vetlanda mfl. De byggdes upp på fabrik, plockades ned för att sedan snabbt slutmonteras på sin destination av fabrikenas utsända montörer. Utformningen, detaljeringen, material och färgsättningen känns igen över hela landet även om det förekom stora platsanpassade variationer.

Lotsverket och Fyringenjörkontoret projekterade allt som byggdes på Sveriges fyrplatser. Noggranna ritningar utfördes ända ner på detaljnivå som fönster- och dörrsnickerier, trappor och köksinredning. Inget lämnades åt slumpen och konstruktionerna var ofta präglade av fyrplatsernas utsatta lägen.

6.3 Fyrplatsens utveckling och betydelse

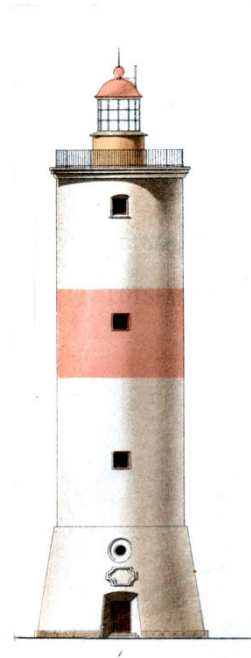
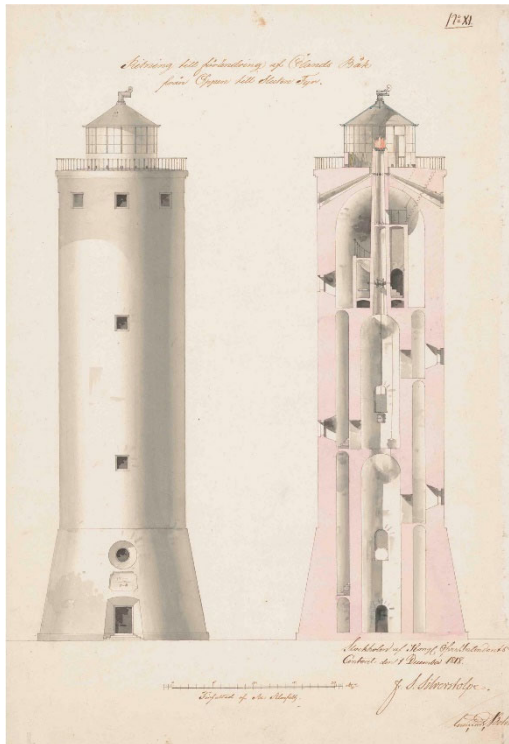
Ölands södra uddes fyrplats har varit en tidig och viktig länk i det svenska fyrsystemet som senare byggdes ut kraftigt från mitten av 1800-talet. Tack vare "Långe Jan" blev det lättare att navigera både båda sidor av Öland som haft en intensiv sjötrafik med viktiga farleder. Udden har långt utstickande rev som också förändrats med åren. Tack vare den bemannade fyrplatsen har många förlisningar undvikits och många liv räddats.

Långe Jan byggs 1818 om till slutan stenkolsfyr med en glasad lanternin. 1844–45 byggs fyren om med en högre och smalare lanternin samtidigt som en lins av 2:a ordningen med oljelampa och fast sken installeras. 1873 utrustas fyrplatsen med mistsignalkanoner. 1887 ändras driften av lampan från rovolja till fotogen. 1906 byggs lanterninen åter om och får en roterande kvicksilverlagrad lins av 3:e ordningen med Lux-ljus och en Von Otter klippapparat. En bifyr installeras även i tornet för att varna för Utgrunden.

1948 elektrifieras fyren och en mistlur (nautofon) ersätter de kanoner och knallskott man använt vid dimma sedan 1873.

Fyren del automatiseras 1976 för att sedan helt avbemannas 1980.

Nuvarande lins av 3:e ordningen (1000 mm Ø) på mekaniskt lagrad bana samt bifyr av 2:a ordningen (1400 mm Ø).

Bilden till vänster. Långe Jan byggs om från öppen till slutna stenkolsfyr 1818. Bilden till höger. Långe Jans målade band var fram till 1935 rött. Utseende 1880.

Fyren har fortfarande en betydelse ur navigeringssynpunkt. Fyrplatsen är ett uppskattat besöksmål och en viktig källa till kunskap om fyrväsendets historia på Öland och i Sverige. Fyrplatsen är också en viktig del i den fågelforskning som bedrivs på ÖSU.

Fyrvaktarbostäderna är numera viktiga boenden för personal vid Ottenby fågelstation, naturum Ottenby samt för de volontärer som sköter de dagliga visningar av fyrornet. Fyrvaktarbostaden närmast fyren (uppförd 1872) innehåller souvenirbutik samt är en viktig samlingspunkt för besökare.

Förrådslängan har en viktig roll som väderskydd och "kaffestuga" samt innehåller en utställning om fyrplatsens historia. I skolhuset finns allmänna toaletter.

Naturum med restaurangen är en viktig och uppskattad verksamhet som ger besöksmålet Ölands södra udde en lång säsong tack vara aktiviteten kring fågellivet och forskningen på udden.

6.4 Livet på fyrplatsen

Bemanningen av fyrplatsen har varierat över tid men bestod under en lång tid av Fyrmästare, Fyrvaktare samt Fyrbiträde i en strikt hierarki. Fyrmästarens bostad var den med högst boendestandard och låg ofta lite mer strategiskt placerad med direkt visuell kontakt med fyrtornet. På Ölands södra udde har bostadshusen succesivt skiftat innehavare vartefter nya byggnader har uppförts med modernare standard. Det har alltid varit Fyrmästaren som fått tillgång till det nybyggda medan Fyrvaktare och Fyrbiträde fått ta över det äldre och ibland delat hus, om än med separata lägenheter. Fyrmästaren fick också i samband med nybygget 1920 en egen vattentoalett inomhus samt oljepanna med vattenburen centralvärme. Fyrvaktare och Fyrbiträde med familjer hade ännu avsides belägna avträden.

Fyrplatsen har sedan tillkomsten 1785 genomgått flera stora utbyggnader och moderniseringar 1844, 1872, 1920, 1945 och 1969. Byggnader finns representerade från alla dessa år av förändringar och det är idag viktigt att värna om just helheten. Samtidigt kan vardera byggnaden förstärkas utifrån sin egenart vid kommande underhålls och restaureringsarbeten, inte minst vad gäller färgsättning. 1995 förändras fyrplatsen i grunden i och med tillägget av Naturum. Samtidigt blir fyrplatsen mer tillgänglig för allmänheten och ett populärt besöksmål.

Som mest bodde det tre familjer på Ölands södra udde vilket ledde till att en skolsal inrättades för barnen på stenhusets övervåning. En lägenhet för ambulerande skollärarinna inreddes också. Livet på fyrplatsen var ganska avskuret från omvärlden till dess radio, telefon och tv installerades. Vägen till Ottenby kunde vintertid vara ofarbar under lång tid vid stormar och kraftiga snödrev. Djurhållning och fiske var viktigt för självhushållningen liksom trädgårdar och odlingar.

Fyrpersonalen hade även en egen hamn och bryggor med privata båtar. Bilen blev viktig fram på 50-talet och parkeringsplatser och enkla trägarage uppfördes för några.

Efter att fyrplatsen delautomatiserades 1976 minskades bemanningen till en Fyrmästare och en Fyrvaktare för att sedan helt avbemannas 1980. De sista i fyrpersonalen bodde dock kvar i sina respektive bostäder fram på 2000-talet och utövade viss tillsyn åt både Sjöfartsverket och Naturvårdsverket. Idag görs endast planerade underhållsarbeten samt ett antal årliga tillsynsbesök. Fyren visas för allmänheten via föreningen Svenska Fyrsällskapet och övriga byggnader förvaltas av Länsstyrelsen i Kalmar samt nyttas som boende för sommarpersonal vid Naturum och restaurangen. Under vinterhalvåret är byggnaderna tillstängda bortsett från den tillgänglighetsanpassade toaletten i skolhuset och kaffestugan i den f.d. fotogenboden.

Fyrvaktarbostad även kallat "Bertils hus". Foto 2024.

7. Fyrvaktarbostad (1844)

(Byggnaden markerad som nr 2 på situationsplan statligt byggnadsminne 2008)

Byggnaden uppförs som *"Boningshus för Fyrmästaren vid Lentille Fyren å Ölands södra udde"*. Ritningen är signerad av Fyringenjör Johan Thomas Byström 1843.

JT Byström ritade samtidigt ombyggnaden av fyrtornet från slutna stenkolsfyren till Lentillefyren. Byström är upphovsman till flera samtida och liknande fyrtorn av sten, Ölands norra udde 1845, Fårö 1846, Hoburg 1846. Fyrmästarebostaden är till en början mycket elegant med symmetriska fasader, reveterade och avfärgade rosa eller röda, troligen järnoxid, med vita fönsteromfattningar och gesims. En notering uppe till vänster på originalritning styrker det tidiga utförandet *"Gillas till eftermätning, Stockholm å Förvaltningen af Sjö ärenden den 12 jan 1844"*. (Eftermätning är ett äldre uttryck för kontrollmätning). Byggnadens huvudfasad mot fyrtornet pryddes av två smäckra farstukvistar med öppen front, som skyddar entrédörrarna från väder och vind. Gavelspetsarna är markerade med en kraftig gesims som följer byggnaden runt om. Mitt på de båda gavelspetsarna var placerat ett halvmåneformat lunettfönster.

Byggnaden hade en kraftig murstock med tre anslutna kakelugnar i rummen samt en stor bakugn i köket. Av denna ursprungliga stilfullhet finns inte mycket kvar idag bortsett från byggnadens bärande stomme och huvudvolym.

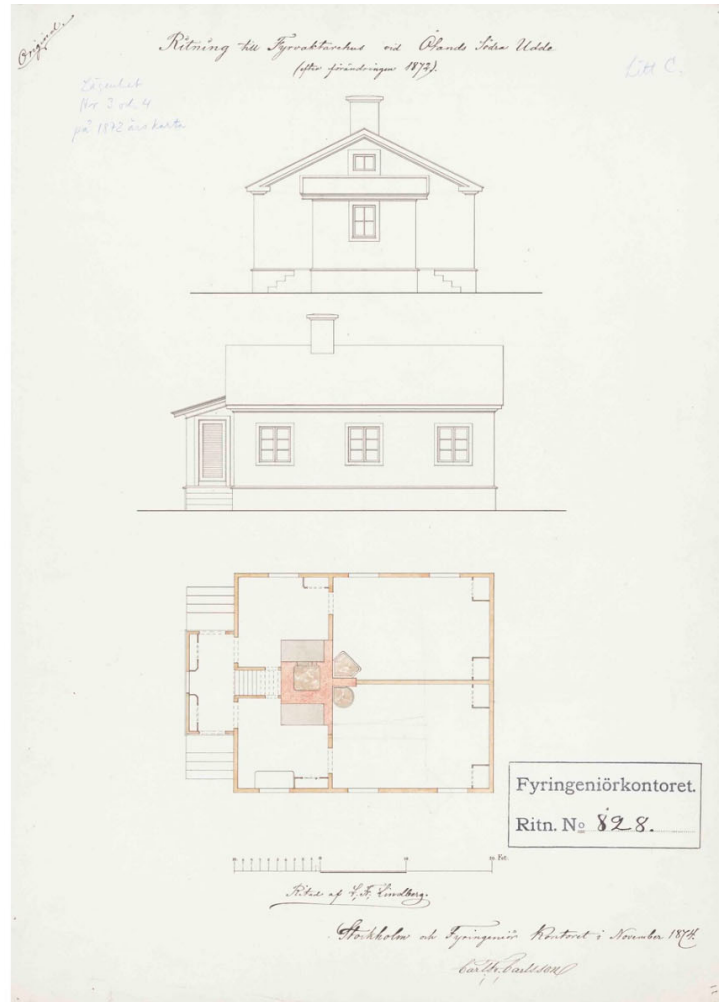
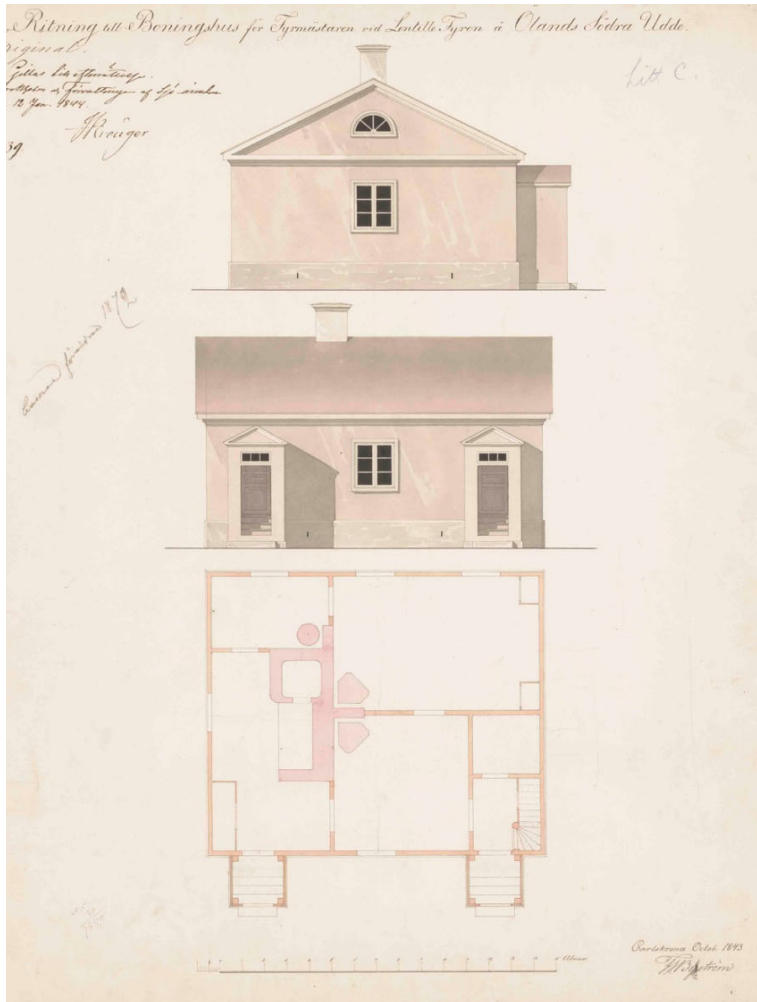

Bild till vänster. Boningshus för Fyrmästare vid Lentillefyren, Ölands södra udde 1844. Bild till höger. Ritning ombyggnad till Fyrvaktarhus 1872.

7.1 Historik och byggnadsteknik

Fyrmästarbostaden är projekterad av Fyringenjörkontoret med en kraftig stomme av liggtimmer på stengrund, i detta fall av kalksten med en markerad sockel som rår något utanför fasadlivet. Vad som utmärker Fyrmästarbostaden vid Ölands södra udde är att den högst sannolikt varit reveterad till skillnad från timmerstommar på andra fyrplatser som från början kläddes med sponthyvlad panel och profilerade lockläkt. Dock kläs

byggnaden in med sådan panel vid en ombyggnad 1872. Byggnadens taktäckning utgörs av papp lagd med s.k. listtäckning på ett undertak av kraftiga horisontella bräder. Takstolarna med hanbjälkar och knän är bilade och sammanfogade med tappar och dymling samt halvt i halvt och dymling.

1872 uppförs en ny Fyrmästarebostad varvid byggnaden övergår till Fyrvaktarbostad och delas upp i två lägenheter. Entréerna mot söder tas bort och en ny farstu tillkommer på västra gaveln varvid tidigare entrédörrar ersätts med fönster åt fyren till. Lunettfönstren i gavelpetsarna ersätts med rektangulära. Fasaderna kläs in med sponthyvlad panel och profilerade locklister. Innan panelen monteras en s.k. förhydningspapp (papp mättad med stenkolsjärta). Panelen avslutas ned mot den utskjutande kalkstenssockeln med en kraftig vattbräda (med fall utåt) som rör över stenen.

Takfoten markeras fortsatt med en kraftig gesimslist, nu av trä, som viker runt hörnen en bit in på gavlarna. Panelen rödfärgas efter Lotsverkets eget färgrecept, vilket vid tiden mer eller mindre var standard på landets fyrplatser.

Fyrvaktarbostaden klädd i rödfärgad sponthyvlad panel med profilerade locklister. Panelen avslutas mot en sluttande kraftig vattbräda. Foto: Johan Emanuel Thorin, 1906, Kalmar Museum.

På vinden kan ännu formen av de halvmåneformade fönstren ses i timmerstommen. Spår utav de profilerade locklisterna finns kvar i form av egenhändigt byggd torkställning mellan takstolar. Under nuvarande tegelpannor finns ännu det listtäckta papptaket på det norra takfallet. I friskluftsventiler kan vi se byggnadens ytterväggskonstruktion i tvärsnitt.

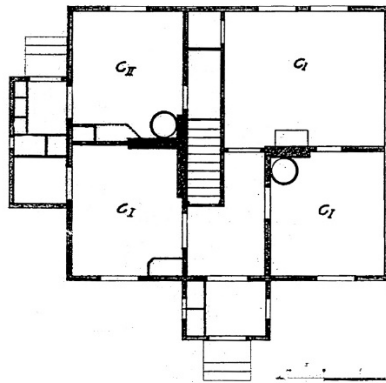
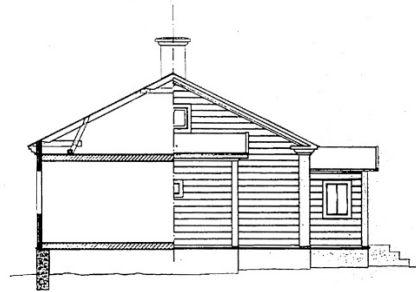
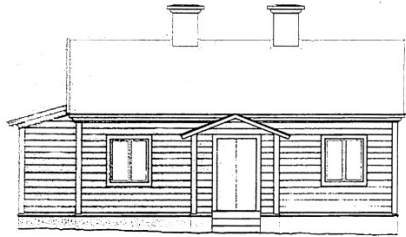

Översiktsbild ÖSU tagen från nordväst. Alla taken på fyrplatsen har papptak med listtäckning och träbyggnaderna är rödfärgade med vita fönster och foder. Långe Jans lanternin under ombyggnad till blyxfyr. Johan Emanuel Thorin foto 1906.

1920 är det åter dags för en stor modernisering. Fasaderna kläs nu om i liggande panel. Taket har ännu papptäckning men med släta horisontella våder på södra sidan. Norrsidan har kvar sin listtäckning.

Ritning till Fyrbiträdeshuset på ÖLANDS SÖ UDDES FP

efter ombyggnaden år 1920 (se ritn. 828 (förra utgåvan))
Lill C.

Fyringeniörkontoret.
Ritn. No 828
Fas. 1/2

Fyringeniörkontoret i april 1924

Fyrvaktarbostaden efter ombyggnad 1920. Ritning 1924, Sjöfartsverkets arkiv.

Rumsindelningen har förändrats under åren i takt med löpande moderniseringar och nya bekvämligheter. 1944–45 muras en ny skorsten och köket får en kokspis ansluten till varmvattenpanna. Vattenklosett och tvättfat föreslås i anslutning till tamburen men installeras troligtvis inte. Samtliga bostäder, förutom Fyrmästarebostaden (1920), har avträden i en separat uthusbyggnad enligt en inventering som utförs inför en mer omfattande modernisering 1968. Taket beläggs med tegel på bär- och ströläkt, men det gamla papptaket lämnas kvar under. Nya dubbelkopplade fönster installeras med utvändigt glaslist i stället för kitt. Detta är ett utförande som Lotsverket nu övergår till för att minska underhållet (i alla fall för stunden). Nya släta entrédörrar med hård Masonite täckning på träram. Troligtvis bytts nu den liggande ytterpanelen åter till stående lockläktpanel, men den ursprungliga sponthyvlade panelen lämnas kvar under en ny vindpapp.

Föreläggningen är utarbetad efter firma T. B. Swartzs ritiska standardmätarkonstruktionsbeskrivning efter 1944. Byggnadsbestånd, rostfritt stål. Dörrar T 1234 vänster. Kåpans Huskvarn M 1727 vänster med avstängningskran till kockvattenfåra "Toma". Ny valvåld i ny Nora-panna. Smekoffor gamla. H. 200. 366-7747/10587. 194-63 9/10.

Stårstegen är konstruerad efter legalstärlek 3" x 5" x 10". 1721 Råkrör för värmeleda panna 13x18 cm. 1722 " " Råkrör 13x13 cm. 1723 Ventilator för kockång 13x18 cm. M 4 Evakuering 13x18 cm.

Ute. höjningsmätt 170 cm. H = 1950 D = 800 D = 95 (4") T = 60 (2 1/2")

7 Överskåp	Vänsterhängad lucka
Fönster	Enl. ritn. M 109 10
Entré	
1 Skafferi-skåp	Endast framsida med lucka lika som för kök.
6 Skåp	Skåp F 71 Högerhängad lucka
Beredningsbänk med skåp	Högerhängad lucka
1	5 Högerhängad lucka
Överskåp	1st vänster och 1st högerhängad lucka
1 Glas och pers. fön	4 Högerhängad lucka
1 Underredskåp	3 1st vänster och 1st högerhängad lucka
1 Höl bänkar med handskåp	2 Vänsterhängad lucka
1 Underredskåp med kockvagn	1 Vänsterhängad lucka
1 Vardagsrum med bänk	1 Vänsterhängad lucka

Skala 1:50

Fyrvaktarbostaden moderniseras med kök och tegeltak 1945. Sjöfartsverkets arkiv.

*Lagenhetsyta 66,2 m²
(Efter reduktion m. hänsyn till takhöjden blir "hyresytan" = 63,2 m²)*

Byggnadsarbetet ritat ut. denna ritning. Ritningen av 8.12.1969. Arkitektgruppen

REVIDERAD	Datum	Sign.
BETE. BADELUN, H.M.	07/11-68	SKP

LIT. ANT. BENÄMNING	BYGN. ANT.
ÖLANDS SÖRA UDDEN, Ö.Ld.	
ÖMÅ-FÖRSÄKR. TUS LIT C	
Bottenvåning	
KONSTR:	
RITAD: 1968/3.5.rrg	
GRANSK:	

KUNGL. SJÖFARTSSTYRELSEN	BYGGMÄSTAREN
BYGGMÄSTAREN	BYGGMÄSTAREN
15347	LÄDA:
SKALA: 1:50	PACK:

Fyrvaktarbostadens farstu byggs till med badrum 1969. Sjöfartsverkets arkiv.

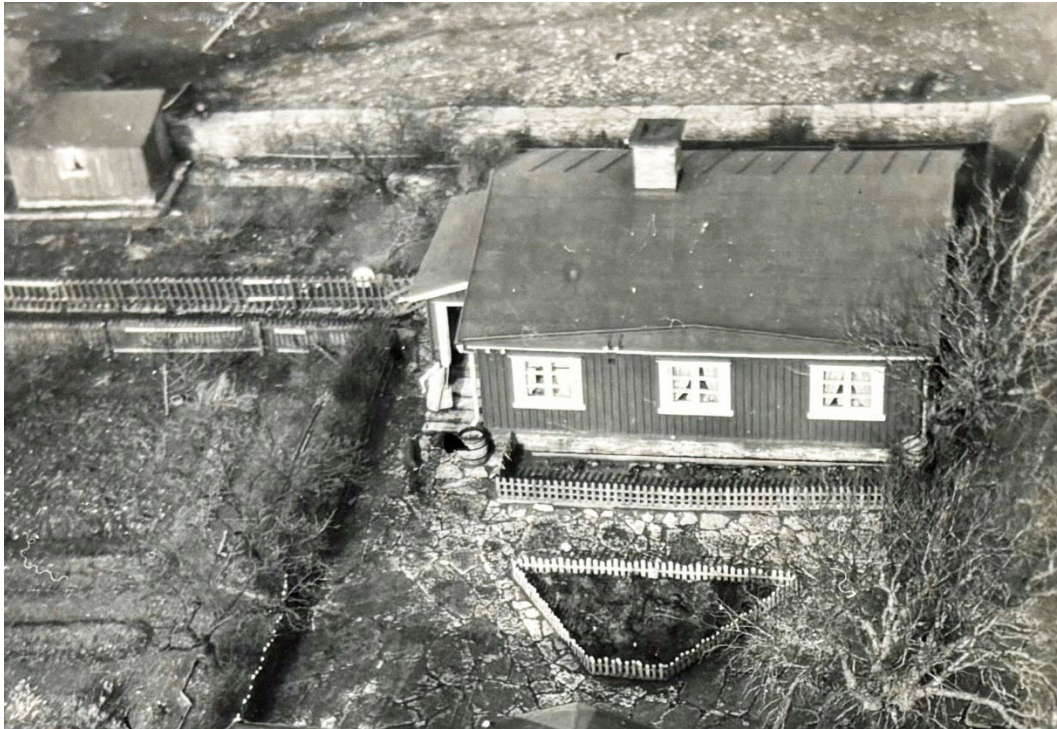
1948 får Fyrvaktarbostäderna elektricitet och samtliga rum får belysning. Utebelysning monteras också vid farstukvistar. 1969 genomförs en mer omfattande modernisering av samtliga bostäder på ÖSU. Alla hushållen får rinnande kallt och varmt vatten (tidigare handpump), vattenklosetter, bad- och tvättrum. Vedspis ersätts med elspis. En oljeeldad panncentral iordningställs i skolhusets källare med kulvert förlagt till Fyrvaktarbostäderna. En ny gemensam avloppsanläggning för bostäderna anläggs med septisk tank för wc-spillvatten. Avloppslösningen delas med Ottenby fågelstation. Vatten till Fyrvaktarbostäderna tas från brunnen på gårdsplanen samt från Rosenkinds källa, belägen på Ottenby Kungsgårds mark, med ny ledning. Förstugan på södersidan byggs till mot öster med ett badrum. Fasaderna och planlösningen har sedan dess i stort varit oförändrade, men köksutrustning, badrumsinredning och ytskikt har bytts ut. 2021 Målas byggnaden om utvändigt i nuvarande beige kulör med gröna fönster. Samtliga fasadfärger linoljebaserade.

7.2 Kulturhistoriska värden

Fyrvaktarbostaden har ett högt kulturhistoriskt värde. Byggnaden är den första som uppfördes på fyrplatsen i en mer standardiserad utformning som gestaltades av Fyringenjörer vid Lotsverket som sorterade under Amiralitetet (Kungliga flottan). Byggnadstekniken är liggtimmer, som möjligen prefabricerades på annan plats innan montering. Byggnaden har många likheter med Fyrmästarbostäder på andra fyrplatser samt delar identiska detaljer såsom fönster och snickerier. Snickerier har bytts ut under åren men likheterna kvarstår enligt Lotsverkets standard. Planlösningen representerar en vanlig Fyrvaktarbostad från andra hälften av 1900-talet och är viktig att bevara. Med hjälp av arkivhandlingar går det även att utläsa tidigare utformning och planlösningar i de kvarvarande spår som finns i byggnaden. Den oinredda vinden bekräftar det tidiga utseendet med lunettfönster i gavlarna, som ännu går att utläsa i stommen.

Timret och takstolar i Fyrmästarbostaden är mycket noggrant och jämnt bearbetat vilket tyder på att det tillverkats med stor vana och precision. Det är hantverksmässigt utfört men följer samtidigt en noga projekterad standard som återfinns på andra fyrplatser. Troligen är byggnaden uppförd av tillresta snickare anlitade av Lotsverket och vana med hustypen.

Fyringenjörkontoret som projekterade Lotsverkets byggnader kom fram på 1870-talet att utveckla ett mer prefabricerat byggnadsprogram som beställdes till stor del vid Snickerifabrik Bark & Warburg AB i Göteborg. Ett huvudargument för de prefabricerade byggnaderna var att de snabbt kunde ställas i ordning på de ofta mycket väderutsatta och svårtillgängliga fyrplatserna.

Fyrvaktarbostaden innehöll från 1872 två bostäder, en för fyrvaktare och en för fyrbiträdet. Foto taget från fyrtornet året innan ombyggnaden 1920. Sjöfartsverkets arkivfoto 1919.

1920 omvandlas Fyrvaktarbostaden till fyrbiträdesbostad. Vy från söder med plantering framför farstun. Nordiska museet, KW Gullers 1940.

Då byggnaden blev statligt byggnadsminne först 2008 hade de stora förändringarna skett innan utpekandet. De kulturhistoriska värdena ligger i den kontinuerliga driften av fyrplatsen och i det att byggnaden fungerat som bostad för fyrbetjäningen från, sitt uppförande som Fyrmästarbostad 1844 tills det fyrstationen avbemannades 1980.

Alla de förändringar som skett berättar om arbetsförhållandena på en av Sveriges äldsta och viktigaste fyrplatser. De många moderniseringarna har sina tydliga spår, på bekostnad av det den ursprungliga mycket stilrena utformningen. Det är viktigt att de många olika årsringarna bevaras för framtiden trots att de spretar stilmässigt.

Av särskilt värde är byggnadens timmerstomme som ännu är synlig på vindens gavelspetsar, med uttag för lunettfönster. De synliga handbilade takstolarna, som även har påspikade detaljer såsom äldre profilerade locklister samt infästa handsnidade krokar. Vinden bör inte inredas och isoleras ytterligare. På norra takfallet finns ännu det ursprungliga papptaket med listtäckning kvar, ett av få på Sveriges fyrplatser. Ett taktäckningsmaterial som tidigare var dominerande på ÖSU men även på Lotsverkets byggnader runt om i landet. Interiört finns trätrappan från 20-talet med det övre trapphålsräcket. Exteriört fönster från 40-talet, med utvändig kittfals (ersatt tidigare glaslist) samt spontat panel med släta lockläkt från samma tid. Fönsterbleck (över- och underbleck) Ventilationshuvar på fasad av plåt, Lotsverket standard. 2-kupigt sträng pressat lertegel. Kalkstenssockel av grovhuggen (kantad) och murad kalksten i jämna skift med förband. Övrig inredning och ytskikt från 1990–2000-talet och saknar därmed kulturhistoriskt värde då de tillkommit efter fyrplatsens avbemannning.

Fyrvaktarbostaden 2024. Byggnaden har förändrats kraftigt under åren genom ett stort antal moderniseringar i takt med höjd boendestandard. Foto 2024.

7.3 Nulägesbeskrivning

Fyrvaktarbostaden nyttjas idag som boende för personal vid naturum samt för guider som visar fyrtornet. Det finns två separata sovrum, kök och vardagsrum samt ett badrum i farstun. Vinden är oinredd dock med tilläggsisolerat vindsbjälklag. Bostaden nyttjades av den sista Fyrvaktaren Bertil Nilsson även efter avbemanningen 1980. Bertil bodde kvar efter pension och flyttade från udden 2014. Därav kallas Fyrvaktarbostaden ännu "Bertils hus".

Gavel mot väster med förstuga tillbyggd 1872. Farstun var då symmetrisk och ledde till två identiska lägenheter. Farstun förändrades 1920 då den södra ingången och stentrappan togs bort. Foto 2024.

7.3.1 Grundläggning

Murad huggen kalksten, i jämna horisontella skift, av typen torpargrund. Ett mindre antal ventilgaller av nyare galvaniserad typ, okänd funktion. Grunden är ej åtkomlig för inspektion. Träbjälklag med täckta med linoleummatta. Farstu mot söder uppförd i två steg har en gjuten sockel av betong med ventiler. Träbjälklag med plastmatta i badrum. Kalkstenssockeln har ursprungligen varit markerad och utskjutande från fasaden. När fasaden kläddes i trä avslutades panelen med en kraftig vattbräda. Idag rår panelen i stället precis utanför kalkstenssockeln.

Ett tvärsnitt av byggnadens ytterväggar kan ses i en håltagning för friskluft.

Foto: Göran Andersson 2025

7.3.2 Stomme

Trästomme av 5 tum tjockt slätbilat liggtimmer. Timmer låst med dymling och tätat med mossa i drevspåren. Täta laxknutar i hörnen utan utstickande ändar. Utanpå timmerstomme sitter en s.k. förhydningspapp monterad med pappspik. Förhydningspappen är en tidig variant av vindpapp mättad med stenkolstjära, ca 2-3mm tjock. Utanpå pappen är en sponthyvlad 1 tum tjock panel spikad. Ursprunglig bredd på panelbrädor 8 tum. Utanpå panel har det tidigare suttit en profilerad lockläkt (Lotsverkets egen standardprofil). Panelen har varit rödfärgad enligt Lotsverkets egna recept. Enligt arkivmaterial från Lotsverket var timmerstommen ursprungligen reveterad med avfärgad slätputs i rosa eller röd kulör (troligen järnoxid). Vid ombyggnad 1920 rivs lockläkt av och byggnaden får en utvändig panel. 1944–45 byts den liggande panelen ut mot stående spontad panel samt därunder en ytterligare vindpapp. Invändigt var timmerstommen ursprungligen täckt med en obehandlad papp, samt stående pärlspontpanel. Senare har släta skivor monterats, troligtvis trätex-skivor eller spån. Invida idag är tapet eller målat varför det är svårt att bestämma typ av skivmaterial.

Detaljer på sammanfogningar av takstolar med tappar och dymling. Foto 2024.

Handbilade takstolar troligen tillverkade på snickeriverkstad med relativt hög precision. Sammanfogade med dymling. Samtliga möten utförda med tappar eller halvt i halvt.

7.3.3 Tak och fasader

Stående spontad panel 1 x 6 tum med släta lockläkt. Ytbehandling av fasad inkl. foder, knutbrädor, vindskivor mm. av beige linoljefärg NCS S2010-Y30R med gröna fönster- och dörrsnickerier NCS S5030-G30Y. Underspikad takfot. Vid sidan om fönster i vardera rummet sitter tilluftsventiler med en utvändig väderskyddande plåthuv, inmålad i fasadens kulör. Taktäckning av tvåkupigt stäng pressat lertegel. Nocktegel lagda i bruk. Undertakstäckning på norra takfallet, den ursprungliga tjärpappen lagd med s.k. listtäckning. Södra takfallet tidigare ytpapp lagd med horisontella våder. Skorsten av rödtegel med röda överbeslag av plåt. Gjuten krona av betong. Vindskivor av trä i fasadens kulör med vita täcksivor av plåt. Hängrännor och stuprör av varmgalvaniserad plåt. Stuprör med skarpa hörn. Förstuga med badrum mot söder, sadeltak med ytpapp lagt med horisontella våder. Farstukvist mot väster, pulpettak med tvåkupigt lertegel.

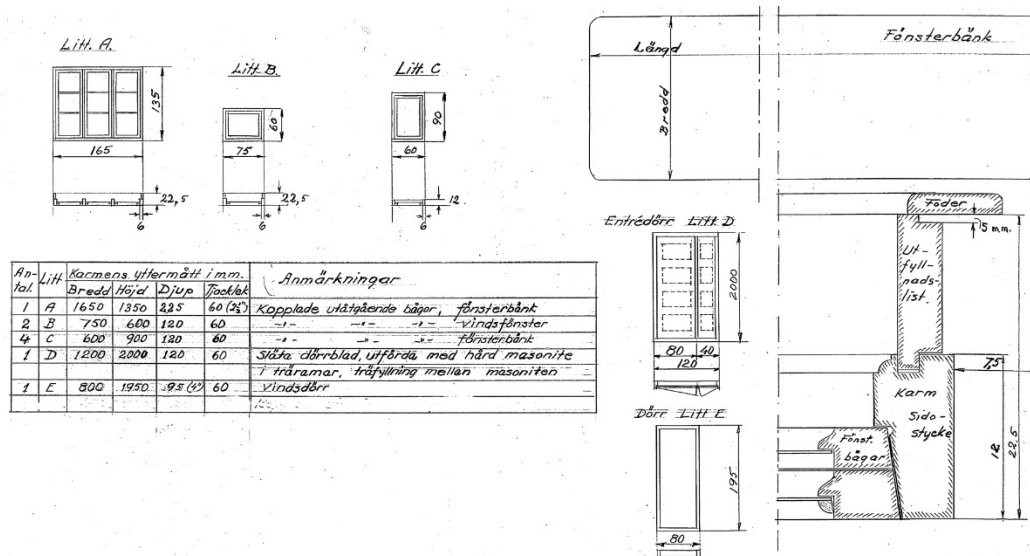

Bild till vänster, fasad mot norr. Kopplade treluftsfönster från 1945. Bild till höger, stuprör med skarpa hörn samt ventilations huv i plåt, standard Lotsverket. Foto 2024.

Ursprungligt papptak lagt med s.k. listtäckning. Tjärpapp struken med stenkoltjärna. Norra takfallet, det sista kvarvarande papptaket med listtäckning på ÖSU. Foto 2024.

7.3.4 Fönster och dörrar

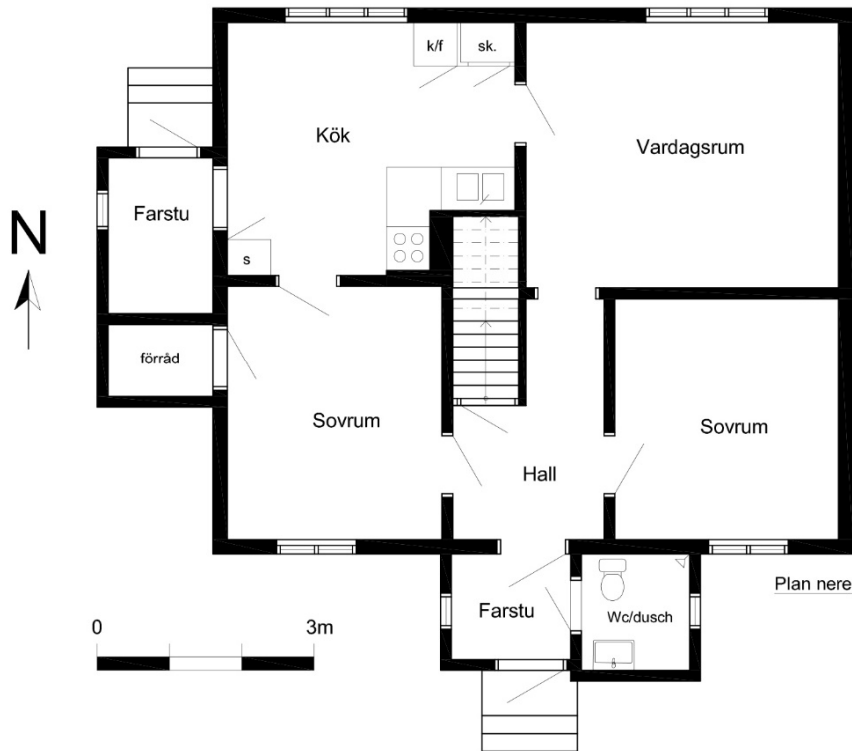

Fyrvaktarbostaden, ritning nya fönster och dörrar 1944. Sjöfartsverkets arkiv.

Kopplade utåtgående bågar tillverkade i samband med ombyggnad 1944–45.

Ursprungligen projekterade med utvändig glaslist, ett utförande som Lotsverket gick över till, i ett försök att minska underhållet. Glaslisterna har ersatts med vanlig kittfals vid senare reoveringar. Glaslisten monterades i kitt men tanken vara att listen skulle överleva längre än en traditionell kittfals. Troligen var det ingen framgångsrik metod, då tekniken inte längre används eller är särskilt känd.

Även ytterdörrar byttes ut 1944–45 till slåta med ytskikt av oljehärdad masonit, en innovation på 40-talet. Idag sitter enklare fabriksstillverkade trädörrar med fiskbenspanel och en övre ruta. Av ursprungliga eller tidiga trädörrar finns tyvärr inga spår.

Uppmätningsritning med rumsnamn. 2025.

7.3.5 Planlösning

Planlösningen nere kvarstår i stort från den senaste större ombyggnaden 1968. Vinden oinredd med trapphål från 1920. Vindsbjälklaget är tilläggs isolerat med mineralull. Ett äldre brädgolv i delar synligt i delar av vindsutrymmet som är belamrat med inventarier från Naturum mm. Vindsbjälklaget bör visa spår efter ursprunglig planlösning beträffande tidigare trapphål samt murstock. En djupare inventering av byggnaden bör genom att tillfälligt lyfta på isolering. Även en inspektionslucka till torpargrunden vore lämpligt i framtiden.

7.3.6 Invändiga ytskikt och utrustning

Samtliga ytskikt samt utrustning på nedervåningen är av modern från 1990–2000 talen. Endast vindstrappa och vindsgolv är av äldre datum (1920). På vinden finns kvarvarande trädetaljer från 1800-talets andra hälft.

7.3.7 Uppvärmning & ventilation

Bergvärmepump placerad i servicebyggnad öster om Fyrmästarbostaden Litt A. Borrhål (sex st.) placerade öster om Naturum. Isolerade kulvertar till samtliga bostäder samt naturum. Naturligt självdrag med mekanisk frånluft i badrum samt köksfläkt. Krypgrund har ventiler av okänd funktion, ej reglerbara. Krypgrund ej åtkomlig för inspektion eller fuktmätning. En inspektionsslucka bör ordnas. Vinden saknar ventiler.

7.4 Rumsbeskrivning

7.4.1 Farstu och badrum mot söder

Linoleummatta i farstun, målade väggar på skrivmaterial. Plastmatta golv och vägg badrum. Badrumsinredning från 90-talet.

7.4.2 Hall

Linoleummatta. Tapetserade väggar på skrivmaterial. Dörrar släta masonit på träram 20-tal.

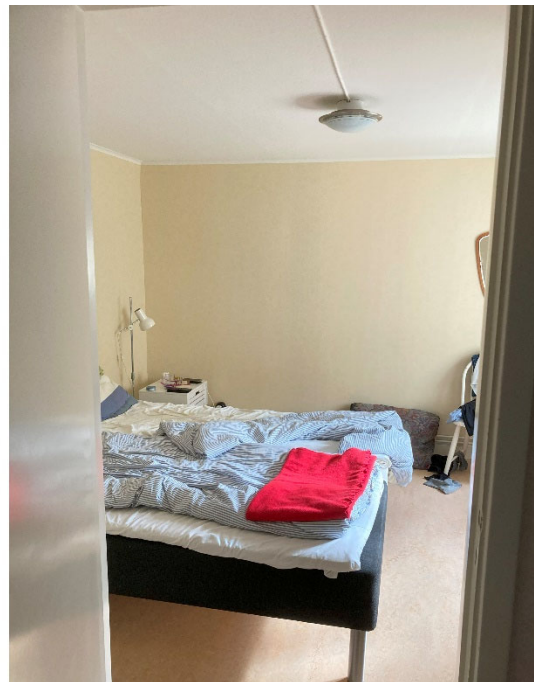

Bild till vänster. Kök med inredning och ytskikt från 1990–2000 talen.

Bild till höger. Sovrum (2) ytskikt från 1990–2000 talen.

7.4.3 Kök

Linoleummatta. Tapetserade väggar på skrivmaterial. Köksskåp av modern standard. Luckor av träramar med skivmaterial i fyllning. Rostfri diskbänk 90-tal.

7.4.4 Vardagsrum

Linoleummatta. Tapetserade väggar på skrivmaterial. Undertak av skivmaterial målat. Utanpåliggande el.

7.4.5 Sovrum västra

Linoleummatta. Tapetserade väggar på skrivmaterial. Undertak av skivmaterial målat. Utanpåliggande el.

Bild till vänster. Tambur med dörr till vindstrappa. Bild till höger. Vindstrappa från 1920.

7.4.6 Sovrum östra

Linoleummatta. Tapetserade väggar på skrivmaterial. Undertak av skivmaterial målat. Utanpåliggande el.

7.4.7 Vinden

Till vinden leder en snickeritillverkad trappa av trä, installerad 1920. Fernissat spontat brädgolv, synliga takstolar och bördning. Trappräcke av vitmålad furu (1920). Synlig timmerstomme i gavelspetsar. Kvarvarande detaljer såsom handgjorda krokar och andra upphängningsanordningar fästa i takstolar. Spår av ursprungliga lunettfönster i gavelspetsarna.

Bild till vänster. Vardagsrum, ytskikt från 1990–2000 talen.

Bild till höger. Timmerstomme östra gavelspetsen, iläggning efter lunettfönster (1872).

Bild till vänster. Vindstrappa från ombyggnad 1920.

Bild till höger. Trapphål vindens östra del, placering enligt originalritning 1843.

Lagning (1872) av timmerstomme efter ursprungligt lunettfönster (1844).

Bilden till vänster. En profilerad locklist (Bark & Warburg AB) är återbrukat till torkställning eller liknande. Bilden till höger. Egenhändigt snidade krokar infästa i takstol.

Fyrvaktarbostaden sedd från gårdsplanen i norr.

8. Fyrvaktarbostad (1872)

(Byggnaden markerad som nr 1 på situationsplan statligt byggnadsminne 2008)

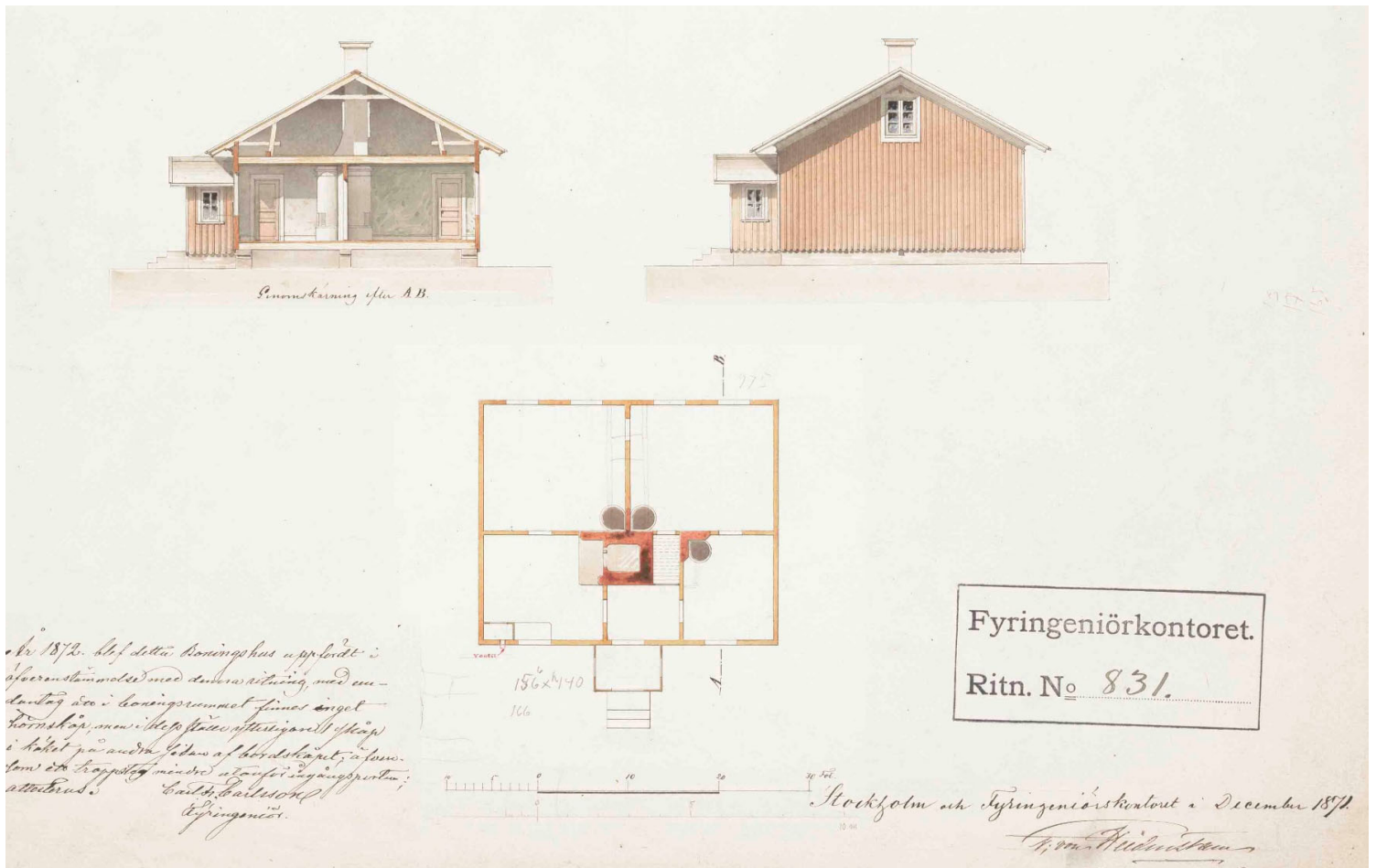
Till följd av att fyrpersonalen utökades uppfördes 1872 en ny Fyrmästarbostad varvid den tidigare byggdes om till två lägenheter, en för Fyrvaktare (norra) och en för Fyrbiträde (södra). Den nya Fyrmästarbostaden levererades av snickerifirma Bark & Warburg AB i Göteborg som ett monteringsfärdigt hus enligt firmans patenterade system. Den nya fyrmästarbostaden innehöll tre rum och kök. Rummen värmdes av kakelugnar och köket och tamburen dominerades av en massiv bakugn. En centrerad farstu med täckt pardörr mot gårdsplanen med brunnen, symmetriskt placerad mitt emot den tidigare fyrmästarbostaden. Fasaden var rikt utsmyckad med Lotsverkets karaktäristiska snickeridetaljer, rundstavar med svarvade knoppar i knutarna, en kraftig gesimslist av trä som avslutning upp mot taksprånget, nertill spetsad sponthyvlad panel med profilerade locklister. Fasaderna var rödfärgade med vita knutar och foder. Taket belagt med listtäckt tjärpapp. Symmetriska fasader med centrerad kraftig skorsten av tegel med en markerad krona.

*Ritning till Fyrmästareboningshus att uppföras
vid Ölands södra udde
Obs. Bebos efter år 1920 av fyrvaktaren
Litt B*

Utsnitt ur originalritning 1871 (beskuren). Ritning fasad mot norr signerad Albert Theodor Gellerstedt och godkänd av Gustav von Heidenstam, vid Fyringenjörkontoret. Riksarkivet, Lotsverkets arkiv.

Byggnaden ritades av Fyringenjör Albert Theodor Gellerstedt och godkändes av Överfyringenjör Gustav von Heidenstam vid Lotsverkets projekteringsbyrå Fyringenjörkontoret. Heidenstam var en av våra mest betydande fyringenjörer och presenterade 1856 ett fullt utbyggt fyrsystem kring Sveriges kuster. Heidenstam utvecklade senare ett nytt byggnadssystem för fyror i järn och stål. Ett nära samarbete mellan Fyringenjörkontoret och snickerifirma Bark & Warburg AB ledde till ett mycket genomarbetat byggnadskoncept för boningshusen, men även övriga funktionsbyggnader på Sveriges fyrplatser. Snickeridetaljerna är därför desamma från norr till söder i landet på dessa byggnader.

Utsnitt ur originalritning 1871 (beskuren). Ritning plan, fasad mot väster samt tvärsnitt ritad av AT Gellerstedt och godkänd av Gustav von Heidenstam, vid Fyringenjörkontoret. Riksarkivet, Lotsverkets arkiv.

8.1 Historik och byggnadsteknik

Bark & Warburgs byggsystem utgjordes av en stomme av kraftiga stående och spontade plank, 3,5 tum tjocka. Planken även ändspontade och är resta på en syll med dubbla notspår. Upp till binds resvirket samman av ett hammarband med en fals (halvt i halvt mot de stående planken). Hörnen på syllar och hammarband byggnaden hålls samman med kraftiga smidda järnbeslag. De spontade planken har närmast hörnen inborrade gängstänger (ca 1m långa) och dras samman med försänkta och infällda brickor och muttrar. Byggnaderna sattes samman på fabrik, märktes upp med ett siffersystem varpå de nedmonterades och levererades till fyrplatserna som platta virkespaket. Även takstolarna var prefabricerade med uppmärka delar som monterades samman på plats efter ett siffersystem samt förankrades i hammarbandet med specialsmidda vinkelbeslag (spetsad fyrkantsstång) som slogs in i virket.

Fyrmästarebostadens har en grundmur av huggen kalksten i släta jämna skift, lagd i bruk. Utanpå plankstommen spikades en tjock förhydningspapp (tjärimpregnerad papp) och därefter en stående 1x7,5 tums sponthyvlad panel med profilerade lockläkt. Panelen rödfärgades efter Lotsverkets eget recept. Det var en typ av förstärkt rödfärg med ca 10% linoljeinblandning för att stå emot väder och vind. Inblandningen av linolja och harts gav ett bättre fäste och skydd samtidigt som färgen var enkel att applicera och underhålla utan skrapning. Innan ett nytt lager fördes på borstades fasaden ren. Färgen var även diffusionsöppen vilket gav virket möjlighet att snabbt torka ut efter nederbörd eller perioder med hög luftfuktighet.

Recept

156 kannor vatten
1 ¼ lispund vitriol, finstött
3 ½ lispund rågmjöl, siktat
10 lispund rödfärg "af Fahlu bästa tillverkning"
2 lispund harts, fin
5 kannor linolja

Panelbrädornas nederkant spetsades till ett sågtandat mönster. Profilerade lockläkt, vitmålade rundstavar på hushörnen, vita foder och gesimslist. Papptak med listtäckning. Sjöfartsverkets arkiv, sekelskiftet 1800-1900.

Rödfärgad fasad, vita foder och knutar. Ursprunglig skorsten med markerad krona. Digitalt arkiv, sekelskiftet 1914.

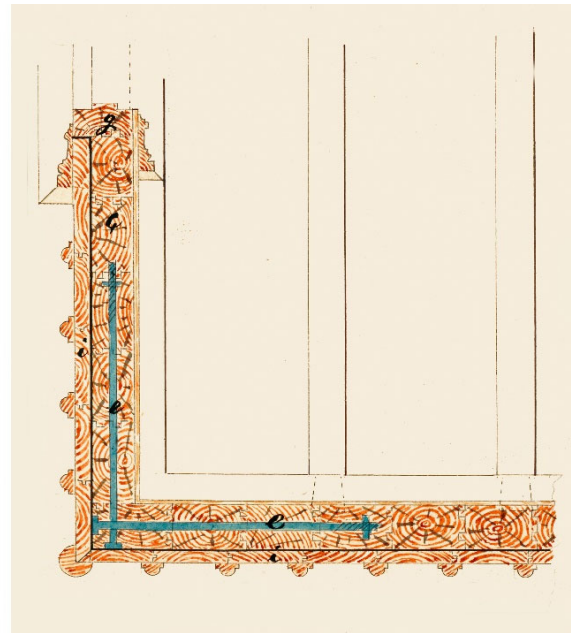

Bild till vänster. Bark & Warburg AB, produktfolder. Bild till höger. Tvärsnitt Bark & Warburg patent 1869, spontningskonstruktion för trähus.

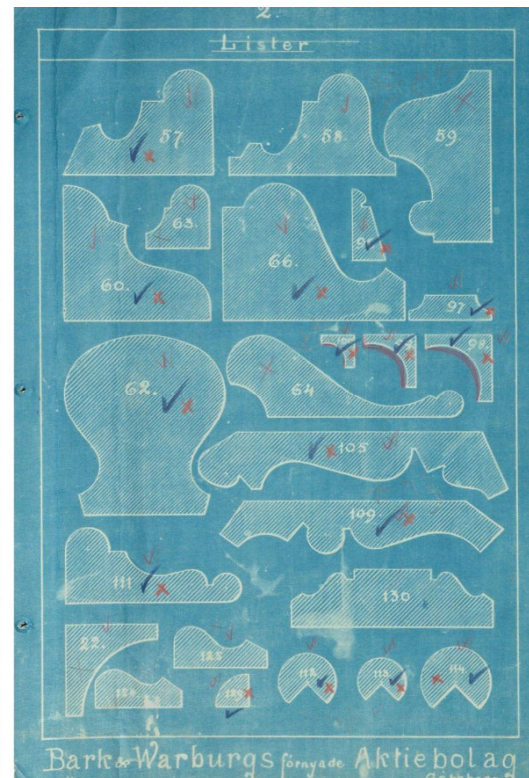
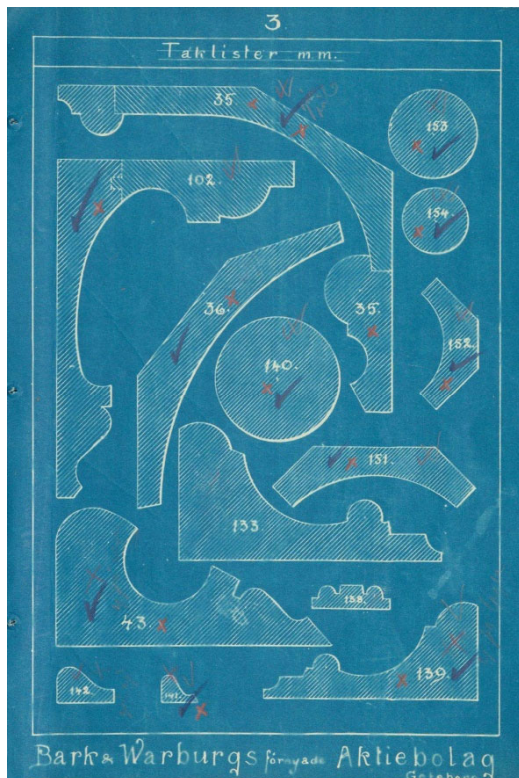
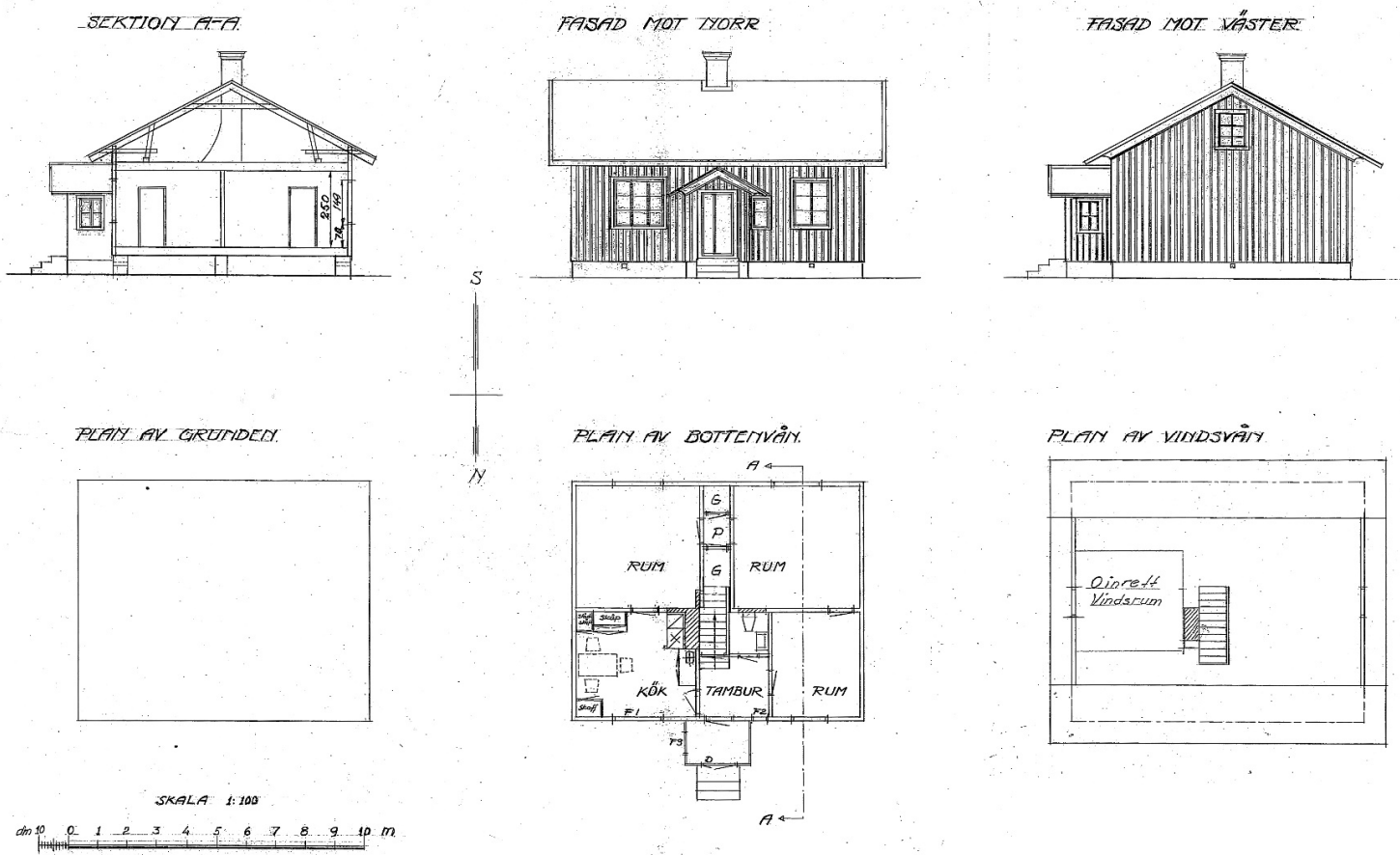

Bild till vänster. Exempel på Gesimslist (nr 35) liknande takfoten på Fyrvaktarbostad (1872). Bild till höger. Locklist nr 130 är den som används av Lotsverket. Riksarkivet. Bark & Warburg.

Till en början hade Fyrmästarebostaden ett papptak, lagt med s.k. listtäckning. Takavvattningen med fotränna av papp och stuprör med skarpa lödda vinklar. Takvattnet samlades upp i trätunnor placerade i vardera hushörn. Papptak var det rådande taktäckningsmaterialet på Lotsverkets bostäder och övriga funktionsbyggnader vid fyrplatserna som uppfördes i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Pappen var impregnerad med stenkoltjära, senare struken med asfalt. På 1800-talet lades pappen med listtäckning men in på 1900-talets övergick läggningen i horisontella våder, i samband med utveckling av materialet till bredare och längre våder.

Ombyggnad av Fyrvaktarbostaden 1945 (Nu Fyrvaktarbostad). En modernisering med egen Wc och kök med kokspis och indraget kallvatten med handpump. Wc kom dock att dröja till moderniseringen 1969. Fram till dess hade fyrpersonalen fortsatt avträden utomhus.

8.2 Kulturhistoriska värden

Fyrvaktarbostaden har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Byggnaden är den första som uppfördes på fyrplatsen som en prefabricerad byggnad med Bark & Warburg ABs träbyggnadssystem med stående sponthyvlat virke. Exteriört är fasadens panel delvis den ursprungliga men med förändrad färgsättning och färgtyp. Den kraftiga gesimslisten av trä är bevarad liksom den underspikade takfoten med släspontad panel. De ursprungliga profilerade locklisterna är utbytta och panelbrädornas sågkantning nertill är bortsågad. Kalkstenssockeln är intakt från uppförandet. Fönster är från ombyggnaden 1945 och har ett visst träindustri tekniskt värde. Det tvåkupiga lerteglet tillkom också 1944–45 och lades på läkt ovan befintligt papptak med horisontella våder. Även om mycket detaljer från byggnadens ursprungliga gestaltning har gått förlorat finns mycket kvar. Byggnaden berättar en viktig del i fyrplatsens historia. Byggnadstekniken är intressant ur ett industri tekniskt perspektiv som berättar om Lotsverkets ofta rationella tankesätt. Samtidigt har byggnaden ett högt arkitektoniskt värde, gestaltad av AT Gellerstedt vid Fyringenjörkontoret och godkänd av Överfyringenjör Gustav von Heidenstam.

Bilden till vänster. En sparad ruta av den ursprungliga rödfärgen, taksprång mot öster.
Bilden till höger. Den ursprungliga gesimslisten av trä mellan panel och taksprång.

8.3 Nulägesbeskrivning

Fyrvaktarbostaden nyttjas idag som souvenirbutik, sommartid. På vinden finns sovrum för sommarpersonal. På bottenplanet finns badrum samt olika förrådsutrymmen men större delen av ytan upptas av butikens verksamhet. Den ursprungliga planlösningen är sedan länge förändrad. Interiört finns inte många detaljer bevarade.

Nedervåningen domineras av en modernt inredd souvenirbutik.

8.3.1 Grundläggning

Grundmurarna består av huggen kalksten murad i jämna skift. Grunden har ett fåtal mindre ventilationsgluggar. Det finns ingen inspektionsmöjlighet av krypgrunden. Det vore lämpligt att ta upp en inspektionslucka på lämpligt ställe.

8.3.2 Stomme

Resvirke av dubbelspontade plank, 3 ½ tum tjocka. Planken förankrade i en syll med dubbla notspår. Syllan vilar på kalkstensgrunden och är i hörnen sammanfogad halvt i halvt samt med ett kraftigt vinkeljärnbeslag infällt från utsidan. Planken även skräspikade ner i syll och sammanbundna upptill mot ett hammarband. Ovan hammarband liggande spontade plank.

Bilden till vänster, kalkstenssockel. Bilden till höger, prefabricerade och med siffror uppmärkta takstolar (Märkta på snickerifabrik Bark & Warburg AB, Göteborg 1872)

Bilden till vänster, treluftsfönster fasad mot norr (1945) med ursprunglig utvändig glaslist. Bilden till höger, tvåluftsfönster fasad mot norr (1945), glaslist ersatt med kitt.

Fasad mot söder. Ursprungligen hade fasaden fyra st. tvåluftsfönster. Två st. i vardera bostadsrummet. Rummen var ursprungligen avdelade med en centrerad tvärgående vägg som idag är bortriven för att ge plats åt butiken. Treluftsfönstren tillkom 1944–45.

Utanpå plankstomme är en tjärimpregnerad förhydningspapp spikad med pappspik. Utvändig panel var original 1 x 7,5 tum spontad med profilerade lockläkt enligt Fyringenjörkontorets standardmall. Panelen är avslutad nertill med ett sågtandsmönster. Panelen troligen utbytt vid ombyggnad 1944–45. Sponthyvlad med släta locklister.

Takstolar prefabricerade med uppmärkta delar, monterade på plats. Högben, knän och stödben alla av dimension 6 x 2 ½ tum. Sammanfogning av takstolar halvt i halvt med spikförband. Takstolar förankrade i plankstomme med kraftiga smidda järn som slagits in i takstol och de liggande planken. Takstolarnas stödben vilar på en långsgående bärlina nerfäld och förankrad i det tvärgående bjälklaget.

Bilden till vänster. Med stämjärn huggna siffror på takstolar (Bark & Warburg AB).
Bilden till höger. Utvändig panel, gavel mot öster. Fasaden målades om med linoljefärg 2021.
Det finns djupa spår av sliprondell från tidigare utförda arbeten, oklart när i tid.

Det kraftiga taksprånget på gavlarna bärs upp av horisontella tassor infällda och förankrade i de två yttersta takstolarna. Dessa tassor är underspikade med sponthylvad panel på taksprångets undersida.

8.3.3 Tak och fasader

Tvåkupigt rött lertegel på strö- och bärläkt lagt på äldre ytpapp med horisontella våder. Hängrännor och stuprör av varmgalvaniserad plåt. Stuprör och utkastare med skarpa hörn, nytillverkade. Farstukvisten som är tillbyggd 1968 har helsvetsat papptak med fotrännor av papp. Takavvattning med trattar och stuprör av varmgalvaniserad plåt. Nytillverkade med skarpa vinklar.

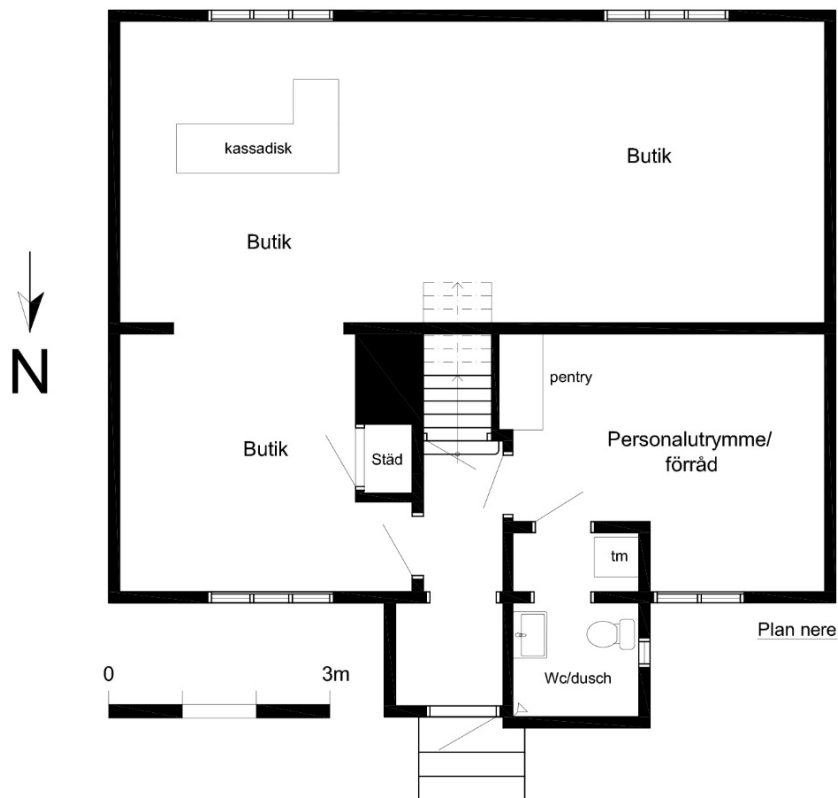
Bilden till vänster. Farstukvist mot norr med helsvetsat papptak. Ett urtag för den ursprungliga, på södra fasaden centrerade nocken, syns ännu i takfoten. Bilden till höger. Utvändigt kraftig taklist av gesimstyp, Bark & Warburg AB.

8.3.4 Fönster och dörrar

Ursprungligen har byggnaden haft enkelbågar, möjligen med lösa innerbågar på vintern. Samtliga bågar och karmar är dock utbytta mot kopplade.

Ytterdörren är nutida av fabriksstillverkad modell med fiskbenspanel, utan hantverksmässigt värde.

Fönstersnickerier är från ombyggnaden 1945, där några fönsterbågar har kvar de utvändiga glaslisterna enligt Lotsverkets dåvarande tillverkningsmetod. Dubbelkopplade utåtgående bågar.

Uppmätningsritning med rumsnamn. 2025.

8.3.5 Planlösning

Fyrvaktarbostaden är kraftigt ombyggd från sitt ursprung där i stort sett hela rumsindelningen gått förlorad.

8.3.6 Invändiga ytskikt och utrustning.

Samtliga ytskikt av kulturhistoriskt värde har bytts ut eller täckts över.

8.3.7 Uppvärmning & ventilation

Bergvärmepump placerad i servicebyggnad öster om Fyrmästarebostaden. Borrhål (6 st.) placerade öster om naturum. Isolerade kulvertar till samtliga bostäder samt naturum. Naturligt självdrag med mekanisk frånluft i badrum samt köksfläkt. Krypgrund har ventiler av okänd funktion, ej reglerbara. Krypgrund ej åtkomlig för inspektion eller fuktmatning. En inspektionsslucka bör ordnas. Vinden saknar ventiler.

Fyrvaktarbostad (1872) ca 1910, då Fyrmästarbostad. Papptak med horisontella våder, fotränna av papp. Stuprör med trattar samt uppsamling regnvatten i trätunnor. Rödfärgad fasad med vita knutar och foder. På husens hörn sitter vitmålade rundstavar monterade. Panelen sågtandad nertill och med profilerade lockläkt (Bark & Warburg AB)

8.4 Rumsbeskrivning

8.4.1 Farstu & badrum

Farstu plastmatta. Tapetserade väggar på skivmaterial. Undertak av skivmaterial målat ombyggt 1990-tal. Badrum plastmatta på golv och kaklade väggar, 1990-tal.

8.4.2 Rum inredda till butik

Linoleummatta. Tapetserade väggar på skrivmaterial. Undertak av skivmaterial målat.

8.4.3 Personalutrymme och förråd

Linoleummatta. Tapetserade väggar på skrivmaterial. Undertak av skivmaterial målat. Utanpåliggande el.

8.4.4 Vinden

Vinden är inredd och tilläggsisolerad. Nyttjas som förråd och sovrums. Synliga takstolsknän och fernissat brädgolv. I övrigt nyare ytskikt av målade skivmaterial och träpanel.

Bilden till vänster. Vindstrappa från 1872 men flyttad till detta läge 1920. Bilden till höger. Trapphållsräcke 1872, men flyttat till nuvarande läge vid ombyggnad 1920. (Handledare 1990-tal)

9. Bostadshus (ca 1785)

Bostadshus även kallat "Skolhuset". Ursprungligen det första fyrvaktarbostället på ÖSU. Foto 2024.

(Byggnaden markerad som nr 3 på situationsplan statligt byggnadsminne 2008)

I folkmun kallas stenbyggnaden på Ölands södra udde för "skolhuset". Men detta hus är ursprungligen det första Fyrvaktarbostället. I slutet av 1700-talet är det den enda byggnaden jämte fyrtornet, på en annars helt öppen plats, bortsett från några lägre stenmurar som avgränsade fyrplatsen mot norr. Tanken ligger nära, att även denna byggnad är uppförd av kalksten från det nedlagda kapellet St. Johannes

9.1 Historik och byggnadsteknik

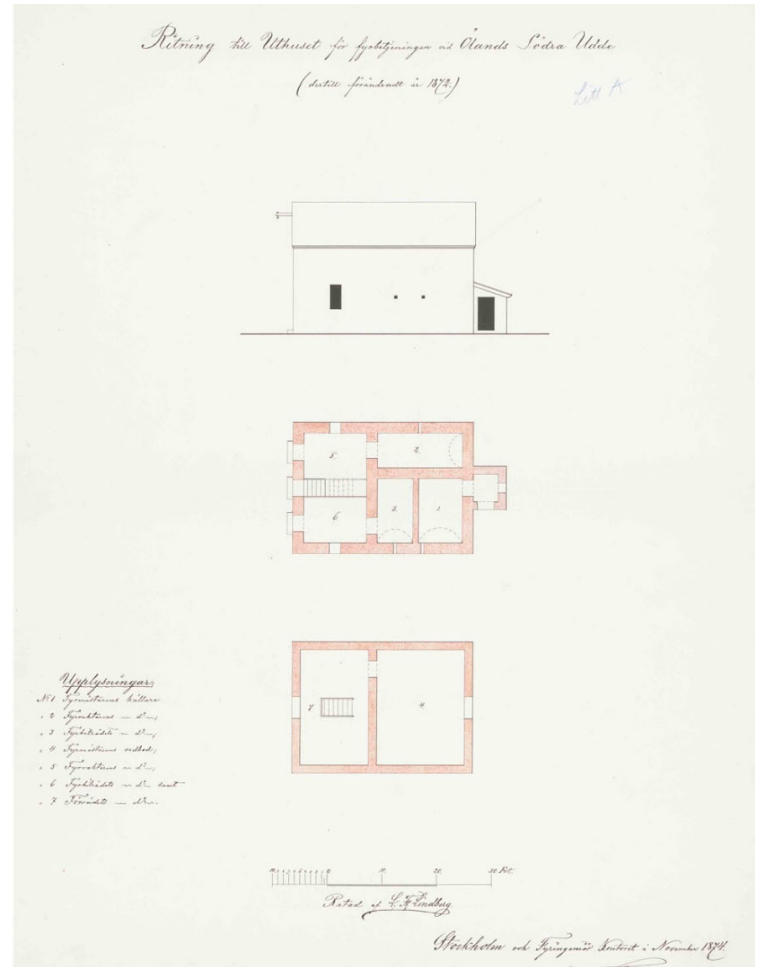
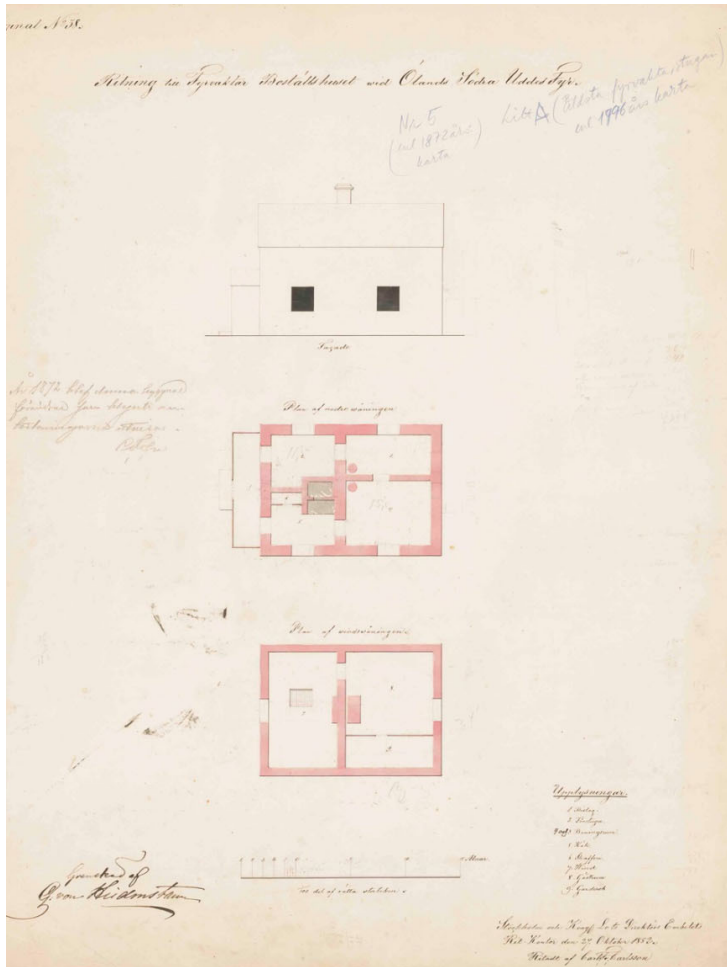
Samtida med Fyrornet Långe Jan uppfördes det första fyrvaktarbostället, en massiv byggnad av kalksten. Ursprungligen hade den tunga stenbyggnaden en stor central

murstock med bakugn i köket och kakelugnar i boningsrummen. Byggnaden finns tydligt redovisad på lantmätare Carl F Reinius karta från juli 1791 (sid 52). Mer exakt inritad återfinns byggnaden 1792 på Sjökarteverkets Hydrografiska karta (sid 13) över Ölands södra udde, nu benämnd Fyrvaktarens hus. Byggnadens tidiga utseende återspeglas i Fredrik Arosenius blyertsteckning från sommaren 1832 (sid 55). Byggnaden tycks enligt illustrationen har en taktäckning av stenflis, vilket var vanligt förekommande på bostadshus vid tiden. På Gotlands södra udde finns ännu flera kvarvarande stenflistak från denna tid. Det tunga stentaket bars upp av kraftiga ryggåsar som vilade på stenhusets gavlar samt på en tvärgående hjärtmur. Karaktäristiskt för flistak är den ganska flacka takvinkeln anpassad så att stensflaken inte skulle glida av.

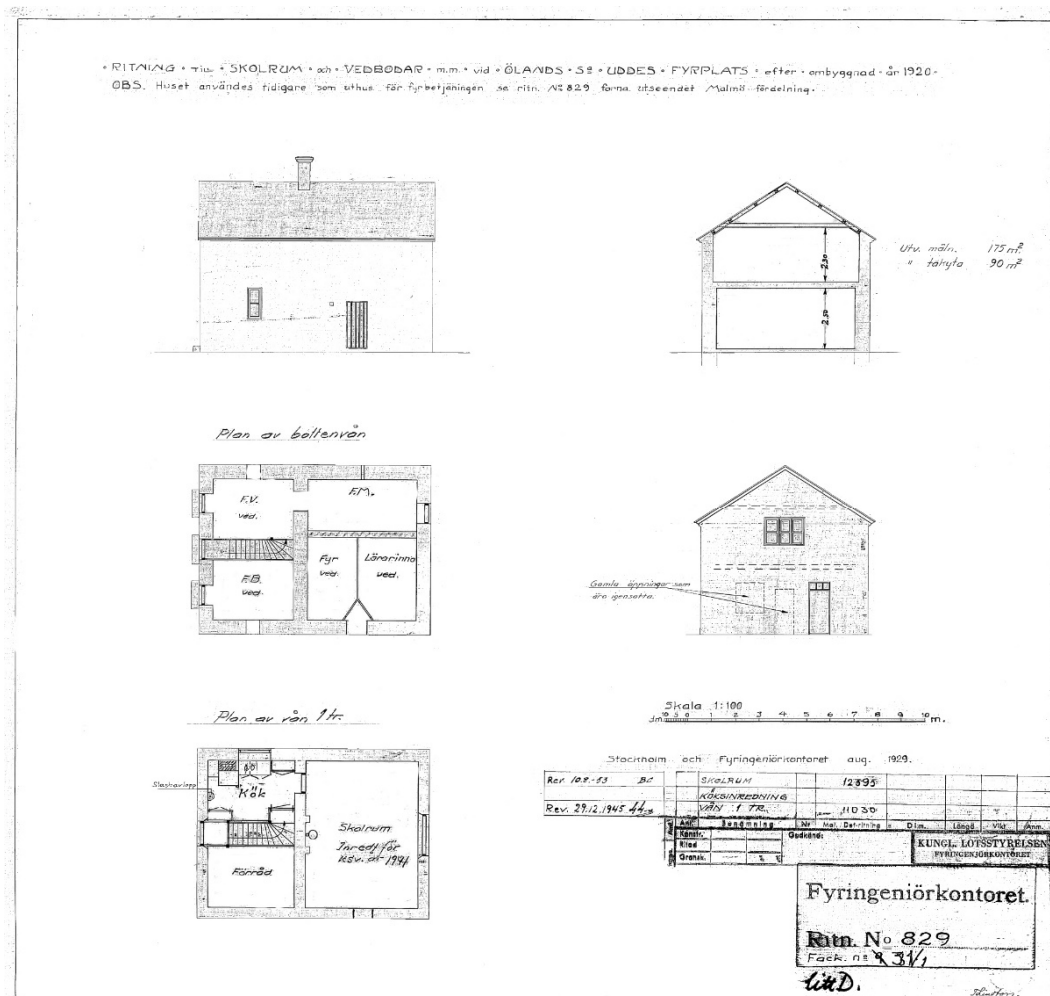
Takåskonstruktionen finns ännu kvar under det nuvarande tegeltaket. Byggnaden har under åren genomgått stora ombyggnationer. I mitten av 1800-talet inkvarteras här Fyrvaktaren då Fyrmästaren har fått ett nytt bostadshus uppfört 1844. Alla rummen har fönster (se även skiss 1832). 1872 byggs Fyrmästarebostaden om till två fyrvaktarbostäder varvid stenhuset blir matkällare samt vedförråd för fyrbetjäningen. Matkällarna i östra delen av huset får slagna tegelvalv för att behålla kylan. Fönsteröppningarna muras igen till ventiler. En förstuga i sten byggs till på östra gaveln i anslutning till Fyrmästarens matkällare (rum 1). Byggnaden har nu ett bräddtak täckt med tjärpapp lagd med s.k. listtäckning.

1920 inrättas en skolsal på övervåningen på östra sidan, med eldstad (kamin). Åt vänster en trapphall och ett mindre kök samt ett förråd. Bottenvåningen är indelad i fem vedbodor för Fyrmästaren, Fyrvaktaren, Fyrbiträdet samt skollärlärlinnan. En vedbod är avsedd för kaminen i Fyrtornets vaktrum. Nyttjandet som skollokal fortgår fram till 1969 då övervåningen byggs om till en liten gästlägenhet för Sjöfartsverkets räkning. I markplan inrättas en panncentral och oljetank samt tvättstuga.

I samband med uppförande av naturum 1995–97 inrättas toaletter för allmänheten i markplan där det tidigare varit valvslagna källarutrymmen. Stenvalven tas bort för att ge plats åt högre takhöjd i toalettutrymmen. Ett antal nya dörrhål tas upp. Taket läggs om med rött enkupigt lertegel.

Bilden till vänster. 1854 nyttjas byggnaden som Fyrvaktarbostad efter att en ny FyrmästARBostad uppförts 1844. Bilden till höger. 1872 ändras byggnaden till matkällare, vedbod och förråd. Riksarkivet, Lotsstyrelsens arkiv.

1920 inrättas ett skolrum för undervisning samt ett kök på övervåningen. Markplan innehöll vedbodas för fyrbodarna samt för lärarinnan. Sjöfartsverket arkiv.

9.2 Kulturhistoriska värden

Byggnaden har ett mycket högt kulturhistoriskt värde då den uppfördes som det första fyrvaktarbostället på Ölands södra udde. Trots stora genomförda förändringar under åren kvarstår den ursprungliga volymen på det massiva stenhuset. På vinden finns spår av äldre ytskikt och puts samt i stora delar av den ursprungliga takkonstruktionen med ryggåsar vilande på en tvärgående hjärtvägg. Byggnaden finns inritad på Lantmäteriet karta 1791 (sid 52), samt tidigare illustrerad på topografisk karta 1785–1790 (sid 52). Den tidigaste, mer exakta inmätningen återfinns på Sjökarteverkets Hydrografiska karta 1792. Byggnaden ger tillsammans med arkivmaterial en tydlig bild av den tidiga fyrplatsens utformning i slutet av 1700-talet. Då med kalksten som rådande byggnadsmaterial, belägen i ett mycket kargt och öppet landskap.

Sjökarteverkets inmätningsskiss 1792 till hydrografiska kartan som trycktes 1796. På kartan är byggnaden benämnd "Fyrvaktarens hus". Krigsarkivet, Sjökarteverkets arkiv.

9.3 Nulägesbeskrivning

Byggnaden innehåller idag toaletter för allmänheten i markplan varav en är tillgänglighetsanpassad. Toaletterna iordningställdes i samband med att Naturum byggdes. Övervåningen, som nås via trappa västra sidan, utgörs av en mindre lägenhet med kök, badrum samt två sovrum.

9.3.1 Grund

Murverk av kalksten direkt på berghällen. Markerad något utskjutande sockel.

9.3.2 Stomme

Murverk av kalksten. Grov spritputs, avfärgad vit med silikatfärg. Stenen är lagd och fogad med kalkbruk. Insidan av murverket är i vissa delar (före detta matkällare) klädd med stortegel. Möjligen murat som en typ av skalmur för att hindra fukttransport samt för att isolera. I samband med iordningställande av toaletter plockades hjärtväggen av sten ner mellan tidigare matkällare. Äldre muröppningar invändigt sattes igen och nya öppningar för dörrar och fönster togs upp i ytterväggarna.

Vy från nordost. Fönstergluggar nere har funnits sen 1700-talet men ändrat storlek.

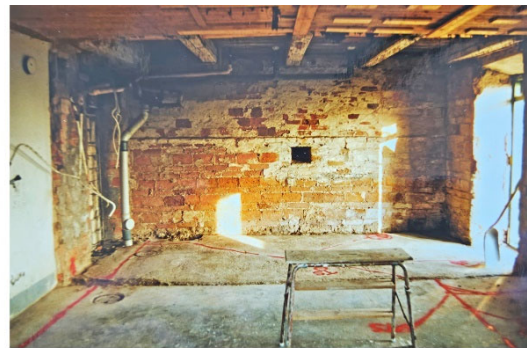

Bild uppe t.v. Toalettbygge 1995. Bild uppe t.h. Insidan klädd med stortegel. Bild nere t.v. Murverket av kalksten. Bild nere t.h. På 1990-talet hade byggnaden ännu papptak.

9.3.3 Tak och fasader

Enkupigt rött lertegel på papp. Tidigare har taket varit täckt med tjärpapp lagd med listtäckning samt senare horisontella våder mot söder. Takkonstruktionens utformning och relativt flacka vinkel tyder på att taket ursprungligen var täckt med stenflis. Ryggåsarna är upplagda på sin halva längd på en tvärgående stenvägg vilket tyder på att taket varit mycket tungt. Kraftiga sågade horisontellt lagda brädor som takbördning. Brädorna är fästa i takstolar nedfällda i ryggåsarna. Hängrännor och stuprör av varmgalvaniserad plåt. Stuprör och utkastare med skarpa vinklar.

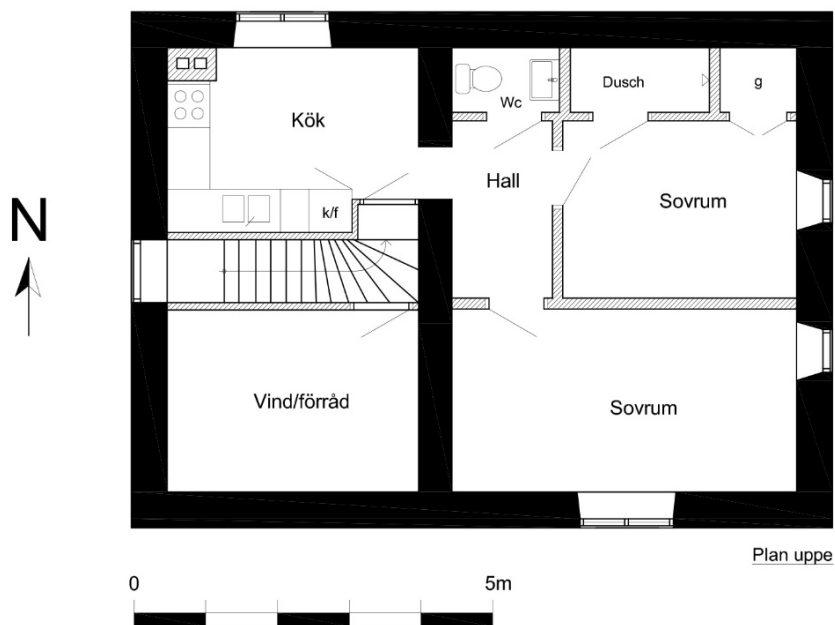
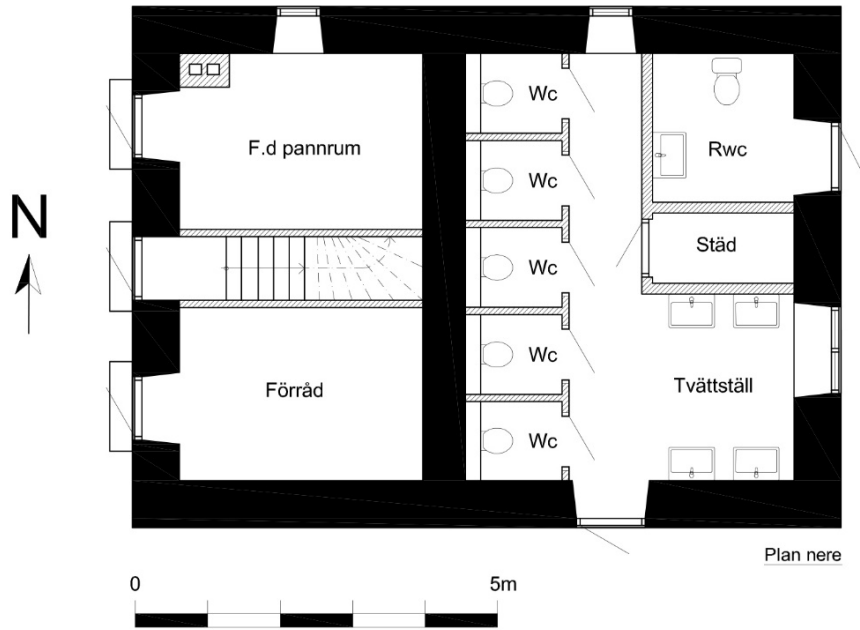
Fasaden utgörs av en grov spritputs på murverk av kalksten. Putsen består av flera lager med rester av kalkputs i botten. Delar av fasaden putsades om i mitten av 1990-talet i samband med byggnation av toaletter. Det konstaterades rester av kalkfärg på putsen vid ombyggnad, men med dålig vidhäftning. Troligen är putsen av kalk-cement typ. Fasaderna färgades därav med silikatfärg 2022, efter att kvarvarande kalkfärg tvättats av med högtryck.

Bilden till vänster. Södra fasaden täckt med vildvin. Foto; K W Gullers 1940. Bilden till höger. På norrsidan ännu papptak med listtäckning. Foto; Sjöfartsverket ca 1970.

9.3.4 Fönster och dörrar

Blandat från olika ombyggnader från 1920–1995. I toalettutrymmen från ombyggnad 1995.

Uppmåtningsritningar med rumsnamn. 2025.

9.3.5 Planlösning

Planlösningen härstammar i stort från 1920-tal när byggnaden nyttjades som skola och förråd. I markplan revs den bärande längsgående hjärtväggen av sten för att ge plats för nya toaletter. Trappan till övervåningen är från 1920, liksom golv i f.d. skolsalen med spår av eldstadsplan för kamin. Rummen för panncentral och oljetankrum i markplan oförändrade från 1969, men utan teknik och installationer.

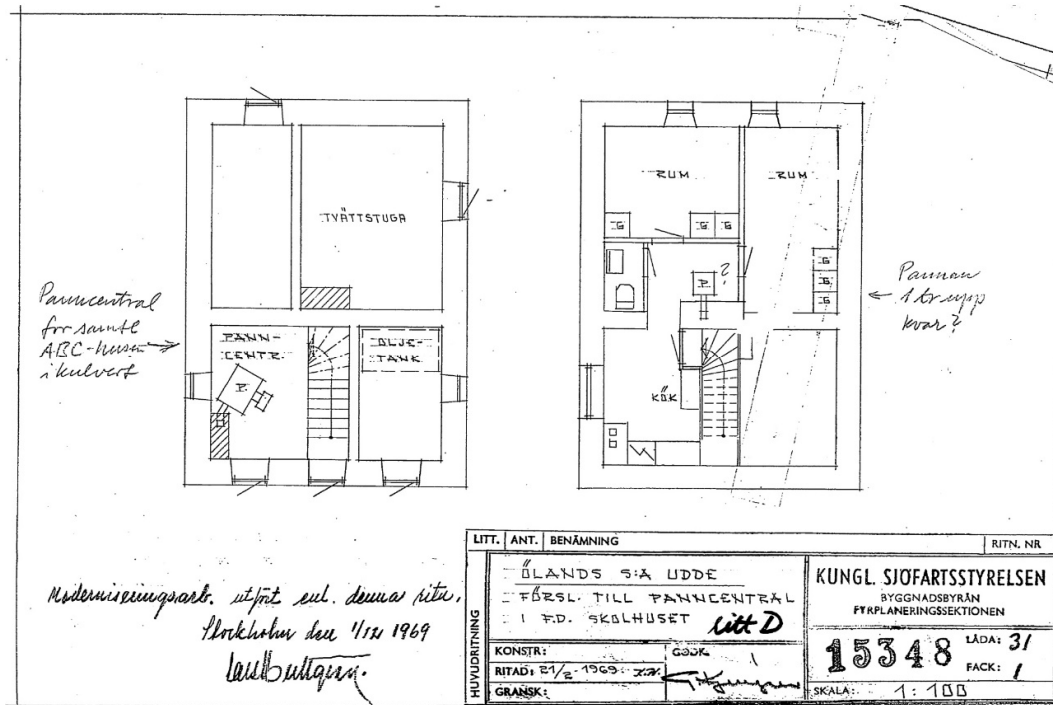
På vinden syns de kraftiga ryggåsarna som vilar på gavelspetsar samt den tvärgående hjärtväggen och murstocken. Den nedre rödfärgade bjälken är hissblocken som utvändigt haft ett lyftblock för att hissa upp material på vinden.

9.3.6 Invändiga ytskikt och utrustning

Moderna ytskikt på innerväggar. Silikatfärg på puts. Invändig puts i toaletter från 1995. I övriga utrymmen äldre puts, på vinden finns ännu ursprunglig kalkputs.

9.3.7 Uppvärmning & ventilation

Direktverkande el. Självdragsventilation med mekanisk frånluft i toalettutrymmen samt badrum uppe.

Planlösning 1969 när skolrum byggdes om till lägenhet. Sjöfartsverkets arkiv.

Bilden t.v. Toalettutrymme. Bilden upp t.h. Svängd trappa till övervåningen från 1920.

9.4 Rumsbeskrivning

9.4.1 Trapphall

Målad trappa från 1920. Målade masonit på väggar i trapploppet.

9.4.2 F.d. Panncentral och oljecisternrum (förråd) nere

Putsade väggar, vit silikatfärg. Gjutna golv.

9.4.3 Toaletter nere

Putsade väggar, klinker på golv, målade tak på skivmaterial.

9.4.4 Kök & badrum uppe

90-tals inredning och ytskikt.

9.4.5 Sovrum uppe (2st)

Oljade brädgolv 1920-talet. Målade väggar. Invändigt tilläggsisolerade ytterväggar med skivmaterial (gips), målade. Skivmaterial (gips) i tak, målat.

10. Källarbyggnad (1898)

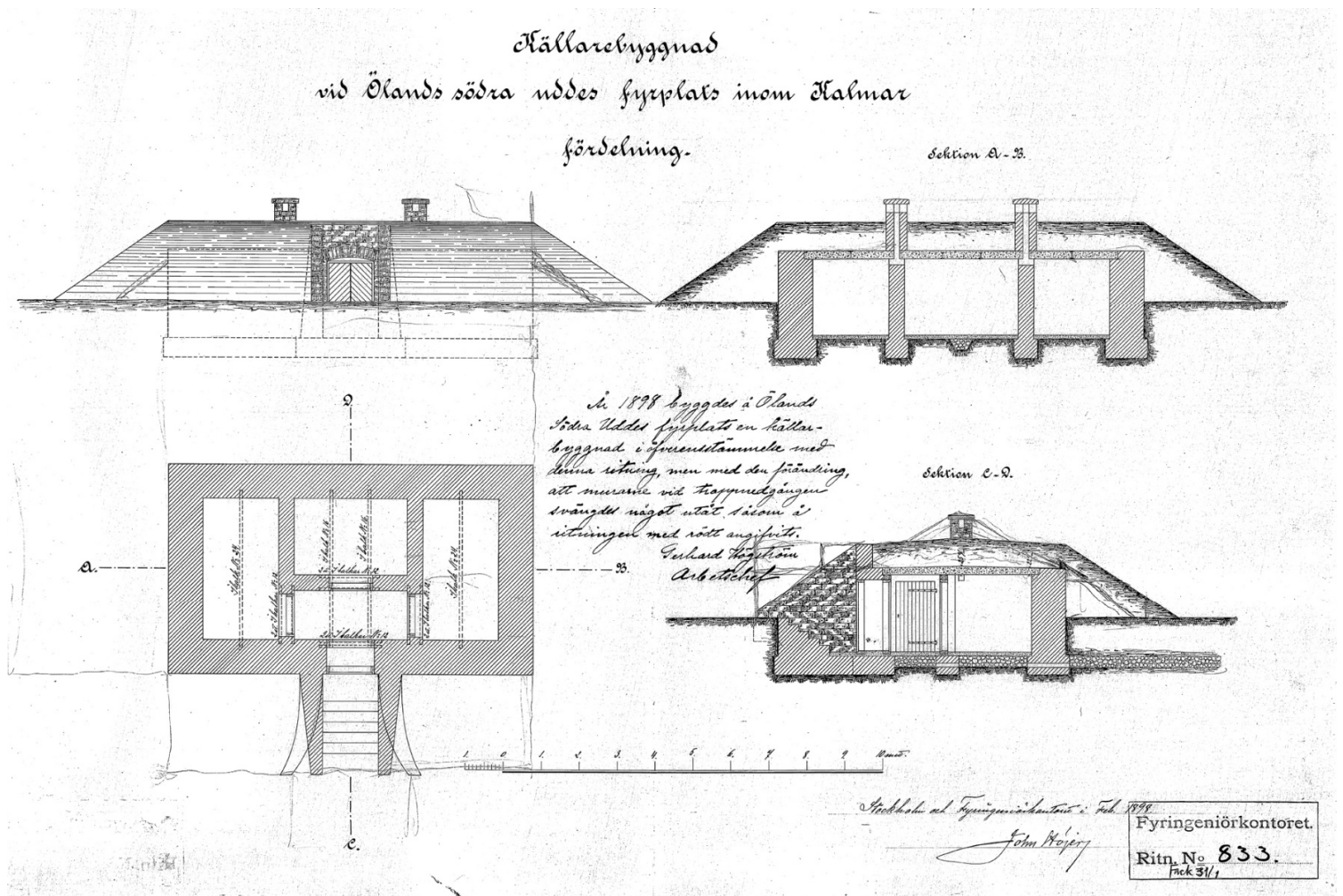

Källarbyggnaden fick en överbyggnad med tak och farstu 1920. Tidigare täcktes det gjutna betongvalvet (taket) av jord som var gräsbevuxet.

(Byggnaden markerad som nr 4 på situationsplan statligt byggnadsminne 2008)

10.1 Historik och byggnadsteknik

Byggnaden uppfördes 1898 och kom att ersätta de källarutrymmen som fyrpersonalen disponerade i skolhuset. Kraftiga kalkstenmurar bär upp ett platsgjutet horisontellt betongvalv. Betongen är oarmerad och gjuten mellan I-balkar av stål. Betongen har på ovasidan ett svagt fall från en längsgående svagt anvisad nock. Ovasidan var struken med asfalt och därefter täckt med jordmassor. Byggnaden var från början omsorgsfullt dränerad med kapillärbrytande gruslager och rörsystem. En utvändig trappa av fint huggen kalksten avgränsad med kalkstensmurar mot omgivande mark och fyllnadsmassor på taket. Trappan täcktes senare in med lutande källarluckor. Två kraftiga kanaler av murad kalksten såg till att ventilerade de tre separata källarutrymmena.

De nästan 1m tjocka kalkstenväggarna bär upp ett gjutet betongvalv. Ursprungligen var nedgången en vackert gestaltat kalkstensportal med slaget valv. Fyringenjörkontorets ritning 1898. Sjöfartsverkets arkiv.

Källarbyggnaden får vid den stora moderniseringen av fyrplatsen 1920, ett nytt sadeltak ovan betongbjälklaget. Takstolarna vilar på valvet och taket är klätt med tjärpapp. Ventilationskanalerna höjs upp för en högrenock. Den öppna portalen av huggen kalksten byggs över med en träbyggnad som flyttar upp entrédörren i marknivå. De välvda stödmurarna kring trappan döljs med farstuns nya taka väggar på insidan av ursprungliga stenmurarna. I stället för jord som täckning av betongvalvet isoleras bjälklaget med sågspån under den nya takkonstruktionen.

Bilden till vänster. Den ursprungliga utformningen med gräsbevuxet tak. Foto; Sjöfartsverkets arkiv 1919. Bilden till höger. Överbyggnad med papptak. Foto: K. W. Gullers 1941.

Bilden till vänster. Bärande I-balk i betongvalvet, kraftig korrosion. Bilden till höger. Stödmur av kalksten runt om byggnaden, delvis omlagd.

10.2 Kulturhistoriska värden

Byggnaden har ett mycket högt kulturhistoriskt värde även om mycket av ursprunget är dold under tillbyggd takkonstruktion och farstu. Det kraftiga murverket är oförändrat i väggar och så även den omsorgsfullt utformade entrén av kalksten, med de svängda stödmurarna samt det slagna valvet över entrédörren. Kalkstensväggarna och valvet är dock senare slätputsade. Det tidiga betongvalvet är kvar, men i mycket dåligt skick till följd av kraftig korrosion på de bärande I-balkarna. Det finns en överhängande rasrisk i takt med att bärigheten i stålet avtar, då själv betongen är oarmerad. Interiört finns de ursprungliga källardörrarna, både vid ingången, och till de separata källarutrymmena. Den breda trappan ner från gårdsplanen med massiva trappsteg av slipad kalksten visar på den omsorg Lotsverket la på detaljnivå även för en till synes enkel funktionsbyggnad som en matkällare. Ventilationshuvarna av kalksten är uppflyttade vid tillbyggnad av tak, men intakta i sina ursprungliga delar. En förhöjning av betong är gjord mellan det ursprungliga betongvalvet och den nya takåsen.

Bilden till vänster. Den ursprungliga entrén och trappan av kalksten. Sidomurar slätputsade men ursprunglig kalksten med valvslagning över pardörren är intakt under putsen. Bilden till höger. Ursprunglig ventilationshuv av kalksten med krön av hel kalkstensskiva. Stenarbetet är uppflyttat vid tillbyggnaden av sadeltaket. En förhöjning av betong är gjuten mellan ursprungligt betongvalv och kalkstenstoppen.

Bilden till vänster. Förrådsdörr till den södra matkällaren. Bilden till höger. Den översta trappstenen (utflyttat vid tillbyggnad) Stenen har vinklade ändar då de äldre stödmurarna blev bredare uppåt gårdsplanen.

10.3 Nulägesbeskrivning

Källarbyggnaden nyttjas ej idag och är låst för allmänheten. Utrymmet under det överbyggda taket nyttjas för viss förvaring av byggnadsmaterial som extra tegelpannor och virke. Det bör vid framtida restaurering övervägas om byggnaden kan visas för allmänheten. Ett alternativ är att visa upp insidan av entrén med stentrappa och dörrsnickerier. Taket lades om senaste 1995 och är i gott skick liksom gavelspetsar och ventilationshuvar.

10.3.1 Grund

Kraftiga kalkstenmurar direkt på berghällen. Gjuten betongplatta som golv anlagd på dränerande skikt av grus.

Utanför farstuns träväggar syns de svagt välvda stödmurarna av kalksten runt trappan.

Den vackra stentrappan med massiva trappsteg av kalksten.

Det tillbyggsda sadeltaket tillkom 1920, tidigare var hela källaren täckt med jord.

Bilden till vänster. Den norra matkällaren är ombyggd till skyddsrum, troligen under beredskapsåren (1939–45). Bilden till höger. Dörrsnickerier mellersta matkällaren. Ventilerad dörr. I taket syns de ingjutna I-balkarna.

10.3.2 Stomme

Kalkstensmurar med gjutet betonggolv. Golvet gjutet mellan murar på dränerande skikt av grus. Tak utgörs av ett gjutet, troligen oarmerat, betongvalv som vilar på stenmurarna. Gjutet på äldre vis med bärande I-balkar av stål.

Bilden till vänster. Den ursprungliga stödmurens utsida vid trappan. Bilden till höger. Den ursprungliga stödmuren av murad och fogad kalksten, på vardera sida om stentrappan vid ingången.

10.3.3 Tak och fasader

Takstolar av trä med bördning av råspont. Taktäckning av Derbigum eller liknande takpappsmaterial (lagt 1995).

10.3.4 Dörrar

Original dörrsnickerier interiört från 1898. Tillbyggnad av farstu och tak med inspektionsslucka på gavelspets mot norr 1920.

10.3.5 Planlösning

Ursprunglig planlösning med tre källarutrymmen som nås från en gemensam trapphall.

10.3.6 Invändiga ytskikt och utrustning

Putsade och vitkalkade väggar. Vitmålat tak, undersida av betongvalv, men synliga stålbalkar. Invändiga dörrsnickerier av furu målade med ljusgrå linoljefärg. Utanpåliggande el med takbelysning av enklare typ, 50-talet.

10.3.7 Uppvärmning & ventilation

Ej uppvärmt, inga värmekällor. Självdrag genom vertikala frånluftsschakt. Två kanaler ventilerar samtliga tre matkällarutrymmen, se längdsektion a-b (sidan 115).

10.4 Rumsbeskrivning

10.4.1 Entré och trapphall

Tillbyggd farstukvist 1920 som täcker över den ursprungliga nedgången. Putsade sidoväggar avfärgade ljust gula. Frontvägg av trä med grönmålad trädörr. Stentrappa av kalksten. Betonggol. Enkel takbelysning med utanpåliggande el.

10.4.2 Mellersta och södra källarförrådet

Putsade och vitkalkade väggar. Original trädörr med ventilerad överdel. Målat betongtak med synliga stålbalkar. Enkel takbelysning med utanpåliggande el.

10.4.3 Norra källarförrådet

Putsade och vitkalkade väggar. Målat betongtak med synliga stålbalkar. Enkel takbelysning med utanpåliggande el. Ursprunglig dörröppning tillgjuten och ersatt med mindre manlucka av kraftig stålplåt till skyddsrum.

Bilden till vänster. Gavel mot öster (mot fyren) tidigare fanns här en ramp i stället för trappa för att rulla fotogenfaten på en kärre. Bilden till höger. Fasad mot söder med tillgänglighetsanpassad ingång till "kaffestugan"

11. Uthus/förråd (andra hälften av 1800-talet)

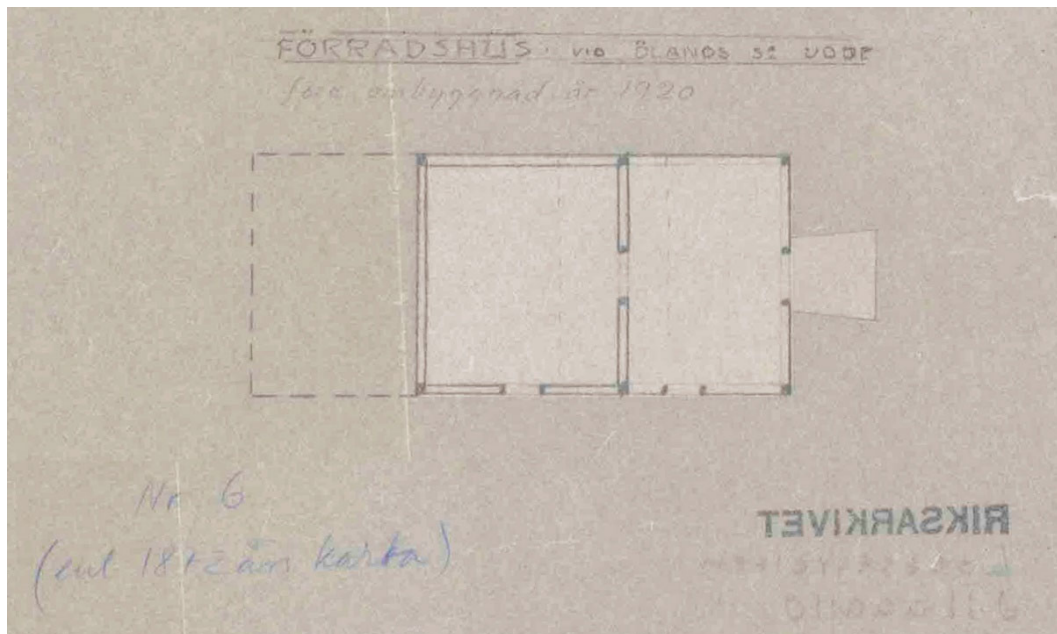
(Byggnaden markerad som nr 5 på situationsplan statligt byggnadsminne 2008)

Träbyggnad uppförd som Fotogenbod & förrådsbyggnad under andra hälften av 1800-talet, dock senast 1872 (se karta sidan 56).

11.1 Historik och byggnadsteknik

Byggnadens ursprungliga volym följer i stort typritning för Fotogenbod upprättad av Fyringenjörkontoret. Bodens huvudingång var först belägen på den västra gaveln, mot fyrornet, och var försett med en utvändig ramp för hantering av fotogenfat på fatkärre. Byggnaden men har senare byggts till mot öster. Enligt Lotsverkets typritning till Fotogenbod, rymdes ett 40-tal oljefat. De ursprungliga fasaddetaljerna går att finna på den norra sidan som klarat sig bäst mot nedbrytning av väder och vind. Fasaden var klädd med 1 x 7,5 tum sponthyvlad, stående panel med profilerade locklister. Denna utformning följde Lotsverkets föreskrifter och var direkt tagen ur Bark & Warburg ABs

standardsortimentet. Byggnadens panel var ursprungligen rödfärgad efter Lotsverkets eget system och recept (se sidan 87). Även fönster och fönsterfoder på norrsidan, med profilerade, sluttande vattbrädor ovan fönster tillhör det ursprungliga. Taket täcktes ursprungligen med asfaltstakpapp lagd med listtäckning. Den varmgalvaniserade och målade pannplåten (ärggrön) tillkom på 90-talet? Under plåten ligger ännu den ursprungliga asfaltspappen på norra takfallet.

Planskiss över förrådsboden. Den ljusa delen är den ursprungliga Fotogenboden med huvudingången mot fyren till. För enkel hantering av fotogenfaten var ingången försedd med en utvändig ramp.

11.2 Kulturhistoriska värden

Förrådsboden har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. På norra sidan återfinns de för Lotsverket karaktäristiska och tidstypiska fasadelementen. Dessa är unika på fyrplatsen Ölands Södra udde då övriga byggnader fått sina fasader utbytt till största del. Det är mycket viktigt att dessa kvarvarande snickeridetaljer bevaras för framtiden och därmed underhålls på rätt sätt. Även fönster mot norr är ursprungliga.

11.3 Nulägesbeskrivning

Förrådsboden används idag som "kaffestuga" för medhavd mat och dryck. Öppen för besökare året runt. I rummet finns en del material kring fyrplatsen utställd med äldre fotografier och beskrivande texter. En populär lokal för besökare på en vindpinad udde.

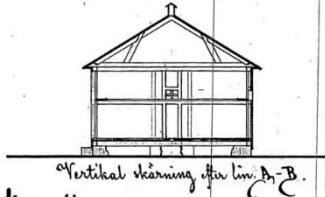
Bilden till vänster. I golvet och taket syns de olika byggnadsetapperna. Den ursprungliga delen har bilade takstolar, övriga sågade. Bilden till höger. Skarvar i golvplanken.

Bilden uppe till vänster. Original profilerade lockläkt, Bark & Warburg AB. Bilden nere till vänster. Sågtandad panel avslut nertill. (panel delvis original). Bilden till höger. Original fönsterfoder och övre vattbräda, Bark & Warburg AB.

F. 7.

Ritning till Fotogenbod
Typ N: 3.

Bestämmelser

Resvirke af 12,5 cms. sparrar, intappadt i syllar af 15 x 12,5 cms. och hammarband af 12,5 cms. sparrar samt försedd med infällda spikreglar 10 x 7,5 cms.
Väggar af 2,5 cms. spontade bräder med fogarne utvändigt täckta af 7,5 x 2,5 cms. lorklistor.

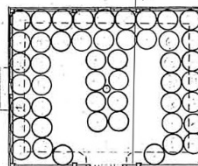
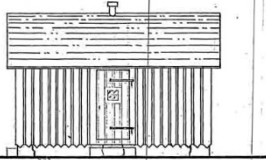
Tak af 2,5 cms. fogade bräder på 7 st. takstolar af 6,2 x 15 cms plankor.

Golf af 7,5 cms. fogade plankor hvi-
lände på syllar och 9 st. bjelkar af 15 x 7,5 cms. plankor inaxade i öfriga tvänne syllar.

Dörren att öppnas utåt och försedd med gångjern 2de häkar och lås.
Fönsterkarmar med båg, att in-
sättas utifrån och försedda med isatta rutor, 6 st. mindre kasthakar och mörkor.

Derest byggnaden tillverkas vid fabriek skall denna tilllämna all för byggnadens utförande erforderliga spik, beslag och blad-
bultar samt Munkörs-afgattkäppar.

Till fasthållande af byggnadens horn erfordras 4 st. bladbultar af 5 x 1,3 cms. plattjern, 1 m. långa, hvaraf bladet 60 cm. långt är försedd med spikhål och bulten 40 cm. lång är klufven och försedd med kil.

Fyringeniörkontoret.

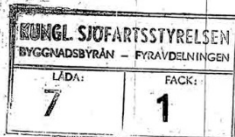
Ritn. No. 1550

0 1 2 3 4 5 Meter

Ritad af H. F. Lindberg

Stockholm och Fyringeniörkontoret i Mars 1892.

John Petersen

Den östra tillbyggnaden står på plintar av röd granit. Den äldre delen vilar på en staplad mur av kalksten.

11.3.1 Grund

Syllram på plintar av sten. Den ursprungliga delen har en staplad grund av kalksten medan den tillbyggda delen mot öster har plintar av röd granit. En längsgående centrerad bärlina vilar även den på plintar av sten.

11.3.2 Stomme

Träregelstomme av fyrkantsprofil ca 4x4 tum.

11.3.3 Tak och fasader

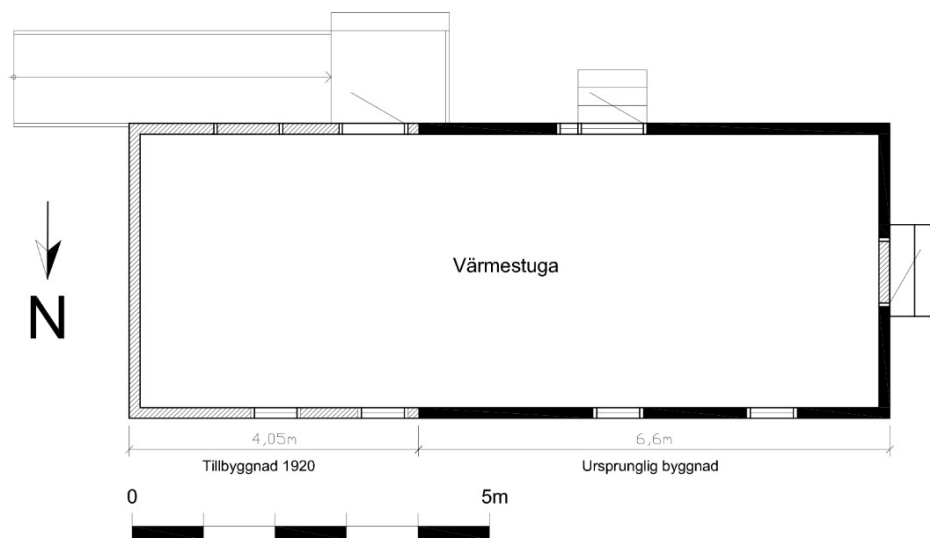
Takstolar av trä med bördning av sågade ospontade bräder. Taktäckning av asfaltspapp som senare belagts med pannplåt på strö och bärläkt.

11.3.4 Dörrar & fönster

Delvis original fönstersnickerier mot norr. Äldre igensatt bräddörr mot väster, 1800-tal, den ursprungliga ingången som tidigare var försett med utvändig ramp.

Bilden till vänster. Den ursprungliga ingångens fasade tröskel. Bilden till höger. Hål i bräddtaket för ursprunglig ventilationshuv i Fotogenboden.

Uppmättningsritning med rumsnamn. 2025.

11.3.5 Planlösning

Ett öppet rum men med tydliga spår av tidigare indelning i tre förrådsutrymmen.

Maskinhuset sett från nordost. I fasadens övre del syns höjningen med två murskift från ombyggnaden 1949.

12. Maskinhus

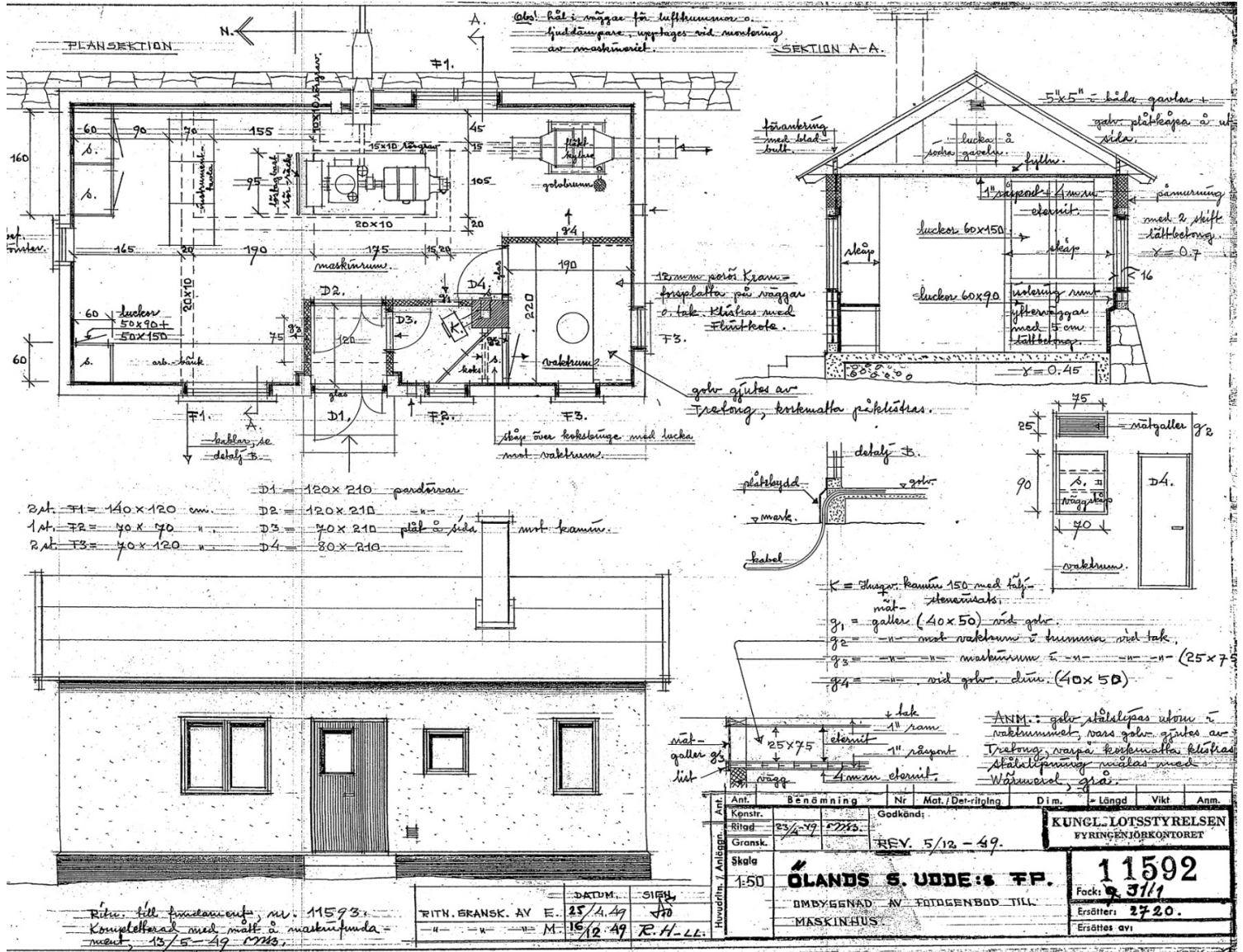
(Byggnaden markerad som nr 6 på situationsplan statligt byggnadsminne 2008)

Murad byggnad ursprungligen uppförs som fotogenbod 1920. Ombyggd till Maskinhus för reservkraft 1949.

12.1 Historik och byggnadsteknik

Byggnaden uppfördes samtidigt med den nya Fyrmästarbostaden. Båda byggnaderna är murade av Lean-tegel, en tidig variant av betonghålstén. Till en början användes byggnaden som fotogenbod och den benämndes "nya fotogenboden" av Lotsverket. 1949 görs en kraftig ombyggnad där ytterväggarna höjs ca 40cm och byggnaden får ett nytt tak. Anledningen till ombyggnaden är att fyrplatsen elektrifierades 1948 och nu behövs det reservkraft vid eventuella strömavbrott. I byggnaden installeras en

dieselgenerator med tillhörande kringutrustning som kylfläktar och ljuddämpare. Ett vaktrum inreds med ett förrum försett med en täljstenskamin. Byggnaden får även nya fönster och dörrar och de befintliga muröppningarna för gavelfönstren muras igen.

Ritning till ombyggnad av fotogenbod till maskinhus, 1949. Byggnadens interiör tas upp av tekniken för reservkraft med dieselgenerator, ljuddämpare, luftintag och kylfläktaggregat. Till höger om farstun ett vaktrum med täljstenskamin. På tvärsnittet kan utläsas stommen av Lean-tegel samt höjningen med två skift av lättbetong. Sjöfartsverkets arkiv.

12.2 Kulturhistoriska värden

Maskinhuset har ett högt kulturhistoriskt värde då murstommen och fasader har kvar sin ursprungliga spritputs med markerade släta fönsteromfattningar. Byggnaden bidrar till en förståelse av fyrplatsens utveckling och driften av fyrljuset från oljelampa till elektrifiering. Spår av teknisk utrustning på fasader och i interiör har ett visst värde.

Den "nya fotogenboden" färdigställd 1920. Foto: Sjöfartsverkets arkiv Norrköping.

Byggnaden ändrad till Maskinhus för reservkraft till fyrplatsen i händelse av strömavbrott. Till höger det gamla krutförrådet som tidigare stått ute på udden vid mistkanonerna.

12.3 Nulägesbeskrivning

Maskinhuset används idag som förråd till Restaurangen. All tidigare inredning och utrustning är bortrivna. Utvändigt finns en fläktkåpa kvar som tillhört det tekniska systemet.

Bilden till vänster. Ovan fönster och dörrar syns höjningen av fasaden med två murskift i en avvikande putsyta. Bilden till höger. Den släta putsomfattningen kring tidigare gavelfönster mot norr.

12.3.1 Grund

Betongplatta på mark. Bärlager av kapillärbrytande grus.

12.3.2 Stomme

Lean-tegel upp till överkant fönster och dörrar, därefter två skift av lättbetong. Gavelspetsar av lättbetong efter höjning av byggnad 1949.

12.3.3 Tak och fasader

Takstolar av trä från 1949. Taktäckning av pannplåt på underlagspapp. Undertak av råspont monterat på takstolarnas underram. Inspekterbar vind med lucka i södra gavelspetsen.

12.3.4 Dörrar & fönster

Dörr med glasad överdel, utbytt efter 1949. (då dubbeldörr). Kopplade fönster med hel ruta, troligen från 1949.

12.3.5 Planlösning

Ett öppet förrådsutrymme.

12.3.6 Invändiga ytskikt

Betonggolv, putsade väggar. Målat undertak av råspont.

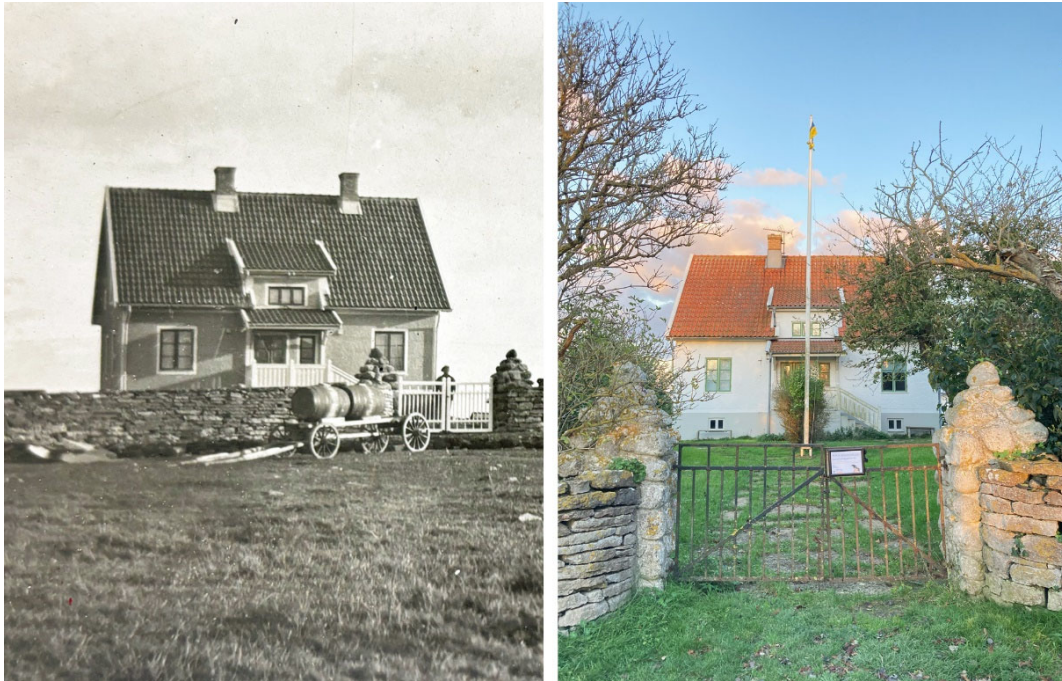
12.3.7 Uppvärmning & ventilation

Direktverkande element finns. Självdrag, ytterväggsventiler.

Maskinhuset fortfarande i drift. Foto omkring 1970. Sjöfartsverkets arkiv, Norrköping.

13. FyrmästARBOSTAD (1920)

Bilden till vänster. FyrmästARBOSTADEN nyuppförd 1920. Bilden till höger oktober 2024.

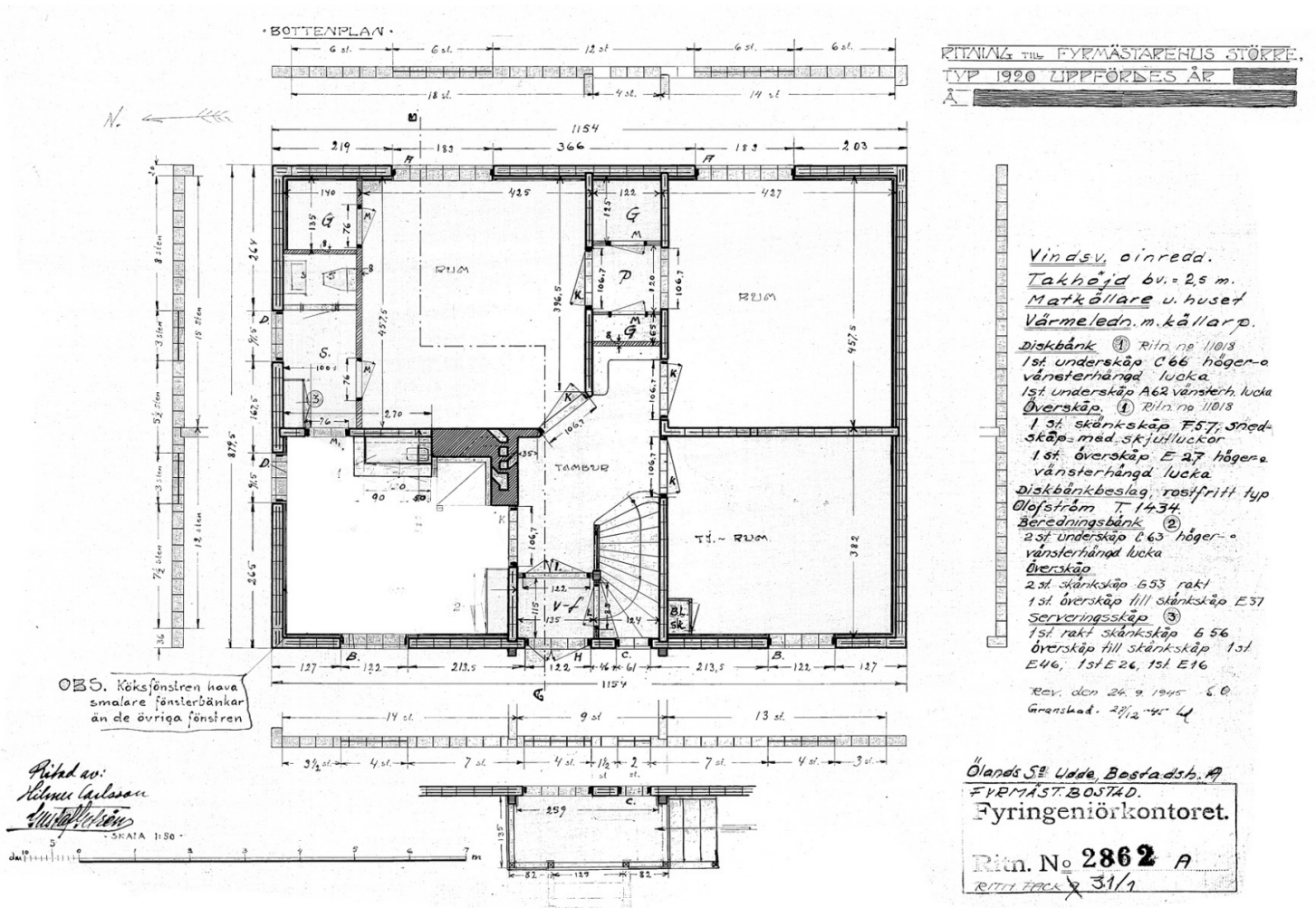
(Byggnaden markerad som nr 7 på situationsplan statligt byggnadsminne 2008)

FyrmästARBOSTADEN uppfördes i en ny modern tid. Rummen större och ljusare än hos sina föregångare, badrum med varmvatten, kök med rostfri diskbänk och vattenburet värmesystem. Byggnaden är upplyft på en hög sockel med källare under där det fanns utrymme för eget pannrum och hydrofor för rinnande vatten. Byggnaden uppfördes med de senaste materialen, Leantegel i stommen, betong i källarväggarna, falstegel på taket. Målat i ljusa klara färger och dessutom på en ny öppen plats utanför den befintliga bebyggelsen på fyrplatsen.

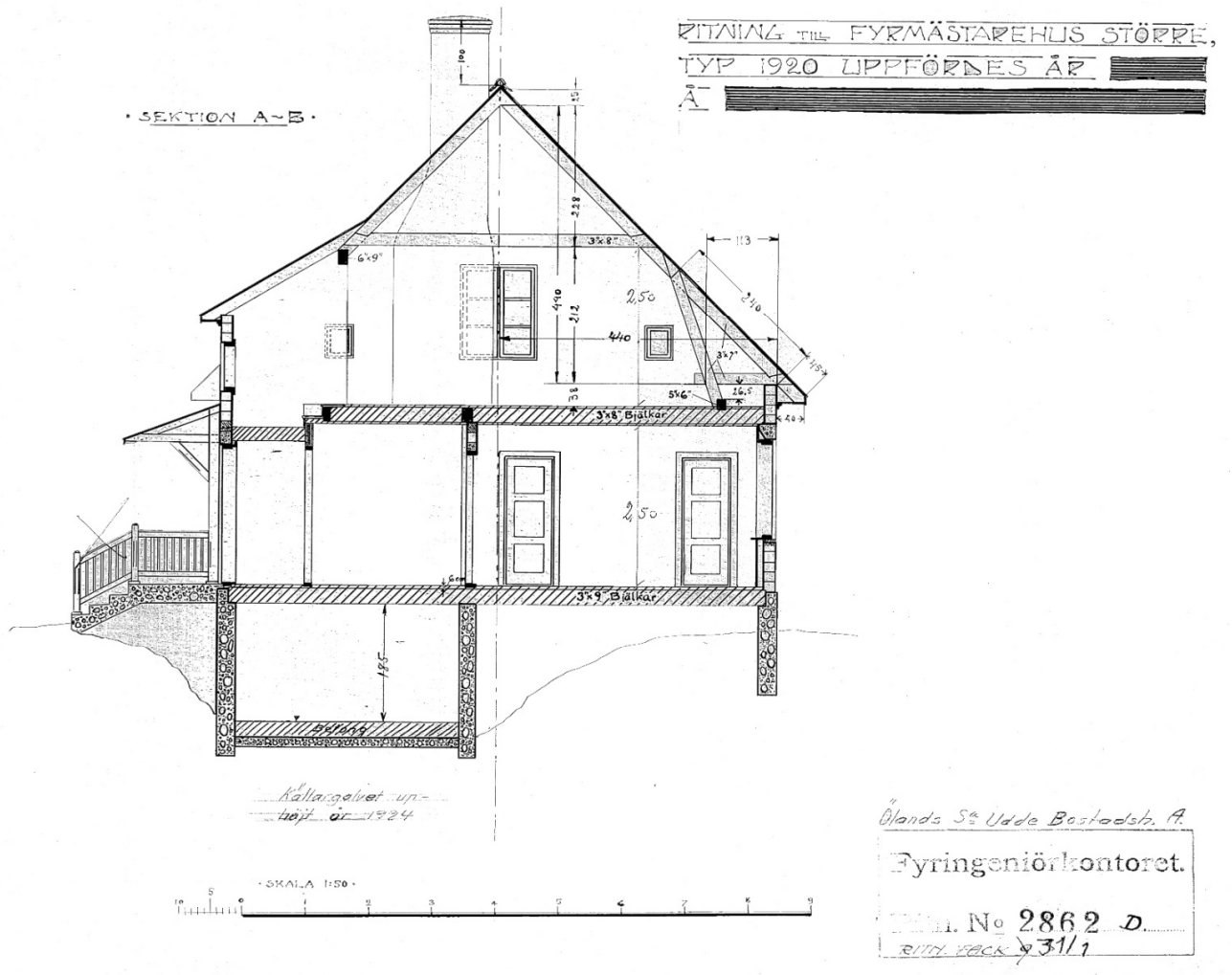
I det nya konceptet ingick en rejält tilltagen trädgård med anlagda grusgångar och rabatter, bersåer och vindskyddade häckar. Den nya FyrmästARBOSTADEN hamnade på en egen avgränsad tomtmark om drygt 1800 kvadratmeter.

13.1 Historik och byggnadsteknik

1920 genomgick fyrplatsen en omfattande modernisering. Den nya Fyrmästarbostaden av större modell uppförs samtidigt som övriga byggnader uppgraderas. Det är inte längre snickerifabrik Bark & Warburg som levererar prefabricerade byggnader till Lotsverket. Nu projekteras den nya Fyrmästarbostaden i stället av Fyringenjör Hilmer Carlsson och platsbyggs i nya moderna material, betong, Leantegel, cementbaserad puts, med taktäckning av en ny typ s.k falstegel som var tätare och mer exakt än tidigare ordinärt lertegel. Ett värmesystem projekteras redan från början med panncentral i källaren (kokspanna) med vattenburna radiatorer och rinnande vatten i kranarna via en hydrofor placerad i källaren.

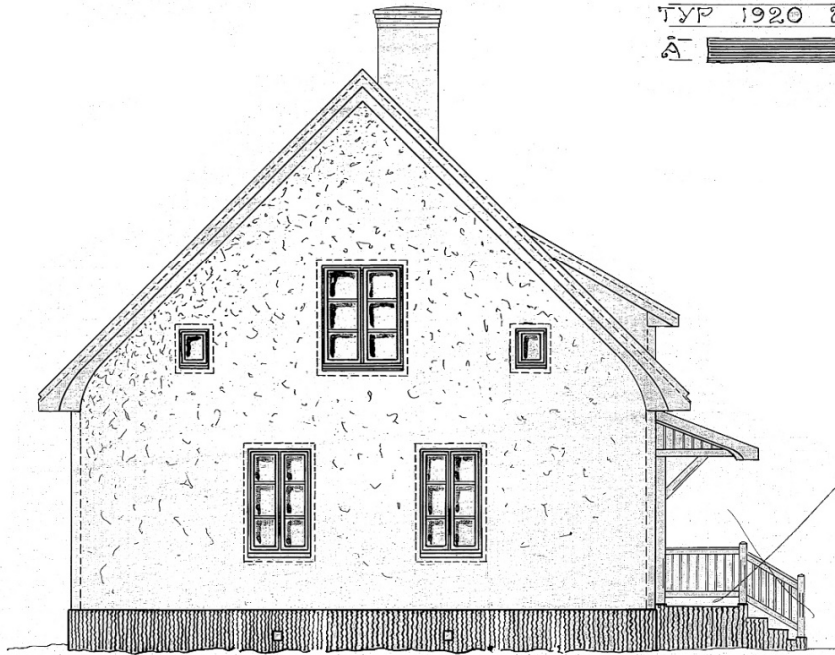
Fyrmästarbostaden planritning nere ritad av Hilmer Carlsson. Sjöfartsverkets arkiv.

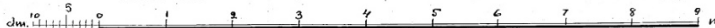
FyrmästARBostaden sektionsritning ritad av Hilmer Carlsson. Sjöfartsverkets arkiv.

Byggnadens källare är utgrävd till hälften (mot öster) och har ett platsgjutet betonggolv där det sydvästra utrymmet har en insida av Leantegel, som isolering och fuktbrötande skikt. Väggstommen ovan källarmur är uppförd i Leantegel, en typ av betonghålsten som började tillverkas på 1920-talet. Byggstenarna har hålrum som medför stillastående luft inne i väggen och därmed ger en isolerad effekt som även minskar fuktransporten genom väggen. Leanteglet spritputsades direkt med ett cementbaserat bruk, starkare än tidigare kalkbruk. Slätputsade fönster och dörrömfattningar samt markerade slätputsade hushörn. Fasadens spritputs målades med en infärgad kulör, troligtvis gul eller rödaktig medan de släta partierna avfärgades vita.

FASAD MOT NORR

 RITNING TILL FYRMÄSTARBODENS STÖRRE,
 TYP 1920 UPPFÖRDES ÅR ██████████
 Å ██████████

SKALA 1:50

 Ritad av:
 Hilmer Carlsson
 Sjöfartsverket

Ölands Södra Uddes bostadsb. A

Fyringeniörkontoret.

Ritn. No 2862 G

RITN. FÖR 9 Ark. 311

FyrmästARBostaden fasad mot norr ritad av Hilmer Carlsson. Sjöfartsverkets arkiv.

Bjälklag och takstolar är utförda i trä av maskinsågat 3 tums virke i varierande bredder 7, 8 och 9 tum. Takbördning sponthyvlat virke. Taktäckning med Falstegel från Minnesbergs tegelbruk, Helsingborg.

Efter byggnadens färdigställande har källargolvet höjts till följd av högt stående grundvatten. Problemet kvarstår dock vid högt vattenstånd till havs. Takvatten samlades till en början i trätunnor vid vardera stupröret i byggnadernas fyra hörn. 1949 anlades en vattenreservoar i betong vid byggnadens norra gavel, delvis nedsänkt under omgivande marknivå. Hit leddes allt takvatten för att sedan användas till tvätt och disk. Sedan 2020 är fyrplatsen ansluten till kommunalt vatten varpå behovet av vattenbesparing på fyrplatsen delvis minskat. Dock är det en god sak att nyttja takvattnet i den mån det är möjligt till bevattning samt tvätt av utrustning vid forskningsstationen.

Bilden till vänster. Fyrmästarebostaden fotograferad från fyrtornet 1940. Runt byggnaden breder en pampig trädgårdsanläggning ut sig, med stensättningar och grusgångar. Bilden till höger. De väldigt speciella grindstolparna murade av rundstenar var vitmålade på 40-talet och bröt av mot mötande kalkstensmurar. Foto: K W Gullers 1940

13.2 Kulturhistoriska värden

Fyrmästarebostaden har ett högt kulturhistoriskt värde. Byggnaden är den sista som uppfördes på fyrplatsen, kopplad till fyrverksamheten, och är relativt intakt i sitt utförande gällande exteriör och planlösning. Byggnadens reslighet och modernitet visar tydligt att Fyrmästaren stod högst i rang inom fyrpersonalen.

Byggnaden är ett fint exempel på den nordiska 1920-talsklassicismen som kom att benämnas Swedish grace. Det är tydligt att Fyringenjörkontorets var inspirerade av tidens mode. Byggnaden uppförs i en tid med många nya material men samtidigt med en kvarvarande mycket hög kvalitet på hantverket samt val av virke till snickerier och konstruktioner. Byggnaden är genomförd med hög precision och förstklassigt och stilrent hantverk. Valet av material kan ha ett göra med att träbyggnaderna på fyrplatsen krävt mycket underhåll. Det nya materialet Leantegel och cementbruk salufördes som underhållsfritt liksom det täta och exakta falsteglet.

Väsentliga delar av inredningen innerdörrar, trappor med räcken, undergolv, listverk är i stort intakt. Färgsättningen är förändrad både exteriört och interiört. Det dubbelfalsade takteglet har ett arkitektoniskt och industritekniskt värde.

Bilden till vänster. Fyrmästarebostaden nybyggd år 1920. Takvatten samlas i trätunnor. Spritputsen har en infärgad kulör, idag vitmålad. Bilden till höger. Takvatten leds till en delvis underjordisk betongcistern för att nyttjas till bevattning och tvätt av utrustning.

Bilden till vänster. Det speciella takteglet av falsad typ. Bilden till höger. Handpump i till dricksvattenbrunn i händelse av strömbrott.

Bilden till vänster. Detalj vid entré, konsol till skärmtak. Bilden till höger, detalj av trappräcke övervåningen. Detaljerna är typiska för den 1920-tals klassicism som i Norden gick under namnet "Swedish grace".

13.3 Nulägesbeskrivning

Fyrmästarbostaden nyttjas idag som boende för forskare och säsongsarbetare vid Ottenby fågelstation. Kök och badrum är av moderna standard och sovrummen enkelt inredda för ändamålet. Golven har belagts med linoleummattor i gemensam farstu, trapphall, kök och sovrum. Badrum har plastmatta på golv och väggar. Källaren är oinredd och har tidvis problem med fukt och högt vattenstånd. Avfuktare med kontinuerlig drift.

Byggnadens puts avfärgades 2021 med silikatfärg. Fönster och dörrar målades med linoljefärg.

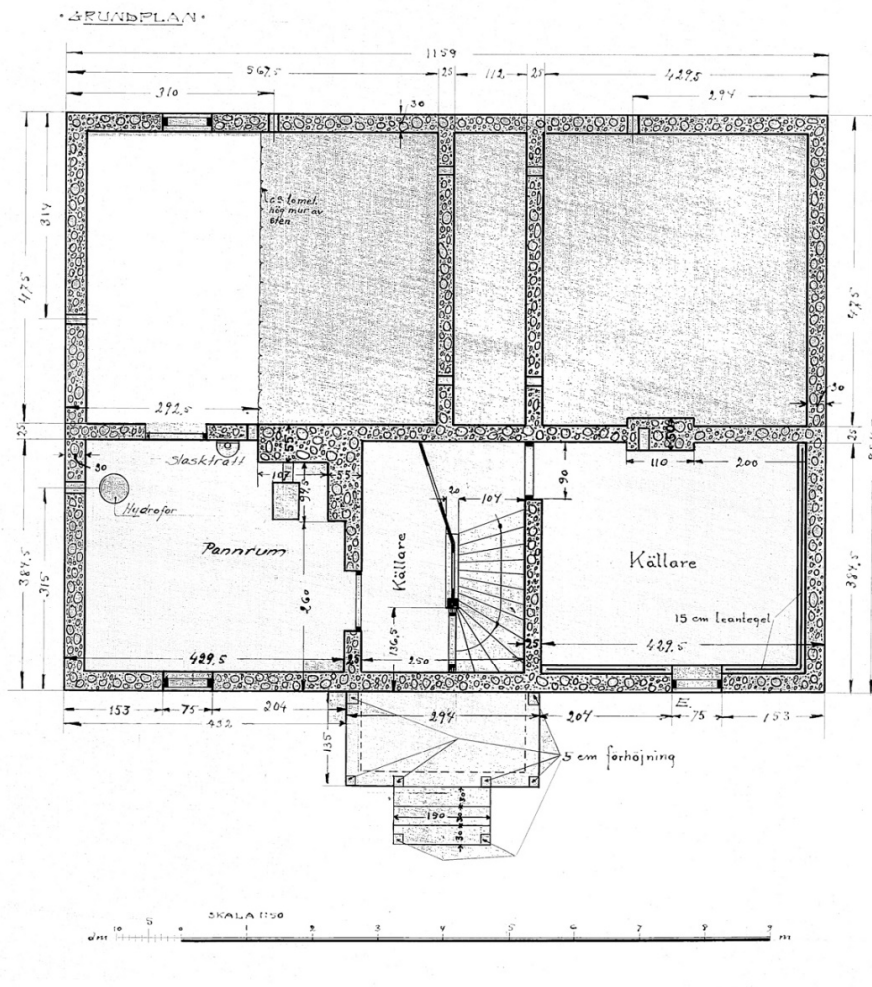
Bilden till vänster. Badrum nere. Bilden till höger. Sovrum nere.

De flesta innerdörrar i Fyrmästarbostaden är ursprungliga.

13.3.1 Grundläggning

Gjutna betongväggar direkt på berget. Källargolv av gjuten betong på dränerande grusbädd (Dock står grundvattnet tidvis över golvnivå varvid dränering saknar funktion). Källarens grundmurar omfattar även invändiga väggar som fundament för murade innerväggar på bottenplan. De tvärgående väggarna har även avstyvande effekt på yttermurarna.

Ritad av:
Hilmer Carlsson
Arkitekt

Planritning källare. De mörkare delarna endast krypgrund. Sjöfartsverkets arkiv.

Bilden till vänster. Källarutrymme med träinredning. Bilden till höger. Hydrofor och golvbrunn. Spår av översvämning på väggarna.

Bilden till vänster. Murverk framträder på vinden. Bilden till höger. Varuprov Leantegel.

13.3.2 Stomme

Murade ytterväggar och mellanväggar av Lean-tegel. Lean-tegel är en typ av betonghålstén som tillverkades i början av 1900-talet.

13.3.3 Tak och fasader

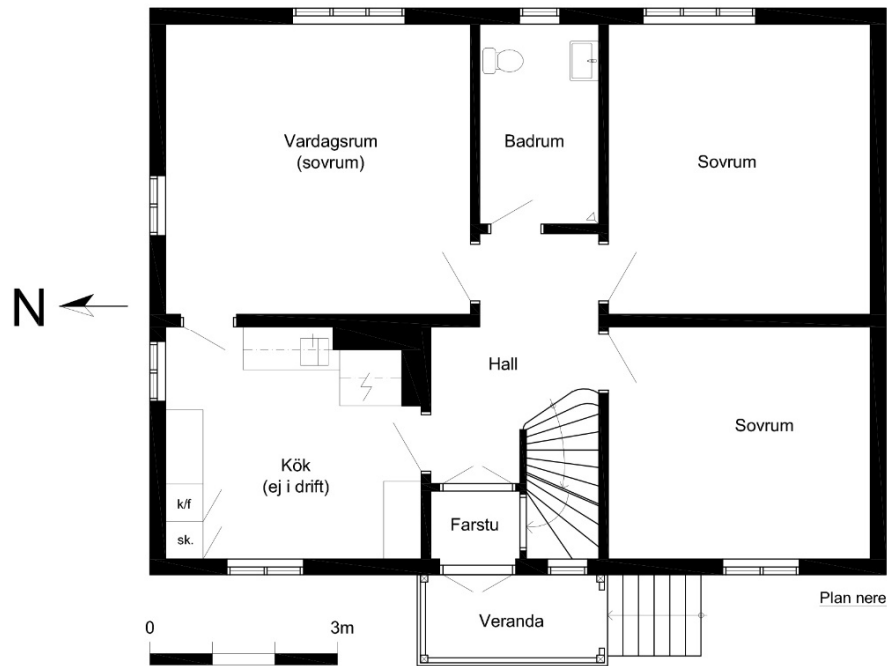
Takstolar av 3 tums plank med varierande bredder. Högben 3x9 tum, hanbjälke/vindsbjälkar 3x8 tum. Inflyttade bärlinor på mellanbjälklag 5x6 tum. Mellanbjälklag 3x8 tum. Källarbjälklag 3x9 tum.

Taktäckning av falstegel från Minnesbergs tegelbruk, Helsingborg. Tegeltäckning på strö- och bärläkt. Underlagspapp. Hängrännor och stuprör av varmgalvaniserad plåt. Stuprör med skarpa vinklar. Endast två stuprör vilka mynnar på norra gaveln där de leds till en vattenreservoar.

Uppsamling av takvatten sker i underjordisk cistern av betong. Vattnet nyttjas till bland annat tvätt av utrustning tillhörande fågelstationens verksamhet.

13.3.4 Fönster och dörrar

Kopplade utåtgående fönster. Ursprungligen med utvändigt glaslist av trä. Vid utbyte av fönster har glaslist bytts till kitt. Glaslist återfinns ännu på ett antal fönster i skyddat läge såsom under entréns skärmtak.

Uppmätningsskiss med rumsnamn. 2025.

13.3.5 Planlösning

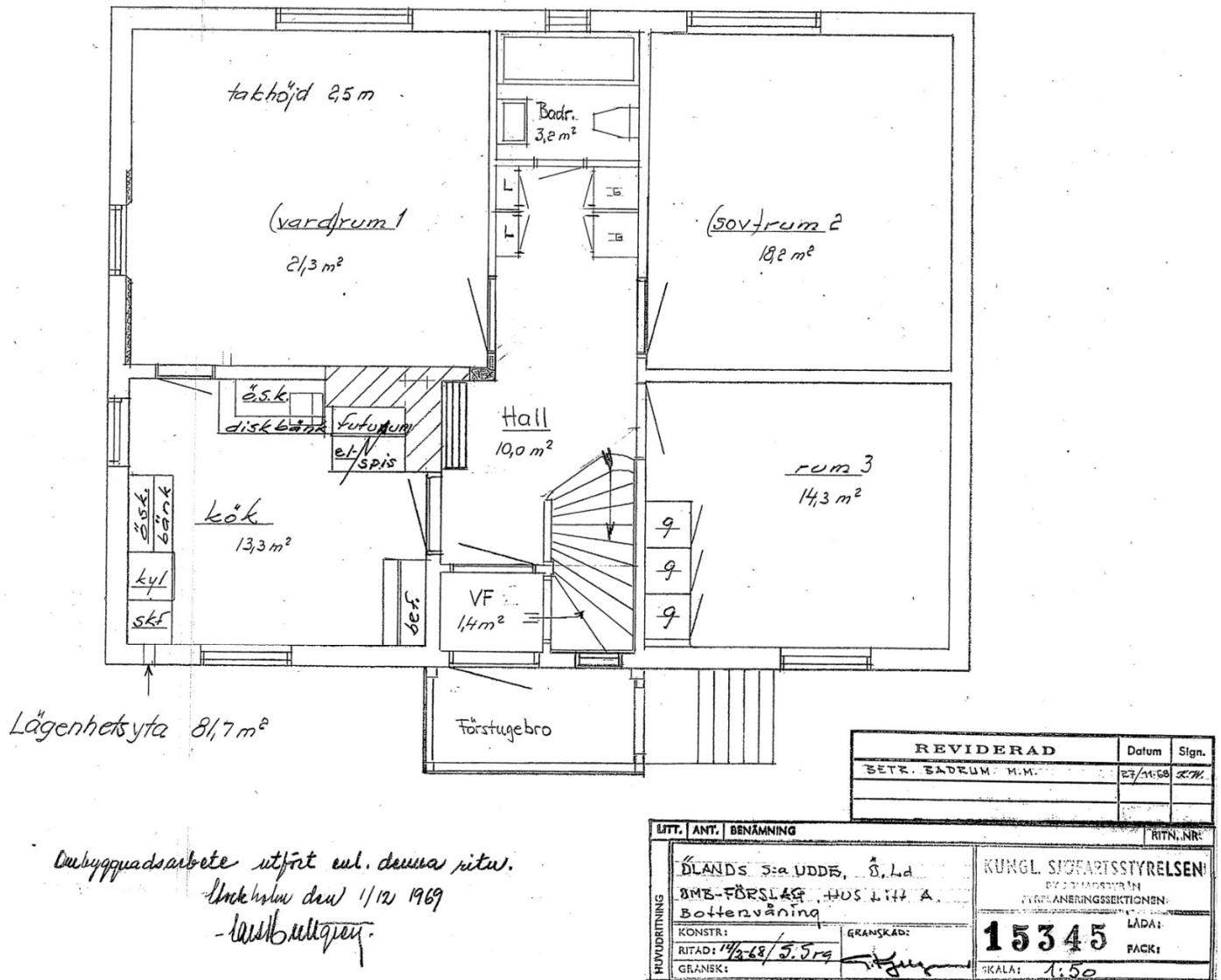
Rumsindelningen är i grova drag ursprunglig bortsett från att större kök och badrum inrättats. Det nya badrummet tillkom 1969 och medförde att en vägg av Leantegel revs samt att ett mindre kvadratisk fönster togs upp i fasaden mot öster. Badrummet har senare moderniserats men endast gällande inredning och ytskikt. I övrigt är planlösningen nära originalet.

13.3.6 Invändiga ytskikt och utrustning

Samtliga rum har nutida ytskikt och utrustning. Äldre snickerier och listverk har målats med linoljefärg. Golven är belagda med linoleummattor ovan befintliga trägol.

13.3.7 Uppvärmning & ventilation

Bergvärmepump placerad i servicebyggnad öster om Fyrmästarebostaden. Borrhål (sex st.) placerade öster om naturum. Isolerade kulvertar till samtliga bostäder. Naturligt självdrag i husets kök, rum och vind. Mekanisk frånluft i badrummet.

Ombyggnad 1969, större badrum med fönster samt kök med el-spis. Sjöfartsv. arkiv.

13.4 Rumsbeskrivning

13.4.1 Farstu och hall

Original dubbeldörrar med glasad överdel. Ursprungliga spegeldörrar och listverk. Svängd trappa av trä, fernissad/oljad.

Bild till vänster. Trappan till övervåningen. Bild till höger. Trappans svängda plansteg i övergången mot hallen nere.

13.4.2 Kök

Kök ej i drift, avlopp och vatten avstängt. Köksinredning från senaste ombyggnad 1969. Linoleummatta på befintligt brädgolv. Målade väggar och tak på nyare skivmaterial.

13.4.3 Sovrum nedervåning (2st)

Linoleummatta på befintligt brädgolv. Målade väggar och tak på nyare skivmaterial.

13.4.4 Sovrum övervåning (2st)

Linoleummatta på befintligt brädgolv. Målade väggar och tak på nyare skivmaterial.

13.4.5 Badrum nere

Modern standard. Plastmatta på golv. Våtrumstapet och väggar. Målat tak på nyare skivmaterial.

13.4.6 Källaren

Oinredd bortsett från äldre teknikrester och hyllsystem. Bra att hålla källaren ren och fri från organiskt material då den tidvis har problem med fukt och högt stående grundvatten.

14. Ladugård & rester av murverk

Ladugården sedd från väster. Byggnaden är en rekonstruktion uppförd 1995–96.

(Byggnaden markerad som nr 8 på situationsplan statligt byggnadsminne 2008)

Ladugården, som tidigare bestod av två sammanbyggda volymer, tillkom i slutet av 1800-talet. Fyrpersonalen hade ett antal kor och andra husdjur för självhushållning. Innan 1872 var kostallet beläget i en tillbyggnad av sten i direkt anslutning till Fyrornet. Troligen ersatta ladugårdarna tillbyggnaden vid fyren som nedrevs 1872. Byggnaderna förföll efter det att fyrplatsen avbemannades och var på 1990-talet i mycket dåligt skick. I samband med byggnationen av Naturum gjordes en allmän upprustning av fyrplatsen. 1995–97 revs hela den södra ladugården för att byggas upp på nytt, den norra ladan behölls som ruin.

Ölands södra uddes fyrplats ca 1930. De båda ladugårdarna sammanbyggda. Vykort Göran Anderssons privata samling.

14.1 Historik och byggnadsteknik

Ladugården och ruinen är uppförda av kalksten. Hela den södra ladan plockades ned till grunden och återuppbyggdes i liknande utförande med snarlika fasader. Takstolar

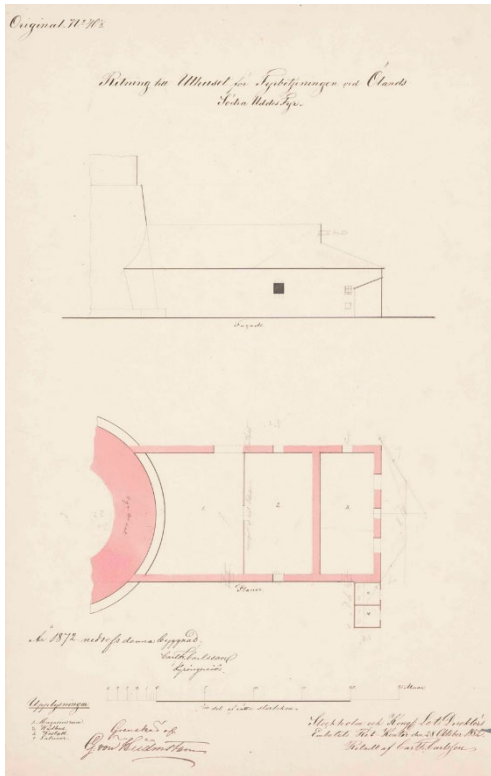
av trä, förankrade i marken med dragstänger av stål. Taket på den tidigare ladan blåste av i början av 1990-talet, varför åtgärder vidtogs vid nybygget. Då vattennivån ibland står över golvnivån har dragjärnen korroderat kraftigt. Takstolar av trä sammanfogade med genomgående skruvförband. Byggnaden är uppförd med ett gott hantverk såväl gällande stenarbeten som träkonstruktioner.

Bilden till vänster. Ladugårdens gavel mot nordväst. Bilden till höger. Gavel mot sydost med passage emellan kalkstenmurar till "gömslet".

14.2 Kulturhistoriska värden

Den södra ladugården är en ren rekonstruktion men är troligen uppbyggd på den gamla grunden (de första skiften sten som ofta är kraftigare). Den norra ruinen är autentisk utan större ändringar av murverket, bortsett från ett skyddande krön av större kalkstensplattor lagda i bruk. Trots att den södra ladugården är en form av rekonstruktionen, med en insida utan inredning för djurhållning, har byggnaden ett miljöskapande värde och ger en bild av byggnadens ursprungliga volym, utseende exteriört samt placering. Tillsammans med ruinen ger byggnadsverken en bild av livet på fyrplatsen där djurstall var en viktig del för en fungerande självhushållning.

Bilden till vänster. Den tidigare magasinet och kostallet sammanbyggt med Långe Jan som nedrevs 1872. Kanske återbrukades stenen till den nya ladugården? Bilden uppe till höger. Rekonstruktion av murverket 1996. Bilden nere till höger. Den södra ladugården med kollapsat tak 1995.

14.3 Nulägesbeskrivning

Byggnaden utgör ett väderskydd för besökare och samspelar med det "gömsle" som uppförts strax söderut. Interiören är helt tom med nakna stenvägg och en öppen takkonstruktion, ett vackert rum som säkert kan rymma tillfälliga utställningar eller evenemang. Ruinen är ett öppet rum tillgängligt för besökare att söka lä i.

14.3.1 Grundläggning

Kalkstensmurar direkt på berg eller grus.

14.3.2 Stomme

Kallmurad kalksten.

14.3.3 Tak och fasader

Takkonstruktion av grovt sågat virke, sammanfogat halvt i halvt samt med genomgående gängstänger. Omsorgsfull projektering och väl genomfört hantverk. Papptak med listtäckning. Undertak av spontade bräder. Grov utvändig puts naturefärgad. Gavelspetsar klädda i stående panel, rödfärgad.

14.3.4 Fönster och dörrar

Trädörrar och luckor, rödfärgade. Enstaka fönster med enkelglas. Oljade bågar.

14.3.5 Planlösning

Den södra ladan består av ett enda rum som även är öppet inock. Den norra ruinen består av ett öppet rum med en ingång där det tidigare funnits en port.

14.4 Rumsbeskrivning

14.4.1 Södra ladan

Öppet rum med nakna stenväggar av kallmurad kalksten. Öppen vackert genomförd takkonstruktion. Kalkstensflis direkt på marken (grusbädd).

Bilden till vänster. Det öppna rummet mot söder. Bilden till höger. Rummet mot norr.

14.4.2 Norra ruinen

Öppen rumslighet mellan murverk av kalksten med kvarvarande putsade ytor. Inget tak.

Bilden till vänster. Det öppna rummet mot söder. Bilden till höger. Rummet mot norr.

Bilden till vänster. Ruinens murverk med inslag av tegel. Bilden till höger. Murkrön.

Bilden till vänster. Tvätt- & bagarstugan mot norr, den enda fasaden som hade fönster ursprungligen. Bilden till höger. Fasad mot väster med nya fönster.

15. Tvätt- & bagarstuga

(Byggnaden markerad som nr 9 på situationsplan statligt byggnadsminne 2008)

De flesta bemannade fyrplatser hade från slutet av 1800-talet en separat tvätt- & bagarstuga. Byggnaderna uppfördes i många fall efter en typritning från Lotsverket och uppfördes således nära på identiska. Tvätt- & bagarstugan på Ölands södra udde är uppförd efter samma ritning som på tex. Gotska Sandön, ursprungligen med identiska snickeridetaljer. Byggnaden genomgick 1995 en omfattande ombyggnad då den var i dåligt skick. Allt talar för att hela den prefabricerade stommen av spontat resvirke, från Bark & Warburg AB, byttes ut mot en enkel träregelstomme av standardmaterial. Även takkonstruktionen nedrevs och byttes ut i sin helhet. Fasaderna fick även en ny fönstersättning som avviker från ursprunget. Bakugnen försvann i ett tidigare skede, troligen på 40-talet då byggnaden fick en ny användning som badrum. Då gjöts även en betongplatta över den äldre stengrunden, varpå golvnivån och sockeln höjdes från ursprunget.

Tvätt- & bagarstugan i sin ursprungliga gestalt med stående panel med locklist, papptak med listtäckning. Fönster endast mot norr. Foto: Johan Emanuel Thoren 1906

15.1 Historik och byggnadsteknik

Den ursprungliga Tvätt- & bagarstugan tillverkades på snickerifabrik Bark & Warburg AB i Göteborg. Likt Fyrmästarbostaden (1872) har byggnaden an stomme av stående dubbelspontade plank. Hela byggnaden levererades som ett platt paket med alla inbördes delar uppmärkta med en sifferschablon. Bark & Warburg skickade ut egna hantverkare som monterade på plats under en kortare period. En stor del av byggnadens interiör upptogs av en massiv bakugn och vid sidan om denna en stor tvättgryta.

Bilden till uppe till vänster. Tvätt- och bagarstugan på ÖSU. Övriga bilder. Den identiska Tvätt- & bagarstugan på Tärnuddens Gotska Sandön.

15.2 Kulturhistoriska värden

Byggnaden har ett visst kulturhistoriskt värde då placeringen är den ursprungliga. Detta är viktigt för förståelsen av fyrplatsens utveckling och de olika funktionerna som fanns. Stomme, fasad och interiör är dock utbytt i sin helhet. Det finns inga bevarande delar att finna. Tillsammans med Fyrvaktarbostad (1872) representerar byggnaden en epok då Lotsverket massproducerade byggnader för att snabbt förbättra standarden på fyrplatserna. Byggnadstekniken var noga genomtänkt att snabbt kunna resas på otillgängliga platser, men även noga utformad för att stå emot de påfrestande väderförhållandena på landets fyrplatser.

Bilden till vänster. Den massiva murstocken är utbytt mot en enklare murad vägg kring en smal skorsten, som idag endast fungerar som ventilationsschakt. Bilden till höger. Entrédörren är placerad ungefär som ursprunget med saknar annat kulturhistoriskt värde. Dörr, fönster och panel från ombyggnad 1995.

15.3 Nulägesbeskrivning

Byggnaden nyttjas som väderskydd för besökare på udden. Byggnaden är i relativt gott skick. Liggande panel är olämpligt på väderutsatta platser då den bryts ned snabbt. Vid ett framtida byte av panel bör övervägas om fasaderna kan återställas med stående sponthyvlad panel och profilerade locklister.

15.3.1 Grundläggning

Betongsockel med invändig betongplatta. Gjutet ovan stengrund.

15.3.2 Stomme

Modern träregelstomme av 45 x 120 mm virke isolerad med cellulosafiber. Utvändig vindpapp följt av liggande panel på monterad på luftläkt.

15.3.3 Tak och fasader

Papptak med horisontella våder. Liggande fasspont på läkt med underliggande vindpapp.

15.3.4 Fönster och dörrar

Moderna monterade 1995.

15.3.5 Planlösning

Ett större rum som domineras avgränsas av en murad vägg med integrerad skorsten. Ett mindre förrådsutrymme till vänster innanför entré.

15.3.6 Invändiga ytskikt och utrustning

Modern panel och färg, inga synliga spår av äldre snickerier eller utrustning.

15.3.7 Uppvärmning & ventilation

Direktverkande el. Naturligt självdrag via skorsten och ventiler.

14.4 Rumsbeskrivning

15.4.1 Före detta bagarstugan med murstock

Gjutet betonggolv, pärlspontpanel på väggar och tak. Slätputsad murad innervägg med integrerad skorsten. Det norra fönstret har en ursprunglig placering men snickerier utbytt mitten av 1990-talet.

Nya fönster mot väster och söder som saknar historisk koppling.

16. Trädgårdar & markanläggningar

Bilden till vänster. Brunnen mellan Fyrvaktarbosäderna. Bilden till höger. Stenmur väster om Fyrvaktarbostad (1872) som avgränsar fyrvaktarträdgården mot udden.

Kring fyrplatsen har det genom tiderna anlagts avgränsande stenmurar och grindar. Dessa har förändrats över tid i samband med ändringar och utvidgningar av fyrplatsen. Runt och mellan fyrpersonalens bostäder har det uppodlats trädgårdsland och anlagts. Olika tider har haft skilda ideal på hur trädgårdar skall gestaltas.

På Lotsverkets karta över fyrplatsen från 1872 redovisas en nästan parkliknande anläggning tillhörande Fyrvaktarbostäderna, med grusade gångar kantade av rader av planterade träd och stenmurar. I centrum en rundel av grus eller stendläggning med en solvisare. På 1920-talet växte en ny trädgård fram kring den nya större Fyrmästarbostaden. På Fyringenjörkontorets karta över Ölands södra udde 1920, upprättad av Fyringenjör Hilmer Carlsson, är fyrplatsens grönytor noggrant inritade. Kring den nya Fyrmästarbostaden är trädgården närmast parkliknande trädgårdsanläggning med grusgångar, bersåer, rabatter och rumsskapade häckar.

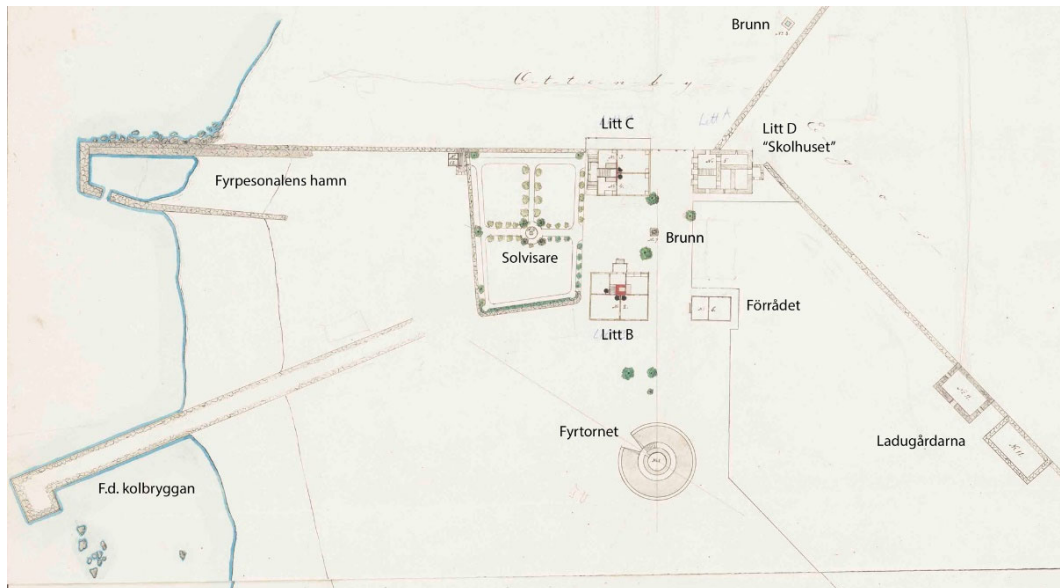
Även trädgården tillhörande Fyrvaktarbostäderna har 1920 en mer omhändertagen gestaltning än idag med grusgångar, rabatter och avgränsande häckar och rumsligheter. Samtidigt anlades ett stort trädgårdsland öster om Källarbyggnaden för

självförsörjningens skull. Sedan avbemanningen av fyrplatsen har trädgårdarna övergått till klippta gräsytor utan odlingar. Kvar finns stenmurar, en del träd och de förr så livsviktiga vattenbrunnarna.

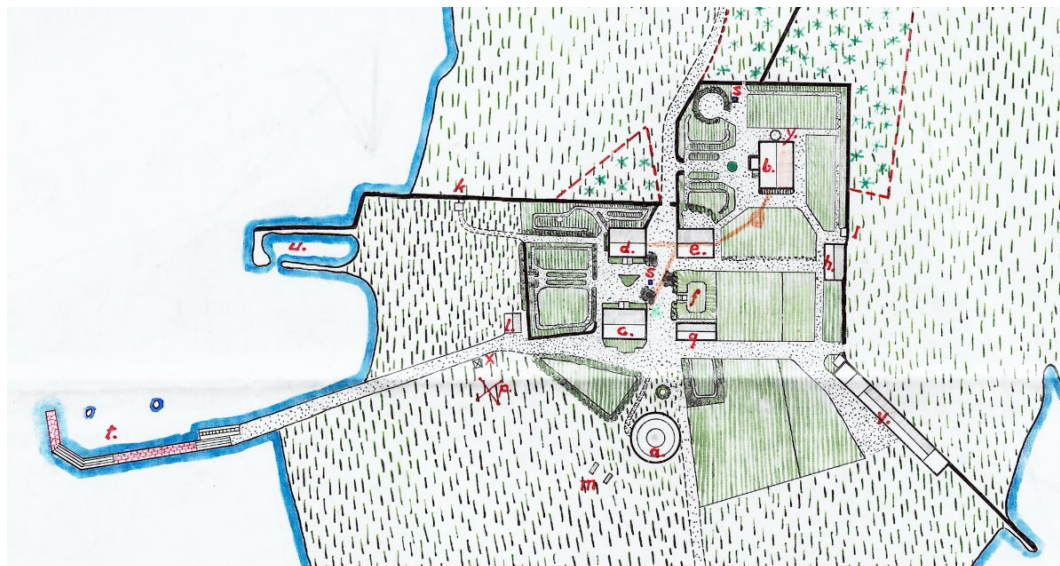
Ölands södra udde hade in på 1980-talet ännu en egen hamn för fyrpersonalen båtar. Och tidigare dominerades den västra sidan av den stora kolbryggan. Dessa anläggningar har nu nästan helt raderats av havet. Stormar har slitit sönder brygganläggningarna men begravt dem i grus och sediment när kustlinjen ändrat form. Idag finns ingen brygga eller hamn kvar på Ölands södra udde, endast fragment går att utläsa i marken.

Trädgården framför den nya Fyrmästarebostaden. Foto KW Gullers 1941. Från den pampiga vitmålade trägrinden, förankrad i vitkalkade stenpelare, leder en bred grusgång fram till farstun. En stensatt rundel med blomsterodlingar ligger i fonden framför den bevuxna verandan. Vattenbrunnen har en central plats i trädgården.

Utsnitt ur 1872 års karta över Ölands södra uddes fyrplats.

Utsnitt ur 1920 års karta över Ölands södra uddes fyrplats. Fyrmästarbostaden har tillkommit med en omfattande trädgårdsanläggning. (Se hela kartan sid 59)

Bilden till vänster. Rester av kajkanten på den yttre hamnpiren. Bilden till höger. Hamnen 1945. Foto. Märten Sjöbeck. Digitalt museum, Kalmar länsmuseum.

Vy från fyrtornet över f.d. hamnanläggningar.

Bilden till vänster. Brunnen nordväst om Fyrmästarbostaden. Bilden till höger. Stenläggning mellan farstukvist och huvudgrind vid Fyrmästarbostaden .

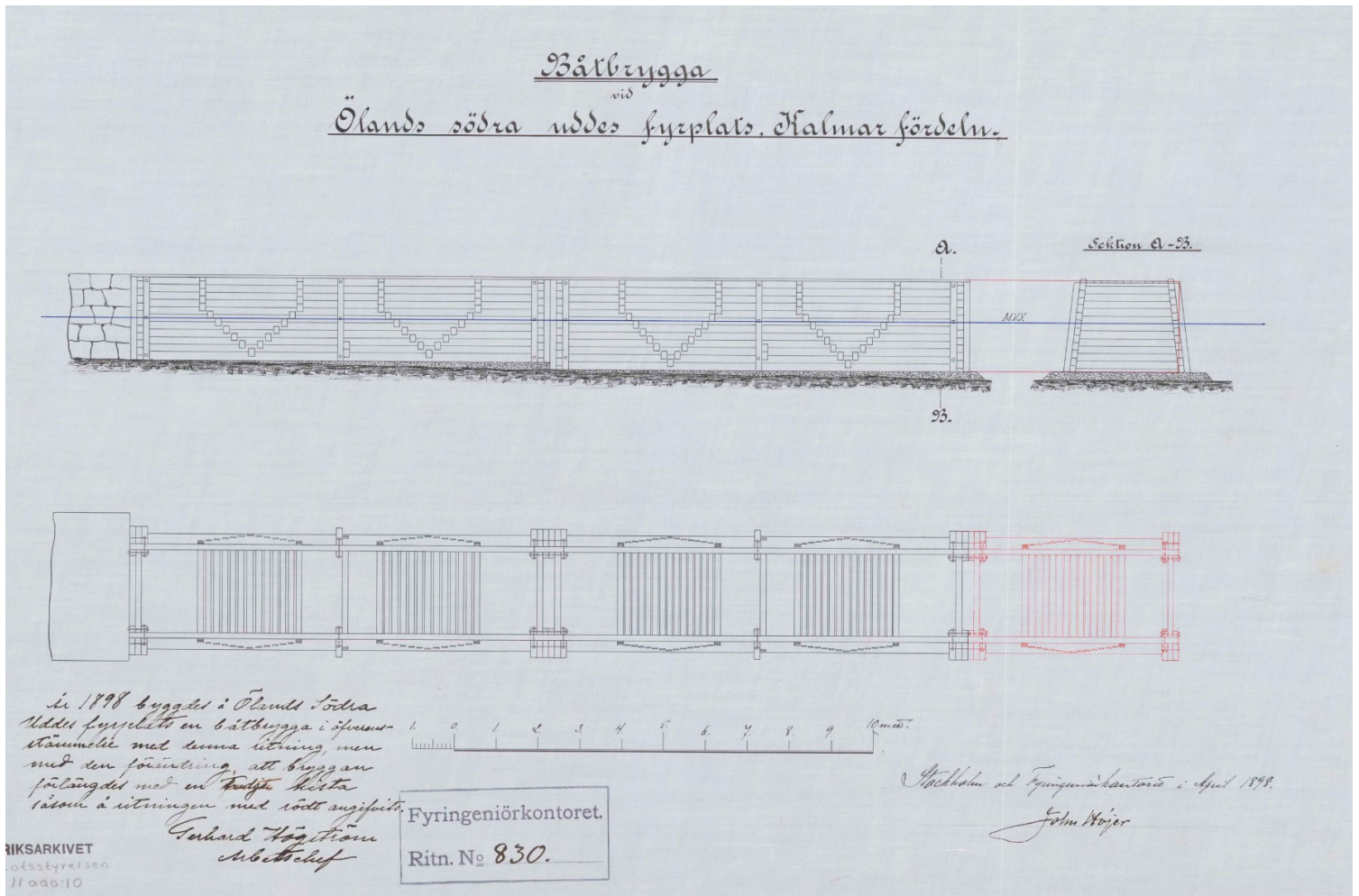
Fyrpersonalens trädgård väster om Fyrvaktarbostäderna. I centrum var tidigare en solvisare placerad.

Bilden till vänster. Öppning i muren som av avgränsar trädgården mot norr, FyrmästARBostaden. Bilden till höger. Äldre mur nordväst om Fyrvaktarbostad (1844).

Bilden till vänster. F.d. Krutbod placerad längs ut på udden vid Mistmaskinkanonerna (se karta 1872) Bilden till höger. Högst troligt den gamla Krutboden som flyttats ett antal gånger inom fyrplatsen, tidigare placerad söder om Maskinhuset. Byggnaden vilar delvis på en äldre stengrund med tillhörande stenläggning. Här var tidigare fyrpersonalens avträden placerade.

Ritning till båtbrygga som uppfördes 1898. Bryggan byggdes av stenistor av timmer som fylldes med packsten. Landfundament av kalksten. Bryggan togs av havet och 1920 uppförs en ny mindre kaj av sten.

Naturum med restaurang och uteservering.

17. naturum

Naturum Ottenby är ett besökscenter centralt beläget på fyrplatsen. Byggnaden stod färdig 1997. Här finns information och en interaktiv utställning om naturen och fågellivet i Ottenby naturreservat. Byggnaden innehåller också en restaurang. Naturum drivs av föreningen Bird Life Sverige på uppdrag av Länsstyrelsen i Kalmar län. Restaurangen arrenderas ut till privat aktör. Från naturum utgår också populära guidade turer kring Ölands södra udde. Naturum är ett populärt besöksmål och har öppet från våren, då flyttfåglarna återvänder, till dess att de åter beger sig söderut under senhösten.

17.1 Historik och byggnadsteknik

Naturum är en modern byggnad uppförd i moderna material och med byggindustriell teknik och precision. Byggnaden ritades av Strindberg arkitekter, Kalmar. Gestaltningen speglar sin tid och både exteriör och interiör är tydliga med sin avsikt, att uppmärksamma och bjuda in till naturen och platsen. Naturum avviker tydligt från fyrplatsens övriga, strikt vinkelräta, ordning där den kilar in sig mellan de äldre

byggnaderna och sträcker ut sig mot udden. Byggnadsytan motsvarar i stort arean av samtliga äldre byggnader, utan att för den delen ta över fyrplatsen. Byggnationen föregicks av en arkitekttävling där programmet anvisat en annan plats, nämligen där källarbyggnaden ligger. Planen var då att källaren skulle rivas. Strindberg arkitekter frångick programmet i en övertygelse om att placeringen var felaktig och riskerade att radera en del av fyrplatsens historik, samt störa dess karaktär. Med facit i hand och med ny kunskap om fyrplatsens historik var detta ett ovärderligt ställningstagande. Idag är Naturum ett välbekant tillägg på fyrplatsen som gjort den levande. Natur och kultur samsas i en väl avvägd och respektfull gestaltning.

Naturum ligger på ett medvetet sätt inkilad mellan de äldre byggnaderna på fyrplatsen utan att störa dess ursprungliga ordning.

17.2 Nulägesbeskrivning

Byggnaden är i gott skick och nyttjas som den planerades, som besökscentrum samt för restaurangverksamhet. Då byggnaden finns väl dokumenterad i bygghandlingar och relationshandlingar vid Länsstyrelsen i Kalmar, görs ingen vidare beskrivning i detta Vårdprogram. Men likväl som för övriga byggnader gäller skyddsbestämmelser för det statliga byggnadsminnet även för naturum. Ändringar kräver tillstånd och de skall noga redovisas utifrån relationshandlingar.

Källförteckning

Arkiv

Riksarkivet, Marieberg Sthlm (Lotsstyrelsen och Fyringenjörkontorets arkiv)
Krigsarkivet, Täby (Sjökarteverket och Lotsverket mfl.)
Sjöfartsverkets arkiv, Norrköping
Naturvårdsverket
Länsstyrelsen Kalmar län
Fyrwiki, Svenska fyrsällskapet nätbaserade lexikon
Göran Anderssons privata samling
Digitalt arkiv, Nordiska museet & Kalmar länsmuseum
Bird Life Sverige

Myndigheter

Statens Fastighetsverk
Naturvårdsverket
Länsstyrelsen på Gotland
Länsstyrelsen Kalmar län
Riksantikvarieämbetet
Sjöfartsverket

Denna rapport är framtagen av Länsstyrelsen i Gotlands län i samarbete med Länsstyrelsen Kalmar län, Naturvårdsverket samt Sjöfartsverket.

☐ Fortifikationsverket	☐ Sjöfartsverket
☐ Kungl. Djurgårdens förvaltn.	☐ Statens fastighetsverk
☐ Kungl. Hovstaterna	☐ Sveriges lantbruksuniversitet
☒ Naturvårdsverket	☐ Trafikverket

Yttrande

Datum 2026-04-02
Klassificering 3.3.4
Dnr RAÄ-2026-743

Ert datum 2026-02-13
Er ref NV-25-010294

Avdelning Kulturmiljöavdelningen
Enhet Enheten för
bebyggelseutveckling

Vårdprogram för Ölands södra uddes fyrplats, Mörbylånga kommun, Kalmar län

Sammanfattning

"Vårdprogram Ölands södra uddes fyrplats" utgör en bra grund för anläggningens framtida långsiktiga bevarande och förvaltning.

Ärendet

Naturvårdsverket har insänt det rubricerade vårdprogrammet, daterat den 2026-03-25, med begäran om Riksantikvarieämbetets (RAÄ:s) yttrande. Samrådsmöte på plats hölls den 2025-08-27 och i samband med detta lämnade RAÄ synpunkter på en tidigare version. Därefter har synpunkter även lämnats på en senare version (daterad 2026-01-15). Synpunkterna har beaktats i det nu föreliggande vårdprogrammet.

Enligt *Överenskommelse om samverkan mellan Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetet gällande byggnadsminnesförklaring, skyddsbestämmelser och vårdprogram (2019-04-15)* ska RAÄ ifråga om vårdprogram för statliga byggnadsminnen yttra sig över "kulturhistorisk värdebeskrivning och vid behov över den föreslagna inriktningen för fastighetens användning, mål, vårdkrav och forskningsbehov samt vid behov även över andra delar av vårdprogrammet".

Synpunkter

RAÄ anser att vårdprogrammet håller bra kvalitet och att det beskriver anläggningens kulturhistoriska värden och de speciella krav och hänsyn som därmed är relevanta. RAÄ emotser ett fastställt vårdprogram i pärm till Riksantikvarieämbetet, Box 241 99, 104 51 Stockholm och ett i digital form till registrator@raa.se. RAÄ tar med detta yttrande inte ställning till föreslagna ändringar, utan dessa får på sedvanligt sätt prövas i de fall de är tillståndspliktiga.

Detta beslut har fattats av enhetschefen Emelie Ekström-Howard efter föredragning av handläggaren Karin Fröjmark Svanström. Beslutet har signerats elektroniskt och saknar därför underskrift.

Kopia för kännedom per e-post till: länsmuseum/motsv

Riksantikvarieämbetet
Box 241 99
104 51 Stockholm
Tel 08-5191 8000
E-post registrator@raa.se
Hemsida www.raa.se
Org.nr 202100-1090
Plusgiro 599 94-4
Bankgiro 5052-3620